„Nellie" — acesta fiind numele unei iole destinate croa-zierelor — se legăna, fixată în ancoră, fără cea mai slabă flutu. zare a pînzelor; era la odihnă. Fluxul trecuse, vîntul abia se simţea, şi vasul, trebuind să coboare în josul fluviului, n-avea altceva de făcut decît să-şi îndrepte prova şi să aştepte întoat-cerea mării.

Estuarul Tamisei se întindea în faţa noastră ca începutul unei nesfîrşite căi de apă. în larg, marea şi cerul se contopeau, flcînd una, iar în zarea luminoasă velele arămii ale şlepurilor purtate în sus de flux păreau să stea nemişcate în mănunchiuri roşii de pînze ţeapăn scrobite, cu sticliri vii, lucitoare. Pe malurile joase plutea o pîclă ce gonea spre mare, destrămîndu-se pe încetul. Peste Gravesend văzduhul era întunecat şi, mai departe încă, părea de un negru cernit, mocnind necruţător asupra celui mai întins şi mai de seamă oraş din lume.

Directorul companiilor era căpitanul şi gazda noastră Noi patru îl urmăream din spate, cu duioşie, aşa cum stătea *h* prova, privind spre mare. Pe tot cuprinsul fluviului nu puteai găsi ceva care să arate nici pe jumătate atît de marinăresc. Semăn[1] a pilot, ceea ce pentru un marinar e desăvîrşirea personificată Era greu să-ţi închipui că locul lui nu era acolo, în estuarul luminos, ci îndărăt, în miezul întunecimii mohorîte.

Pe noi ne unea, aşa cum am mai spus cîndva, legămîntw mării. în afară că asta ne apropia inimile în lungile noastw însingurări, dar ne făcea şi îngăduitori faţă de felul cum j"[1] depăna fiecare dintre noi zilele ... ba chiar şi convingeri

Avocatul — cel mai de ispravă dintre vîrstnici — căpăta* pentru droaia lui de ani şi droaia de virtuţi, singura pernă [a] pe bord şi stătea întins pe singurul covoraş. Contabilul sş o cutie de domino şi se juca de-a arhitectura cu piesele difl[a] untru. Marlow şedea turceşte la pupa, rezemat de artim[0]

şfi-

318

obrajii căzuţi, tenul gălbui, spinarea dreaptă, o înfă-A[ve] ^[e as]cet; cu braţele căzute şi palmele în afară, aducea l l b d

idol. Directorul, mulţumit că ancora ţinea bine, se îndreptă pupa şi [se] aşeză printre noi. Am schimbat alene cîteva [s]^ 'nte. Pe urmă s-a lăsat tăcere pe bordul vasului. Nu ştiu *T* ce n-am început să jucăm domino. Ne prinseseră gîndurile

şi nu

na p

eram buni decît să privim în gol. Ziua scăpata în seni'

tatea unor zări liniştite, străpunse de iradieri incandescente. Apa

lucea netulburată; cerul, fără umbră de nor, era o imensitate molcomă de lumină neprihănită; pînă şi ceaţa de pe mlaştinile Essex părea un văl străveziu, sclipitor, aninat de colinele împădurite şi căzînd peste malurile joase în falduri diafane. Doar la apus, întunecimea ce adumbrea înălţimile se făcea cu fiece clipă tot mai adîncă, mîniată parcă de apropierea soarelui. Şi, în cele din urmă, lunecînd pe nesimţite, soarele a coborît la orizont, şi din alb-incandescent s-a făcut roşu-închis, fără de raze şi fără căldură, gata parcă să piară, lovit de moarte la atingerea acelei bezne ce se strîngea deasupra mulţimilor omeneşti.

De îndată o schimbare s-a şi arătat deasupra apelor; strălucirea a pălit, iar seninătatea s-a făcut mai adîncă. Bătrînul fluviu, în albia-i largă, a rămas netulburat la faptul înserării, după atîtea secole de slujire credincioasă a neamului care i-a însufleţit malurile; se desfăşura mai departe, cu demnitatea liniştită a unei căi de apă ducînd către cele mai îndepărtate unghere ale pămîntului. Priveam eterna lui curgere nu în zvîc-nirea vie a unei zile scurte care se iveşte şi se mistuie pe veci. ci în lumina augustă a statornicelor aduceri-aminte. Şi, într-adevăr, nimic nu e mai uşor pentru un om care, aşa cum. se sPune, a „vînturat mările" cu dragoste şi veneraţie decît să woce marele duh al „trecutului" peste întinderile joase ale iamisei. Mareele dau năvală înainte şi îndărăt, împlinindu-şi necontenit menirea, încărcate cu amintiri legate de oamenii P navele pe care le-a purtat — către odihnă, spre cămin sau ?atr? bătălii — pe ape. Au cunoscut şi au slujit pe toţi băr-aţn cu care naţiunea se mîndreşte, de la sir Francis Drake 1 Slr John Franklin 2, cavalerii — cu blazon sau fără — marii aI-eri rătăcitori ai mărilor. Au purtat toate navele ale căror

a Sir Francis Drake (1541—1596), amiral şi celebru navigator englez. lr *John Franklin* (1786—1847), viceamiral şi explorator engle:.

nume strălucesc asemenea unor nestemate în noaptea ad' a vremurilor, de la „Golden Hind" *1*, cea care se întor cu pîntecele-i rotund doldora de comori, pentru a ese vizita înaltei regine şi a ieşit astfel din marea legendă, b l

ş *, pîn*f*

,,Erebus" şi „Terror", pornite spre alte cuceriri. . . fjj a se mai întoarcă vreodată! Cunoscuseră nave şi oameni. \v şi oameni ce plecaseră din Deptford, din Greenwich, V Erith. . . aventurieri şi colonişti; nave regale şi nave apa ţinînd unor oameni de rînd; căpitani, amirali, crunţii ,,inj.' lopi" ai comerţului cu Orientul şi „generalii" brevetaţi a flotelor Indiei Răsăritene. Vînători de aur sau iubitori <j faimă, toţi porniseră pe fluviul acesta, purtînd spada sau de$eOtl torţa, soli ai puterii insulare, purtători ai unei scîntei din focul cel sacru. Care măreţie nu se avîntase oare pe refluxul fluviul^ acestuia către taina vreunui tărîm necunoscut? . . .

Vise de oameni, sămînţă de bogăţii, germeni de imperii.,
Soarele apunea; pe fluviu se lăsa înserarea, ţi în lungul coastei începeau să se aprindă lumini. Felinarul negustorului din port, ridicat pe trei picioare deasupra unui petic milos, strălucea puternic. Lumini de nave se mişcau pe canal — şiruri de lumini lunecînd în sus, lunecînd în jos. Şi, mai departe, spre apus, pe malurile stîncoase, locul oraşului monstruos se mai proiecta pe cer, menind a rău: o pată mohorîtă în soare, o sclipire lividă sub stele.
— Şi ăsta, a spus deodată Marlow, a fost unul dintre locurile păcătoase de pe pămînt.
Era singurul dintre noi care tot mai cutreiera mările. Cel mai rău lucru ce se putea spune despre el e că nu-şi repre:enta cum trebuie tagma. Era marinar, dar şi hoinar totodată, Pe cînd cei mai mulţi marinari duc, dacă s-ar putea spune, o viaţa sedentară. Mentalitatea lor se apropie de-a oamenilor casnici, şi casa lor — nava — e totdeauna cu ei; la fel ca şi ţara lor -marea. O navă seamănă tare mult cu alta, iar marea e totdeauna aceeaşi. Cum toate rămîn aidoma în preajma unui marini' malurile străine, chipurile străine, imensitatea schimbător a vieţii lunecă pe lîngă el nu învăluite de ceva misterios, necU' noscut, ci de o ignoranţă uşor dispreţuitoare; căci ii n[11]

[1] Nava comandată de *sir* Francis Drake, cu care a capturat if- . un important vas portughez. Pentru această ispravă regina Elisabeta tăcut o vizită pe bord.

:!20

n£ o taină pentru un marinar, afară doar de însăşi îflsea « care e stăpîna vieţii lui, la fel de nepătrunsă ca şi

" • 1

T ce priveşte restul, după orele de muncă, o plimbare - nlătoare sau un chef întîmplător pe ţărm sînt de ajuns 'n°tru a-i dezvălui secretul unui întreg continent; după aceea Pe are că, în general, secretul nici nu merită osteneala de a fiS unoscut. Păţaniile marinarilor au o simplitate nedezmin- • i tot sensul lor încape într-o coajă de nucă. Dar Marlow ' era un marinar tipic (dacă trecem peste înclinarea lui de depăna firul atîtor păţanii); apoi, pentru el sensul unei întîm-olări nu se găsea înăuntrul ei, ca un sîmbure, ci în afară, învăluind povestirea care-l proiecta deodată în lumină aşa cum 0 văpaie scoate la iveală pîcla din jur, sau asemenea unor halouri ceţoase, vizibile uneori datorită luminozităţii spectrale a lunii.

Vorbele lui nu au surprins pe nimeni. Asta semăna cu Marlow. Au fost primite în tăcere. Nimeni nu s-a ostenit nici măcar să mormăie; iar el a urmat încet:

Mă gîndeam la vremurile străvechi, cînd romanii au venit aici, întîia

oară, acum nouăsprezece veacuri... ca ieri . . . Lumina s-a revărsat de pe fluviul ăsta de atunci într-una . . . Voi îi numiţi Cavalerii ? Da; dar asta-i ca o vîlvătaie alergînd pe o cîmpie, ca o fulgerare printre nori. Noi trăim în pîlpîierea asta . . . dea Domnul să ţină cît timp s-o învîrti şi pămîntul! Dar mai ieri aici domnea întunericul. Imaginaţi-vă simţămintele comandantului unei frumoase . . . cum le zicea oare ? . . . unei trireme din Mediterană, primind poruncă s-o ia spre nord; să străbată la iuţeală toată Ţara Galilor; să îmbarce pe-o corabie din astea legionari... şi ce mănunchi minunat de oameni destoinici trebuie să mai *6.* fost! . . . deprinşi să construiască, pare-se, sute de nave într-o lună, două . . . dacă-i vorba să crezi ce citeşti! Ia închipuiţi-vi-l aici... la capătul caPatului lumii, cu o mare de culoarea plumbului, un cer de uioarea fumului, un soi de corabie aproape la fel de solidă o armonică ... şi, pornind în sus pe fluviu, cu mărfuri, aHIte- ' CU tOt ce P°ftiţi' Ţărmuri nisipoase, mlaştini, păduri, oatici, mai nimic de mîncare pentru ditai omul civilizat, mic de băut decît apă din Tamisa. Nici tu vin de Falern, C1 Putinţa să debarci în vreun port. Ici-colo, o tabără militară

pierdută în sălbăticie, ca un ac în carul cu fîn . . . frig, e **furtuni,** boală, exil şi moarte. . . moartea pîndind din % din apă, din desiş . . . Trebuie să fi fost seceraţi pe aici muştele. Da ... dar de făcut, a făcut-o! A făcut-o, ba în foarte bine, şi fără să stea prea mult pe gînduri, decît aceea, ca să se împăuneze, poate, cu ce făptuise el, în e^ de comandant, la vremea lui. Erau destul de vajnici ca să de piept cu întunericul. Şi poate că avea în vedere şi vreo înainţar în flota din Ravenna, curînd-curînd, dacă se bucura de prietew buni la Roma şi dacă putuse rezista climei groaznice! Sau gîndiţi-vă la un cetăţean cumsecade, în togă.. . poate că <je prea mult joc de zaruri, ştiţi voi. . . venind aici în postura de pretor sau perceptor, sau chiar negustor ... ca să se ma; refacă. Debarcă într-o mlaştină, străbate păduri, şi, în cineştje ce post dinăuntrul ţării, simte cum sălbăticia . . . crunta salbă-ticie l-a încercuit. . . toată acea viaţă misterioasă a sălbăticiei care mişună în păduri, în junglă, în inimile oamenilor sălbatici. Şi nici nu e chip de iniţiere în aceste taine. Trebuie să trăiască în mijlocul a ceea ce este de neînţeles şi, deopotrivă, respingător. Dar mai este totodată şi un farmec, care începe să-l prindă. Farmecul odiosului. . . înţelegeţi ? . . . închipuiţi-vă regretele tot mai mari, dorul de ducă, dezgustul neputincios, renunţarea, ura . ..

Marlow tăcu.

Luaţi seama, începu el iar, ridicîndu-şi braţul din cot cu palma mîinii în afară, aşa încît, cu picioarele strînse sub el, părea un Buddha propovăduind în haine europene şi fără floare de lotus. Luaţi seama, nici unul dintre noi n-ar putea încerca astfel de simţăminte. Ceea ce ne salvează pe noi *este* „eficienţa". Respectul nostru pentru eficienţă.

Dar flăcăii aceia nu prea ţineau socoteala de aşa ceva, în adevăr. Ei nu erau colonişti; administraţia lor era doar o împilare, şi nimic nwj mult, cred eu. Erau cuceritori, şi pentru asta îţi trebuie numai forţă brută . . . adică ceva cu care nici nu-ţi vine să te la^1 cînd o ai, căci forţa asta e doar un accident datorit slăbiciuni' altora. înhăţau ce puteau de dragul a ceea ce se găsea. Era pur şi simplu jaf prin silnicie, crimă josnică pe scară largă Şl oameni care se năpusteau orbeşte . . . aşa cum pare foarîe potrivit pentru cei care dau piept cu întunericul.

322

r 'cerirea pămîntului, care înseamnă, în general, răpirea ^ la cei cu pielea diferit colorată şi cu nasul ceva mai lui j$_{eC}$î$_t$ al nostru, nu e un lucru prea frumos cînd îl priveşti *tnT*. i$_{e\ a}$proape. Ceea ce îl răscumpără este doar ideea. O l l faptului; nu o prefăcătorie sentimentală, ci o

'A • şi ° încredere generoasă în această idee . . . ceva ce poţi a sus de tot, aşa ca să te înclini în faţă-i şi să-i aduci

jertfe . • ■ .

Marlow îşi curma vorba.

Pe fluviu lunecau flăcări; mici flăcări verzi, flăcări roşii, flăcări albe, urmărindu-se, luîndu-se la întrecere, unindu-se, încrucişîndu-se una cu alta ... pe urmă despărţindu-se pripit sau alene. Circulaţia marelui oraş continua în noaptea ce se adîncea peste rîul mereu treaz. Priveam, aşteptînd răbdător . . nu era nimic de făcut pînă la sfîrşitul fluxului; dar cînd, după. o lungă tăcere, Marlow a rostit cu glas şovăielnic: ,,Cred că vă aduceţi aminte, băieţi, că eu am fost, cîtva timp, şi marinar de apă dulce", ne-am dat seama că eram soroci ţi să ascultăm, pînă va începe refluxul, una dintre întîmplările acelea fără de concluzii ale lui Marlow.

Nu vreau să vă împănez capul cu ce mi s-a întîmplat mie personal, începu el, dovedind prin această introducere slăbiciunea multor povestitori care par adesea indiferenţi la ceea ce ascultătorii lor ar dori mai mult să audă; totuşi, ca să înţelegeţi răsfrîngerea pe care cele petrecute au avut-o asupra mea, trebuie să ştiţi de la bun început cum am ajuns eu acolo, ce am văzut, cum am urcat în sus pe fluviul unde l-am întîlnit Pe acel biet om! Era cel mai îndepărtat punct al navigaţiei Şi punctul culminant al experienţei mele. Pare să arunce, oricum, un soi de lumină asupra a tot ce mă priveşte ... ca Şi in gîndurile mele. A fost şi destul de sumbru ... şi de jalnic . . . fără să fi. fost cu nimic extraordinar ... şi nici limpede. Nu, nu foarte limpede. Şi totuşi pare să arunce un soi $_5$ e lumină . . . Vă aduceţi aminte, tocmai mă întorsesem atunci p, londra după o sumedenie de oceane: Indian, Pacific, Mările ■"JrLei... o porţie serioasă de Orient îndepărtat. . . durase e° şase ani, sau aşa ceva, şi hoinăream de colo-colo, împie-^Icindu-vă, dragii mei, de la lucru şi dînd buzna pe la voi $_c$: .^{S},a' ^e Parc-aş fi fost învestit cu misiunea cerească de a vă Ulza. La început a fost

foarte plăcut, dar după cîtva timp
323

m-am săturat de repaos. Atunci am început să umblu un vapor . . . cred că ăsta-i cel mai greu lucru de pe p Dar vapoarele nici nu se uitau măcar la mine. Apoi majv săturat şi de jocul ăsta.
Ştiţi, cînd eram un copilandru, aveam patima hărţil$_{Or}$ Stăteam ore întregi cu ochii pe America de Sud sau pe Afri$_{c}$ sau Australia şi mă pierdeam în valul unor explorări glorioase Pe vremea aceea erau multe locuri pustii pe pămînt, şi $_{c}$^ vedeam unul pe hartă, deosebit de atrăgător (şi toate păreau astfel), îmi puneam degetul deasupra şi hotărâm: „Cînd m.$_{Ol}$ face mare, o să mă duc acolo". Ţin minte că Polul Nord era unul dintre locurile astea. Da, dar n-am fost încă acolo, « acum nici n-o să mai încerc. S-a risipit vraja. Mulţime de locuri fermecate erau împrăştiate pe tot Ecuatorul, sau l$_{a}$ orice latitudine, pretutindeni, în cele două emisfere. în cîteva din ele am fost şi ... da ... dar noi nu vrem să vorbim despre asta. Şi totuşi era unul . . . cel mai mare, cel mai pustiu, ca să spun aşa ... un loc după care tînjeam. Dar, uite, cînd am plecat eu într-acolo, locul acela nu mai era pustiu. Se umpluse între timp cu rîuri, şi lacuri, şi nume. încetase să fie un loc pustiu, plin de taine atrăgătoare... o pată albă, peste care un băiat să lege vise glorioase. Devenise un loc al întunericului. Era însă acolo mai ales un fluviu, un fluviu mare, uriaş, pe care-l puteai vedea pe hartă semănînd cu un şarpe neîncolăcit, cu capul în mare, cu trupul la odihnă, arcuindu-se peste un ţinut vast, şi cu coada pierdută în adm-cimile ţinutului. Şi cînd îl vedeam pe harta aflată în vitrina unei prăvălii, mă fascina, aşa cum un şarpe fascinează o pasăre.. ■ o biată păsărică sfioasă.
Mi-am adus atunci aminte că exista o societate mare, o companie comercială pentru fluviul acela. ,,La naiba! mi-am spus. Doar n-au să facă negoţ fără să folosească vreun soi de vase pe puhoiul acela de apă dulce . . . niscai vapoare! D^{e} ce n-aş încerca să iau comanda unuia?"
Şi am luat-o în lungul acelei Fleet-Street, fără să-mi w^{sa} ideea din minte. Şarpele mă vrăjise.
înţelegeţi că societatea aceea comercială era un trust euro' pean, aflat pe continent; dar eu am o mulţime de rude caf^{e} trăiesc pe continent, pentru că viaţa este mai ieftină şi nu ^{atl} de murdară pe cît pare . . . pretind ei.
324
Mărturisesc, cu regret, că am început să-i sîcîi. Chiar $_{tr}$u mine era ceva neobişnuit. Nu eram deprins să-mi fac P Hurile ^{m} fel^{u}^ ^{asta} • • • S*'^ • • • Mi-am văzut singur de drum ^{tr} oe propriile mele picioare ori de cîte ori mi-am pus în gînd aiung l^{a} ceva. N-aş fi crezut-o nici eu; dar, vedeţi. . . sim-^{S} am

că trebuie să izbutesc . . . musai! Aşa că i-am sîcîit. Bărbaţii îmi spuneau: „Dragul meu" ... şi nu făceau nimic. Atunci... o să mă credeţi? . . . am încercat cu femeile. Eu, Pharlie Marlow, am pus femeile pe foc, doar-doar oi obţine un post. Cerule mare! Da, da, vedeţi. . . gîndul nu-mi dădea pace. Aveam o mătuşă, un suflet minunat, entuziast. Mi-a scris: ,,Are să fie încîntător. Sînt gata să fac orice, orice pentru tine. E *o* idee splendidă. Cunosc pe nevasta unui foarte mare personaj în administraţie şi pe un altul care are o influenţă grozavă pe lîngă etc, etc." Era hotărîtă să meargă pînă-n pînzele albe ca să fiu numit comandant pe un vapor fluvial, dacă aşa mi se năzărise mie.
Şi am fost numit, bineînţeles; ba încă foarte repede. Se pare că trustul primise vestea că unul dintre căpitanii săi fusese ucis într-o încăierare cu băştinaşii. Ăsta era norocul meu şi făcea ca plecarea să mă ispitească şi mai mult. Numai după luni şi luni, cînd am încercat să adun la un loc ce mai rămăsese din trupul nefericitului căpitan, am aflat că încăierarea izbucnise dintr-o neînţelegere cu privire la nişte găini. Da, două găini negre! Fresleven — aşa îl chema pe cel mort, un danez — s-a simţit oarecum înşelat la tîrguială: atunci a coborît pe ţărm şi a început să care la beţe în spinarea căpeteniei satului. Oh, nu m-a mirat de loc să aud aşa ceva şi nici să aflu totodată că Fresleven era cea mai gingaşă, cea mai liniştită făptură care umblase vreodată pe două picioare; nu-ncape îndoială că aşa şi era; dar trăise doi ani acolo, în slujba acelei nobile cauze, înţelegeţi, şi pasămite, simţise, în sfîrşit, nevoia să-şi manifeste respectul de sine într-un fel oarecare. De aceea l-a ciomăgit tară milă pe bătrînul negru, în timp ce ditai liotă de-a aceluia Priveau ca trăsniţi, pînă cînd unul dintre ei — pe cît mi s-a Pus chiar fiul căpeteniei — disperat că-l auzea pe bătrîn urlînd, Si'a încercat suliţa pe omul alb şi, vezi bine, i-a intrat foarte 5°r între omoplaţi. Pe urmă tot satul a tulit-o în pădure, ?ptînd să le cadă pe cap tot soiul de năpaste, în vreme ce, de altă parte, vaporul comandat de Fresleven a ridicat în mare panică, sub conducerea şefului maşinist, cred.

După aceea nimeni nu pare să se mai fi. gîndit la rămăşit 1 pămînteşti ale lui Fresleven, pînă cînd am plecat eu ş(j călcat pe urme. Nu puteam să-l las în plata Domnului, totus^ dar cînd s-a ivit prilejul să dau cu ochii de fostul comandant' iarba care-i crescuse printre coaste era destul de înalta ' să-i acopere oasele. Era acolo întreg. Nimeni nu se atinsese de făptura-i supranaturală după ce căzuse. Şi satul era părăsit colibele se căscau negre, putrede; totul prăbuşit sub împrej! muirile dărîmate.
Dăduse mare pacoste peste sat, nu-ncape vorbă. Localnicii se făcuseră nevăzuţi. O groază nebună îi risipise prin tufi. şuri — bărbaţi, femei, copii; şi nu s-au mai întors niciodată! Ce s-o fi

întîmplat cu găinile, nici asta nu ştiu. Aş crede că le-a venit de hac, în orice caz, progresul civilizator. Oricum, datorită acestei afaceri glorioase mi-am căpătat slujba înainte chiar să mă încumet să sper. Am dat un zor nebun cu preparativele şi, înainte să treacă patruzeci şi opt de ore, traversam Canalul Mînecii, ca să mă înfăţişez patronilor mei şi să semnez contractul.

In cîteva ore am ajuns într-un oraş care m-a făcut totdeauna să mă gîndesc la un cavou văruit. Prejudecăţi, fără îndoială, Nu mi-a fost de loc greu să găsesc birourile companiei. Era lucrul cel mai de vază din oraş, şi toţi pe care i-am întîlnit nu ştiau decît de asta. Aveau de gînd să cîrmuiască un imperiu peste mări şi să facă bani cu nemiluita prin negoţ.

O stradă strimtă şi singuratică, foarte întunecată; case înalte, nenumărate ferestre cu storuri, o tăcere de moarte, iarbă răzbind printre pietre, arcade impunătoare pentru trăsuri la dreapta şi stînga, uşi duble imense, abia întredeschise. M-am strecurat printr-o crăpătură din astea, m-am urcat pe o scară măturată, dar lipsită de orice podoabă şi goală ca un deşert, apoi am deschis prima uşă la care am ajuns. Două femei, una grasă şi cealaltă slabă, şedeau pe două scaune cu fundul de pai, împletind nişte lînă neagră. Cea slăbănoagă a venit drept spre mine — cu ochii în jos, tot împletind mereu — şi tocmai pe cînd mă gîndeam s-o las să treacă aşa, ca o somnambula. s-a oprit şi şi-a ridicat ochii. Avea o rochie simplă, ca un înveliş de umbrelă; s-a întors pe loc şi a pornit, înaintea mea, către o sală de aşteptare. Mi-am spus numele şi am privit împrejur' O masă în mijloc, scaune obişnuite în jurul pereţilor şi, într-uf[l] colţ, o hartă mare lucioasă, însemnată cu toate culorile curcubeu'

g[r]a acolo o grămadă de roşu — plăcut oricînd la vedere, • V)că se ştie că acolo se lucrează temeinic — al naibii de 1t albastru, puţin verde, smîngălituri portocalii, şi pe coasta ? st o pată purpurie, ca să se vadă locul unde veselii pionieri rogresului îşi sorb veselele lor halbe cu bere. în orice caz, [al] nu aveam ce să caut pe acolo. Eu aveam să mă duc în partea [e]^benă. Chiar la mijloc. Şi fluviul era acolo . . . Fascinant. . . mplit. • • [ca] u*[l] Ş[ar]P[e]- Uf! O uşă s-a deschis, a apărut un oficial, cu părul alb şi o expresie de compătimire, în timp e un arătător osos îmi indica drumul spre sanctuar. înăuntru, o lumină slabă, şi un birou barosan, la mijloc. îndărătul acelui eşafodaj se ivea o arătare umflată şi palidă, în redingotă. Omul cel mare, în carne şi oase!

înalt, cred, de vreo cinci picioare şi ţinînd înşfăcată manivela atîtor şi atîtor milioane! Mi-a strîns mîna. . . pare-mi-se apoi a murmurat vag, fiind mulţumit de franţuzeasca mea: *„Bon voyage".*

Cam în vreo patruzeci şi cinci de minute m-am văzut iar în sala de aşteptare, cu secretarul compătimitor, care, dezolat şi binevoitor, mi-

a dat să semnez o hîrtie. Cred că, printre altele, îmi luam angajamentul să nu divulg nici un secret comercial. Ei bine, nici n-aveam de gînd aşa ceva.
începusem să mă simt cam stînjenit. Ştiţi, eu nu eram obişnuit cu astfel de formalităţi şi era ceva care cobea în aer. Ca şi cum aş fi. intrat în vreo conspiraţie . . . nu ştiu . . . ceva nu tocmai curat; aşa că eram bucuros să plec. în odaia cealaltă, cele două femei împleteau înfrigurat lîna lor neagră. Sosea lume, iar femeia tînără umbla încoace şi-ncolo, arătîndu-le drumul. Cea bătrînă şedea pe scaunul ei. îşi proptea pe un încălzitor picioarele încălţate în papuci de stofă, fără tocuri, jar o pisică îi torcea în poale. Purta pe cap ceva alb şi scrobit, avea un neg pe obraz, şi pe vîrful nasului, ochelan cu rame de argint. S-a uitat la mine pe deasupra sticlelor.
Felul pripit, indiferent şi placid în care privea m-a impresionat. Tocmai treceau pe acolo doi tineri cu un aer vesel *| zglobiu, iar ea le-a aruncat aceeaşi privire plină de înţelep-?.Urie rece. Părea să ştie totul despre ei, ca şi despre mine. "a cuprins un simţămînt ca de teamă. Părea sinistră — o
ţ
toare. Deseori, acolo, departe, m-am gîndit la cele două einei de paza ja usa întunericului, împletind lîna neagră ca errtru un Hrrţolivi călduros, una dintre ele conducînd, condu-

cînd mereu spre necunoscut, cealaltă scrutînd, cu ochii băt ■ şi reci, feţele vesele şi zglobii, *„Ave!* bătrînă împletitoare H" lînă. Monturi *te salutant!."* Nu mulţi dintre cei la care uitat ea au mai văzut-o vreodată . . . nici jumătate, nici *%>■■')* Mai trebuia să fac o vizită la doctor.
— O simplă formalitate, m-a asigurat secretarul cu că ia straşnic parte la necazurile mele.
în acest scop, un tînăr cu pălăria pe sprinceana stingă probabil un funcţionar — trebuie să fi fost şi funcţionari *h* întreprindere, deşi clădirea era la fel de tăcută ca o cetatea morţilor — a venit de undeva de sus şi mi-a arătat drumul Era jerpelit şi murdar, cu pete de cerneală pe mînecile hainei şi o cravată mare şi umflată sub bărbia semănînd cu un bot de cizmă veche. Fiind prea devreme pentru doctor, i-am propus un păhărel, şi numaidecît s-a înveselit. Pe rînd ne sorbeam vermutul, el ridica în slăvi afacerile companiei, şi atunci mi-am arătat nedumerirea că nu pleacă şi el pe acolo. Entuziasmul i-a scăzut brusc şi s-a recules deodată:
— „Nu sînt atît de smintit pe cît par", a grăit Platon către discipolii săi, mi-a spus el sentenţios, apoi şi-a dat de duşcă paharul şi ne-am ridicat. Bătrînul doctor mi-a luat pulsul, cu gîndul, fireşte, la altceva.
— Bun, bun pentru acolo, a mormăit, apoi m-a întrebat cu oarecare

zel dacă l-aş lăsa să-mi măsoare capul.
I-am răspuns destul de uimit: ,,Da", pe cînd el scotea un instrument ca un şubler şi-mi lua măsura capului, la spate, în faţă, împrejur, însemnînd totul cu grijă. Era un prichindel de bărbat, neras, într-o haină zdrenţuită, un soi de caftan, cu picioarele în papuci; îmi făcea impresia unui biet rurliu inofensiv.
— Cer totdeauna voie, în interesul ştiinţei, să măsor cranii» acelora care pleacă acolo, m-a lămurit.
— Şi faci la fel cînd se întorc? l-am întrebat.
— Oh, dar nu-i mai văd niciodată! m-a asigurat. Ap[oi]; *ştii,* schimbările se produc înăuntru. A surîs, ca de o bună. Şi aşa, dumneata pleci acolo ! Colosal! Şi interesant!
S-a uitat la mine cercetător şi a mai notat ceva.
[1] Aluzie la salutul cu care gladiatorii romani ii întîmpinau pe înainte de luptă.

Kfici un caz de demenţă în familia dumitale? m-a întrecu un ton obişnuit. Mă simţeam tare plictisit.
^ Asta e o întrebare pusă tot în interesul ştiinţei ? Mi-a răspuns fără să ţină seama de enervarea mea: __ Ar fi interesant pentru ştiinţă să se urmărească pe loc Vi'mbările mintale ale indivizilor.
[s] _Eşti medic psihatru? l-am întrerupt.
__ fiecare doctor ar trebui să fie ... în oarecare măsură, a răspuns, netulburat, acel om extravagant. Eu am o teorie mea pe care dumneavoastră, domnilor care plecaţi acolo, [tr]ebui să-mi ajutaţi s-o dovedesc. Asta ar fi partea mea din profitul pe care-l va trage patria din stăpînirea unei colonii [ît]ît de minunate. Bogăţiile le las altora. Iartă-mă că-ţi pun astfel de întrebări, dar eşti primul englez care-mi cade sub observaţie . . .
M-am grăbit să-l asigur că nu sînt nicidecum un reprezentant tipic al naţiei mele.
— Dacă aş fi, am adăugat, nu aş discuta acum cu dumneata.
— Ceea ce spui este destul de adînc şi, probabil, total eronat, a răspuns medicul rîzînd. Te sfătuiesc să eviţi enervările mai mult chiar decît arşiţa soarelui. *Adieu!* Cum spuneţi dumneavoastră, englezii? . . . *Qood-bye!* Da! *Qood-bye! Adieu!* La tropice omul trebuie să rămînă calm, înainte de orice . . . Şi-a_ridicat ameninţător un deget: *Du calme[1], du calme. Adieu!*
îmi mai rămînea un singur lucru: să-mi iau rămas bun de la scumpa mea mătuşă. Am găsit-o triumfătoare. Mi-a oferit o ceaşcă de ceai
— ultima ceaşcă de ceai bun pentru multă, multă vreme ... şi, într-o cameră care arăta aşa cum te aştepţi sa arate salonaşul unei doamne, am stat îndelung de vorbă, \ gura focului. în cursul conversaţiei noastre intime am aflat [ca] fusesem recomandat soţiei unui

înalt demnitar, şi Dumnezeu ai Ştie încă la cîte alte personalităţi de vază, drept o fiinţă CePţională şi foarte înzestrată ... un adevărat noroc pentru «ipanie . . . un om pe care nu4 găseşti în fiecare zi. Cerule gre- Şi trebuia să iau comanda unei tinichele de vapor j la|> cu un fluieraş de sirenă. Se pare, oricum, că eram unul •iii Pionierii. . . cu ,,P mare" . . . înţelegeţi? Ceva ca un onar al luminii, ceva mai puţin ca un apostol. Pe vremea

dSte (franc).

Iii

aceea circulaseră o mulţime de palavre din astea în prin saloane, iar femeia aceasta inimoasă, trăind în întregii fanfaronade, îşi pierduse capul. A vorbit atîta „abaterea milioanelor de ignoranţi de pe drumul p pînă cînd, pe cuvîntul meu, am început să mă simt tare stJ jenit. Am cutezat să menţionez că „întreprinderea" urma: un profit comercial.

— Uiţi, scumpul meu Charlie, că trebuie să dai cezaruk ce-i al cezarului, mi-a răspuns ea, voioasă.

E ciudat ce departe de adevăr rămîn femeile. Ele trăiesc într-o lume a lor, o lume cum n-a fost niciodată şi nici nu va putea să fie, pentru că e prea de tot frumoasă şi dacă at jj să se realizeze, s-ar sfărîma în cioburi înainte de primul apus al soarelui. Cine ştie ce realitate blestemată, cu care noi bărbaţii, am trăit mulţumiţi chiar de la facerea lumii, s-ar ridica şi le-ar răsturna creaţia.

La urmă am fost îmbrăţişat, sfătuit să port flanelă, să nu uit să scriu des, etc. . . . , etc. ... şi am plecat. Pe stradă m-a cuprins o senzaţie ciudată ... nu ştiu de ce, mă simţeam de parcă aş fi fost un impostor. Lucru straniu, eu, care obişnuiam să plec în orice colţ al lumii în douăzeci şi patru de ore, fără a sta la gînduri nici cît un om care traversează strada, am avut. . . n-aş spune un moment de ezitare, dar o clipă de înfiorare, în faţa acestui fapt atît de banal. Poate m-aş face mai bine înţeles dacă v-aş spune că m-am simţit timp de cîteva secunde ca un om gata să plece nu în centrul unui continent ci în centrul pămîntului.

Am pornit pe un vapor francez care făcea escală în fiecare amărît de port de pe acolo, cu singurul scop, pe *cît* mi* dat seama, să debarce soldaţi şi funcţionari vamali. Priveau1 într-una coasta. Să priveşti coasta de pe bordul unui vapo care înaintează e ca şi cum ai vrea să dezvălui o enigmă. 'at'c în faţa ta ... zîmbind, încruntîndu-se, îmbiindu-te, măreaţ8 meschină, insipidă sau sălbatică, şi totdeauna mută, cu aelU doar că te îndeamnă: „Vino şi dezvăluie-mă!"

Coasta aceasta era aproape lipsită de contur, parcă ar fost în formare,

şi cu o înfăţişare de necruţătoare monotoP O margine de junglă nesfîrşită, de-un verde atît de în^'. încît părea aproape negru, se întindea drept, în horbota spumă albă, asemeni unei rigle gradate, pînă departe, dep
tare, în lungul unei mări albastre, al cărei luciu era
p

330
ceaţă care urca. Soarele dogorea, pămîntul părea să scă, leoarcă de sudoare. Ici-colo, pete mai cenuşii se lu° ţjj mijlocul spumei albe, cu un steguleţ pe deasupra, 1 te Aşezări vechi de cîteva secole şi totuşi nu mai mari °a o gămălie de ac, pe întinsul virgin dindărătul lor. Luam l db ldii i
Iul în lunS> ne opream, debarcam soldaţii; treceam mai ? rte, debarcam funcţionari vamali, ca să încaseze taxe în
a ce părea o pustietate uitată de Dumnezeu, cu un adăpost c.
tinichea şi o flamură în vîrf; debarcam iarăşi soldaţi. . .
s£4 păzească pe funcţionarii vamali. . . pasămite. Unii, m auzit, s-au înecat în talazuri; dar de-o fi fost sau nu aşa, imeni nu-şi bătea capul să afle. Erau zvîrliţi acolo, iar noi ne vedeam de drum înainte. Zi de zi coasta arăta la fel, ca şi cum nici nu ne mişcăm din loc; dar treceam prin diferite porturi... lăsam în urmă porturi comerciale ... cu nume ca Gran Bassam, Little Popo, nume care păreau să amintească cine ştie ce farsă sinistră proiectată pe un fundal sinistru. Indolenţa de călător, izolarea mea faţă de toţi aceşti oameni cu care n-aveam nici un punct de contact, marea uleioasă şi leneşă, posomorala uniformă a coastei păreau să mă ţină departe de adevărul situaţiei, în mrejele unei dezamăgiri sumbre, lipsită de noimă. Glasul talazurilor ce-l auzeam cînd şi cînd îmi făcea mare plăcere, ca graiul unui frate. Era singurul lucru natural, care avea o raţiune, care avea un sens. O barcă venind din timp în timp dinspre ţărm făcea
0 legătură fugară cu realitatea. Luneca, vîslită de tineri negri, Şi vedeai de departe cum le strălucea albul ochilor. Strigau, ontau; trupurile lor şiroiau de sudoare; aveau chipurile ca mŞte măşti groteşti . . . Dar aveau oase flăcăii ăştia, aveau jjwşchi, o vitalitate sălbatică, o mare vlagă în mişcări, la fel
e firească şi de adevărată ca talazurile de-alungul coastei.
1 u-ţi venea să te întrebi ce caută acolo. îţi făcea bine să-i iveşti. Simţeam, cîtva timp, că aparţineam încă unei lumi
iapte reale; dar simţămîntul ăsta nu dura multă vreme. făcea să se spulbere. La un moment dat mi-aduc am dat de un vas de război ancorat în larg. Nu se acolo nici măcar o cocioabă, dar vasul bombarda Se pare că francezii purtau pe meleagurile acelea dintre războaiele lor. Pavilionul vasului atîrna şleampăt, tot J. eanţa i gurile tunurilor lungi ieşeau în afară, peste 111 carena inferioară;

hula uşoară, lunecoasă, îl sălta

a -

331

1 !

alene în sus şi-l lăsa în jos, legănîndu-i catargele zvelte I imensitatea pustie a pămîntului, a cerului şi apei, vasul j's acolo de neînţeles, trăgînd într-un continent. ,,Buum! ^ se slobozea unul dintre tunurile mari; o flăcăruie se aprj$_n$V şi pierea, un fuior subţire de fum alb se risipea, un proj$_e$ ^ micuţ şuiera uşurel ... şi nu se întîmpla nimic.

Nu se putea întîmpla nimic. Faptul avea în sine un sîmK de nebunie şi era de un comic lugubru, ca privelişte; nu p$_{Uţ}$ ^{e} fi spulberat de cineva care mă asigura de zor, pe bord, ¿j tabără de băştinaşi — el îi numea inamici — stătea ascuns' undeva, pe acolo.

Am predat vasului scrisorile (mi s-a spus că pe nava aceea singuratică oamenii mureau de friguri în proporţie de trei pe zi) şi am plecat. Am mai oprit prin cîteva locuri cu nume poznaşe, unde moartea dănţuieşte voios, cot la cot cu negoţul, într-o atmosferă grea şi mută de catacombă încinsă, în lungul coastei fără formă, cu volane de talazuri periculoase de parcă natura însăşi ar încerca să-i gonească pe intruşi, înăuntrul ţi în afara rîurilor, puhoaie de moarte vie, ale căror maluri putrezesc în noroi şi ale căror ape năclăite de mîl năpădesc peste mangravii[1] contorsionaţi, ce se zvîrcolesc parcă în faţa noastră, pradă unei disperări fără de ieşire. Nicăieri n-am stat însă destul ca să-mi pot face o impresie, dar m-a năpădit un simtămînt de nelinişte vagă, apăsătoare. Era ca un pelerina) obositor printre arătări de coşmar.

Au trecut mai mult de treizeci de zile pînă cînd am ajun< la gura fluviului celui mare. Am ancorat dincolo de reşedinţa guvernamentală. Munca mea nu începea decît la vreo două sute de mile mai departe. Aşa că, îndată ce am putut, am ? pornit spre un loc la vreo treizeci de mile mai sus.

Puteam călători cu un vaporaş maritim. Căpitanul. ^{ur} suedez, ştiindu-mă marinar de meserie, m-a poftit pe puf* Era un bărbat tînăr, zvelt, blond şi ursuz, cu părul rar şi ^ tîrşit. Cînd ne-am depărtat de cheiul acela mic şi nenoroc şi-a întors capul spre mal cu dispreţ.

— Aţi stat acolo? m-a întrebat.

— Da, am răspuns.

— Fumoasă şleahtă, grangurii de acolo... ce :^^{ce}VV' urmat, vorbind englezeşte cu multă siguranţă, dar şi cu of

[1] Arbori tropicali, care cresc in mlaştini.

332

ce sînt în stare unii să facă pentru cîţiva franci pe întreb, ce se alege de ei cînd pleacă în inima conti-

T am răspuns ca aşteptam şi eu sa vad asta, curind.

__ Aşa • • • a • • • a ' a exclamat. S-a îndreptat cu paşi tîrşiţi mine, dar cu ochii pironiţi înainte. Nu fi prea sigur, a SF>mat el. Zilele trecute am cules pe unul care s-a spînzurat pe drum! Tot un suedez.
— S-a spînzurat! De ce, Doamne sfinte ? l-am întrebat-
Căpitanul privea mereu înainte.
— Cine ştie . . . Soarele prea tare pentru el, sau ţara, poate . . •
în sfîrşit, dădeam de zări deschise. Vedeam un ţărm stîncos, mormane de pămînt răscolit pe lîngă maluri, nişte case risipite pe un deal, altele cu acoperiş de tablă printre un şir de surpă-turi sau cocoţate pe povîrniş. Vuietul neîncetat al unor cataracte plana peste această paragină locuită. O mulţime de oameni, cei mai mulţi negri şi goi, foiau de colo-colo ca fur-nicile. O cascadă mică îşi arunca apele în fluviu. Uneori lumina orbitoare a soarelui îneca toate acestea într-o reverberaţie orbitoare.
— Uite, colo, localul societăţii dumitale, a spus suedezul arătînd spre trei clădiri de lemn, ca nişte barăci, cocoţate pe clina stîncoasă. O să-ţi trimit sus lucrurile. Patru lăzi ai spus? Drum bun.
M-am poticnit de un cazan rostogolit printre buruieni, apoi am găsit o cărare ce ducea sus, pe deal. Am cotit pe după bolovani şi pe lîngă un mic vagonet, ce zăcea acolo răsturnat, cu roţile în aer. Se isprăvise cu el. Arăta ca scheletul ur>ei mortăciuni. Am mai dat şi peste alte frînturi de maşini, Precum şi peste un maldăr de şine ruginite. La stînga, un pîlc
de să
copaci proiectau o pată umbroasă, în raza căreia păreau se mişte încet nişte forme negre. Clipeam într-una; cărarea !a Pieptişă. Un sunet de corn a răsunat în dreapta şi i-am 2ut pe negri luînd-o la goană. O detunătură mare, surdă, . Cutremurat pămîntul, pe deal a apărut un smoc de fum, g asta a fost tot. Pe faţa stîncii nu se vedea nici o schimbare. ■ ^Onstruia o cale ferată. Dealul nu se afla în drum şi nu sin nimic, dar dinamitarea aceea fără noimă constituia ^r acţiune în curs de desfăşurare.

i I

Un clinchet uşor, îndărătul meu, m-a făcut să-mi capul. Şase negri înaintau în şir, trudind, pe cărare, drept şi încet, legănînd în echilibru, pe cap, coşuri mici, p|^ cu pămînt, iar clinchetul ţinea măsura, o dată cu paşii, { jurul şalelor aveau nişte zdrenţe negre, ale căror capete scurt se bălăbăneau la spate ca nişte cozi. Le desluşeam fiecate coastă, încheieturile braţelor şi picioarelor erau ca nişte nodu, pe o frînghie; fiecare purta un cerc de fier în jurul gîtului <; erau legaţi unul de altul cu un lanţ ale cărui vergi se legănau în clinchetul acela ritmic. O nouă detunătură dinspre deal m-a făcut să mă gîndesc deodată la

vasul de război pe care-l văzusem trăgînd în continent. Era acelaşi soi de glas cobitor numai că aceşti oameni nu puteau fi numiţi inamici nici chiar de cea mai aprinsă imaginaţie. Aceştia erau numiţi criminali, iar legea cruntă, ca şi bombardamentul ghiulelelor, tăbărîse pe ei, ca o taină de neînţeles venind dinspre mare. Piepturile uscăţive gîfîiau ritmic, nările larg deschise vibrau, ochii se holbau în sus, ca împietriţi. Au trecut pe lîngă mine, la o palmă depărtare, fără o privire, cu indiferenţa aceea deplină, mortală a sălbaticilor nefericiţi. în spatele acestei mărfi vii păşea lenevos, ţinînd o puşcă de mijlocul ţevii, unul dintre paznici, produs al noilor forţe intrate în acţiune. Purta un veston de uniformă cu un nasture lipsă, şi văzînd un alb pe cărare, şi-a săltat repede arma pe umăr. Act de simplă prudenţă, albii fiind de la distanţă atît de asemănători, încît n-ar fi putut să-şi dea seama cine eram. S-a liniştit repede, apoi, cu un rînjet larg, prostesc, de şarlatan, şi cu o privire spre negri, a părut să mă ia părtaş la misiunea lui de încredere. La urma urmei, şi eu luam parte la cauza cea mare a acestor nobile şi drepte isprăvi.
în loc să urc, m-am întors şi am coborît la stînga. Gîndul meu era să las ca lanţul acela omenesc să-mi piară din vedere înainte de a urca dealul. Ştiţi că nu sînt prea gingaş din fi[re]' a trebuit de multe ori să lovesc şi să parez. A trebuit să rezi[s] şi să atac uneori ... şi asta e tot un fel de rezistenţă . • • '[ara] să mai ţin seama de preţul cu care se plătesc solicitările u[nU1] mod de viaţă ca cel în care eram ambalat eu. Am cunoşţ[u]-diavolul violenţei, diavolul nesaţului şi diavolul pofte'[0]' pătimaşe, dar, pe ceruri! erau diavoli puternici, desfrin[a]' diavoli cu ochi sîngerii, care stăpîneau şi mînau oamenii ■ • Oamenii, vă spun. Dar în timp ce stăteam pe dealul [ace]
334
^it că sub soarele orbitor al acestei ţări mă voi întîlni [ain m] diavol fleşcăit, prefăcut, cu ochi miopi, hrăpăreţ şi [U] ^ă ^[a ne'3]unie. Cît de periculos putea să fie, aveam
[°U] 'los P
^^flu cîteva luni mai tîrziu şi cu vreo mie de mile mai departe.
[S^ a]fru moi[06111] am ramas înfricoşat, ca în faţa unei ameninţări. - [e]le din urmă am coborît dealul, pieziş, către copacii pe ici zărisem.
Am ocolit o groapa mare pe care cineva o săpase pe povir-. în ce scop, mi-a fost cu neputinţă să ghicesc. în tot cazul, J era o carieră de piatră sau nisip. Era pur şi simplu o gaură. Poate să fi fost în legătură cu dorinţa filantropică de a da ceva Je lucru acelor criminali. Nu ştiu. Pe urmă, cît pe'aci să cad într-o trecătoare foarte strimtă, ceva ca o plesnitură în deal. Mi-am dat seama că o mulţime de ţevi pentru construcţie fuseseră aruncate acolo, înăuntru. Nu era nici una nespartă. Un maldăr de sfărîmături fără rost. în sfîrşit, am ajuns sub copaci. Gîndul meu era să fac cîţiva paşi la umbră; dar abia sosit acolo, mi s-a şi părut că trecusem poarta unui iad lugubru. Cataractele erau aproape, şi un zgomot neîntrerupt, uniform, impetuos,

năprasnic, umplea liniştea mormîntală a dumbrăvii, unde nu se simţea nici o suflare, nu clintea nici o frunză; o umplea cu sunete ciudate ... ca şi cum mişcarea pămîntului rotind în spaţiu ar fi devenit deodată sonoră.
Umbre negre se ghemuiau, se lungeau pe jos, stăteau printre copaci, rezemîndu-se de trunchiuri, lipindu-se de pămînt, ieşind pe jumătate la lumină, pe jumătate topite în penumbră, m toate posturile de durere, uitare de sine şi disperare. Pe deal a mai explodat o mină, urmată de o zguduitură uşoară a pămîn-talui sub picioarele mele. Strădania nu contenea! Strădania! v asta era locul unde cîţiva dintre truditori se retrăseseră ca să moară.
Mureau pe încetul ... se vedea limpede. Ei nu erau inamici,
nu erau criminali, nu mai aveau nimic pământesc acum . . .
u erau decît umbre negre ale bolii şi foametei, zăcînd grămadă
mtunericul verzui. Adunaţi de prin toate văgăunile ţărmului,
toată legalitatea unor contracte temporare, pierduţi într-un
dev'" necunoscut> hrăniţi cu merinde neobişnuite, boleau,
jj neau nefolositori şi li se îngăduia atunci să se tîrască
aer ,rt^> la odihnă. Aceste forme muribunde erau libere ca
c>re ?' • • • la fel de inconsistente. Am început să disting strălu-
°chilor pe sub copaci. Apoi, privind în jos, am văzut
335
1
oţet
un chip lîngă mîna mea. Oasele negre s-au retras, umărul lipit de un copac şi, încet, pleoapele s-au ridicat, doi Sia înfundaţi în orbite s-au uitat la mine, enormi şi goi, cu un de pîlpîire sticloasă care s-a stins încet în adîncul pupil_e is°' Omul părea tînăr . . . aproape un copilandru . . . dar, *.?' cu ei e greu de spus. N-am găsit altceva de făcut decît să-i un pişcot gustos, din care aveam o provizie în buzunar pe vasul suedez. Şi-a strîns uşor degetele pe el şi l-a apucat încolo, nici o mişcare şi nici o privire. îşi legase în jurul gî_tu j_u un şnur de lînă albă . .. De ce ? ... De unde o luase ? Era oat o insignă ... o podoabă . . . un talisman . . . un semn de vrajă' Exista vreo semnificaţie legată de şnur? Te oprea în loc fi_tl. celui acela de lînă albă înnodată în jurul unui gît negru, dincolo de mări şi ţări.
Lîngă acelaşi copac mai erau două mormane de oase fo unghi ascuţit, cu coapsele la gură. Unul, cu bărbia proptita pe genunchi, se holba în gol într-un chip înspăimîntător, de neîndurat; fantoma-frate îşi sprijinea fruntea, potopită parca de grea amărăciune; şi, peste tot, alţii, răspîndiţi în tot soiul de poziţii, prăbuşiţi, chirciţi, ca într-un tablou înfăţişînd un măcel sau o molimă de ciumă. Pe cînd rămăsesem împietrit de groază, unul dintre ei s-a ridicat, sprijinindu-se în palme şi genunchi, şi s-a tîrît de-a buşilea spre fluviu, ca să bea, a sorbit din palme, apoi s-a aşezat la soare, cu fluierele

picioarelor încrucişate, şi, după un timp, a lăsat să-i cadă capul lînos pe oasele pieptului.

îmi pierise pofta să mai zăbovesc la umbră şi m-am grăbit | s-o iau spre birouri. Cînd m-am apropiat, am întîlnit un alt. într-o ţinută atît de neaşteptat de elegantă, încît în primul moment l-am luat drept un fel de arătare. Am văzut un gu» înalt, scrobit, manşete albe, o haină uşoară de alpaca, pantalon[1] ca zăpada, o cravată deschisă şi ghete lustruite. Fără păla^ Părul pieptănat cu cărare, periat, uns, şi în mîna mare, al» o umbrelă dublată cu verde. Era uluitor, şi cu tocul Pus " după ureche. , i

Am dat mîna cu acel miracol şi am aflat că era şeful conta al societăţii; toată contabilitatea se ţinea la staţiunea Ieşise o clipă afară, zicea el, ca să mai răsufle puţin la aer cu Cuvintele sunau neînchipuit de straniu; îţi sugerau \ viaţa lui sedentară, în faţa biroului. Nu v-aş fi pomenit de *&* vidul ăsta, dar pe el l-am auzit întîia oară rostind numele oi»

1

de strîns legat de amintirile mele din vremea aceea. Mai atlt. imţeam şi stimă pentru el. Da. îi stimam gulerele şi ^n c'etele uriaşe, părul bine periat. Avea, fără îndoială, înfăţi- 111 a unei reclame de frizerie; dar în atmosfera demoralizantă ?a. cu l u i, omul salva aparenţele. Asta însemna a avea ţinută. r lerele scrobite şi piepţii neîntinaţi ai cămăşilor dovedeau s ie de caracter. Se afla acolo de trei ani; mai tîrziu nu m-am tut opri să-l întreb cum de izbutea să arboreze asemenea lbituri. S-a îmbujorat uşor şi mi-a răspuns modest:

— Am învăţat-o pe una din băştinaşele de pe-aici. A fost greu. N'O trăgea inima să muncească.

Astfel, omul ăsta realizase într-adevăr ceva. Şi-şi vedea cu sfinţenie de registrele lui, care erau într-o ordine desăvîrşită.

Toate celelalte lucruri în staţiune erau în mare harababură: capetele, treburile, clădirile. Şiruri de negri prăfuiţi veneau şi plecau împleticindu-se pe picioare; se revărsa în adîncimile întunericului un şuvoi de mărfuri — bumbăcărie de rebut, mărgele şi sîrmă de alamă — şi se scurgea, în schimb, un preţios izvor de fildeş.

Trebuia să aştept în staţiune zece zile... o veşnicie! Locuiam într-o colibă, în curte, şi ca să evadez din haosul acela, mă duceam uneori în biroul contabilului. Pereţii erau construiţi din scînduri orizontale, dar atît de prost legate între ele, încît, cînd omul se apleca peste biroul său înalt, îl vedeai tărcat, din cap pînă-n picioare, cu dungi înguste de soare. Nu era nevoie să ridici oblonul mare ca să priveşti afară. Era Şi tare cald acolo; muşte mari bîzîiau în duşmănie; nu înţepau, ci împungeau. Stăteam de obicei pe duşumea, în timp ce, cu 0 înfăţişare fără cusur (ba chiar şi uşor parfumat), el scria, scria,

cocoţat pe un scaun înalt. Uneori se scula, ca să se mai ^Şte. Cînd aduceau înăuntru o targa cu un bolnav (vreun ^ncţionar suferind, din centrul ţării), nu-şi ascundea o uşoară Plictiseală.
~ Gemetele bolnavului ăstuia, spunea el, îmi distrag ei*ţia. Chiar şi fără asta e grozav de greu să te fereşti de greşeli e c°ntabilitate în climatul de aici.
ntr'° zi mi-a spus fără să-şi ridice capul:
" Fără îndoială că-l vei întîlni mai la centru de domnul
că ^ *'am întrebat cine era domnul Kurtz, mi-a răspuns ra un funcţionar superior de prima clasă; şi observînd

dezamăgirea stîrnită de cuvintele lui, a adăugat lăsînd jos toc^i
— E o persoană foarte de seamă.
întrebările următoare m-au lămurit: domnul Kum aVe pe atunci în sarcină o staţiune comercială şi încă una f importantă în adevăratul ţinut al fildeşului, în miezul acelui ţinut.
— Trimite la centru atîta fildeş cît toţi ceilalţi la un loc. începu iar să scrie. Bolnavului îi era prea rău ca să mai
geamă. Muştele bîzîiau netulburate.
Deodată s-a auzit un murmur crescînd de glasuri şi ^ tropăit de paşi. Sosise un convoi. O larmă asurzitoare izbucni de cealaltă parte a barăcii. Toţi aducătorii de fildeş vorbeau laolaltă şi, în mijlocul tărăboiului, glasul firav al agentului principal se auzea, astupat jalnic, pentru a douăzecea oară *va* ziua aceea ... Se ridică încet:
— Ce zarvă nesuferită! a îngăimat.
A traversat apoi agale încăperea, ca să se uite la bolnav, şi, întorcîndu-se spre mine, mi-a spus:
— N'aude nimic!
— Cum? Mort? am întrebat, îngrozit.
— Nu, nu încă, a răspuns cum nu se poate mai calm. Pe urmă, arătînd cu capul spre hărmălaia din curte: Cînd ai de făcut înregistrări corecte, ajungi să-i urăşti pe sălbaticii ăştia... să-i urăşti de moarte!
A rămas o clipă pe gînduri.
— Cînd îl vei vedea pe domnul Kurtz, urmă el, spune-i, te rog, din partea mea că aici totul (şi-a aruncat privirea spre birou), totul este aşa cum trebuie. Nu-mi place să-i scriu -cu nişte curieri ca ai noştri nici nu ştii cine poate pune mina pe scrisoarea ta — la staţia aceea centrală . . . S-a uitat lung la mine cu ochii lui blînzi, bulbucaţi: O, va ajunge departe, foarte departe! începu el iar. Va fi cineva în administraţie, Ş1 curînd de tot 1 Cei de sus . . . Consiliul din Europa, ştii • • ■ îl au în vedere . . .
S-a apucat iarăşi de lucru. Zgomotul încetase afară $>• vrînd să ies, m-am oprit în uşă. în bîzîiala necurmată a muşte'01' agentul bolnav, care se întorcea acasă, zăcea congestionat î fără

cunoştinţă; celălalt, aplecat peste registrele lui, &ce înregistrări „corecte" cu privire la nişte afaceri pe dep1 **„corecte"** ; la cincizeci de picioare mai la vale de prag, vedea **creştetele** nemişcate ale copacilor din dumbrava morţii-

338

A doua zi am părăsit, în sfîrşit, staţiunea aceea şi am pornit „n convoi de şaizeci de oameni la un drum de două sute

Ce să vă mai spun de drumul ăsta! Poteci şi iar poteci, etutindeni; o reţea de poteci bătute, răspîndite pe ţinutul P tiu, pr in ierburi înalte, prin ierburi pîrjolite prin desişuri, ? :osu l şi în susul trecătorilor răcoroase, în susul şi în josul dealurilor pietroase, încinse de arşiţă; şi o pustietate, o pustietate . • nici un om • • • n^ ° c°libă! Localnicii o tuliseră cu mult înainte. Ei bine, dacă o gloată misterioasă de negri înarmaţi cu tot soiul de arme drăceşti s-ar fi pornit deodată să străbată drumul dintre Deal şi Gravesend, capturînd sclavi în dreapta şi în stînga, ca să le care poverile, cred că toate fermele şi căsuţele din preajmă s-ar fi golit tare iute. Numai că pe aici şi locuinţele dispăruseră. Am mai trecut şi prin alte sate părăsite. E ceva copilăresc de patetic în rămăşiţele pereţilor de frunze, năruiţi. Şi tot aşa, zi după zi, cu zgomotul paşilor a şaizeci de perechi de picioare goale îndărătul meu, fiecare pereche îndoită sub o mare povară! . .. Cortul, gătitul, dormitul, strînsul cortului, marş! . . . Cînd şi cînd, un cărăuş mort în ham, ţeapăn în iarba înaltă de lîngă cărare, cu o ploscă goală şi toiagul lung căzut lîngă el.

Tăcere adîncă în jur şi în văzduh. Uneori, în cine ştie ce noapte liniştită, un uruit îndepărtat de tobe, cînd slab, cînd înteţit, un uruit vast, surd; un răsunet ademenitor, chemător, sugestiv, sălbatic... şi poate cu acelaşi adînc înţeles ca bătaia clopotelor într-o ţară creştină.

O dată, un alb într-o uniformă descheiată, în bivuac, pe cărare, cu o escortă înarmată de zanzibarezi uscaţi; el, foarte ospitalier şi bine dispus — ca să nu spun beat — ne-a declarat că supraveghea întreţinerea drumului. Nu pot afirma că vedeam vreun drum sau vreo întreţinere, afară de cadavrul unui negru

e vîrstă mijlocie, cu gaura unui glonte în frunte, şi de care m-am împiedicat, propriu vorbind, trei mile mai încolo . . . s°cotit fiind, poate, ca o îmbunătăţire permanentă! Mai aveam ^ un tovarăş de drum, tot alb, nu un om rău, dar cam prea fU-Peş şi cu obiceiul nesuferit de a leşina pe drumurile dogorite

e soare, la mile depărtare de un pic de umbră sau apă. Plic-/•°Ş, ştiţi, să-ţi ţii haina în chip de umbrelă deasupra capului Ul om, pînă cînd îşi vine în simţiri. Nu m-am putut abţine nu-l întreb o dată ce căuta acolo.

339

I I

I 1

— Să fac bani, vezi bine. Dumneata ce-ţi închipui? ^ răspuns dispreţuitor.

Pe urmă s-a îmbolnăvit de friguri şi a trebuit să fie purtat-într-un hamac atîrnat de o prăjină. Cum cîntărea peste o suţ> de kilograme, n-am mai izbutit să pun capăt împotrivirii cărau şilor. Porneau aiurea, o luau la sănătoasa, se furişau în timpul nopţii cu poveri cu tot... o adevărată răzmeriţă. Aşa că într-o noapte le-am ţinut o cuvîntare în englezeşte, cu gesturi care n-au scăpat — nici unul — celor şaizeci de perechi de ochi din f$_a$ţ$_a$mea; iar a doua zi dimineaţă i-am pornit pe cei cu hamacul înaintea noastră. Un ceas după aceea am găsit tot convoiul naufragiat într-un tufiş: om, hamac, gemete, pături, grozăvii., prăjina grea jupuise şi nasul bolnavului. Tare ar mai fi dorit să mă vadă omorînd pe careva, dar nu era nici urmă de cărăuş prin preajmă. Mi-am adus aminte de cuvintele doctorului bătrîn: ,,Ar fi interesant pentru ştiinţă să se urmărească pe loc schimbările mintale ale indivizilor". Simţeam că devin interesant din punct de vedere ştiinţific. în orice caz, toate astea erau de prisos. După cincisprezece zile am dat iar de fluviul cel mare şi m-am trezit deodată în Staţia Centrală. Se afla lîngă un smîrc, înconjurată de hăţişuri şi pădure, mărginită într-o parte de o fîşie de mîl puturos şi îngrădită pe celelalte trei părţi ca un gard şubred din trestie. în loc de poartă, o spărtură lăsată în voia soartei, aşa că la întîia privire asupra locului îţi dădeai seama ce diavol molîu se vîntura pe acolo. Oameni albi cu bastoane lungi în mîini se iveau tacticoşi dintre clădiri şi se învîrteau ca să se holbeze la mine, apoi se retrăgeau pe undeva, prin fund. Unul dintre ei, un individ cu mustăţi negre, zdravăn la trup şi foarte agitat, mi-a dat de ştire cu o seamă de digresiuni şi o mare volubilitate, îndată ce i-am spus cine sînt, că vaporul meu se afla în fundul fluviului.

Am rămas trăsnit:

— Cum? Cînd? De ce?

O, totul era în deplină regulă ... se afla chiar „directorul în persoană" acolo. Totul în regulă! Toţi se purtaseră sple[11]' did ! . . . Splendid !

— Totuşi, trebuie, a adăugat agitat, trebuie să te duci sa'» vezi pe director chiar acum ... te aştepată! . . .

Pe moment nu mi-am putut da seama de adevărata gravi' tate a năpastei. Acum cred că văd exact lucrurile, dar tot n sînt sigur . . . nu-s sigur de loc. Fără îndoială că totul era p[re]

cînd mă gîndesc bine ... ca să fi putut fi cît de cît firesc, si... Dar în clipa aceea mi s-a părut o mare pacoste. Vaporul se scufundase. Porniseră grăbiţi, cu două zile mai - ainte, în susul fluviului, avînd directorul pe bord, iar la "rină, un comandant voluntar; şi înainte să se fi încheiat trei

suri, j,au sfărîmat fundul de nişte stînci, aşa că s-a scufundat lingă malul de sud. Mă întrebam ce rost mai aveam eu acolo acum, cînd vaporul meu era pierdut. De fapt, aveam destule de făcut ca să mi-l pescuiesc din fluviu. Trebuia să mă apuc de lucru chiar de a doua zi. Scosul din apă şi reparaţiile, după ce am adus piesele la staţie, au ţinut cîteva luni.

Prima mea convorbire cu directorul a fost ciudată. Nu m-a poftit să iau loc, după cele douăzeci de mile de mers din dimineaţa aceea. Era vulgar ca înfăţişare, vulgar ca trăsături, în comportare şi în glas; mijlociu de statură, cu un trup oarecare; ochii, de un albastru obişnuit, erau poate deosebit de reci şi puteau să-şi abată asupra cuiva o privire la fel de tăioasă şi grea ca o secure. Dar chiar în clipele acelea restul fiinţei lui părea să nege asemenea intenţie. Astfel, îi juca pe buze

0 expresie fugară, de nedefinit, ceva ascuns ... un surîs. . . ba nu un surîs . . . parcă-l văd şi acum . . . dar nu-l pot explica. Era inconştient surîsul acela, deşi după ce spunea cîte ceva,

1 se intensifica, totuşi, pentru o clipă. Apărea la sfîrşitul spuselor ca o pecete pusă pe vorbe, pentru ca sensul celei mai banale fraze să pară cu totul de nediscutat. Omul era un neguţător de rînd, folosit din tinereţe pe meleagurile acelea . . . nimic mai mult. Şi ascultat, deşi nu inspira nici afecţiune, nici teamă, nici măcar respect. Inspira nelinişte. Asta era! Nelinişte! Nu Propriu-zis neîncredere ... ci numai nelinişte . . . nimic mai mult. Nu vă închipuiţi cît de impresionantă poate fi o ... o ... Asemenea însuşire.' Nu avea darul să organizeze ... să ia **ini-ţiative,** nici măcar să pună ordine. Asta se vădea pînă şi în starea t e plîns a staţiunii. N-avea carte, nici inteligenţă. Situaţia aceea 1 Picase ... de ce ? poate fiindcă nu fusese niciodată bolnav . . . "crase în trei rînduri cîte trei ani acolo . . . pentru că sănă-

ea deplină a cuiva în complexul general al organismelor

mate este un soi de putere în sine. Cînd se ducea acasă în

^cediu, îşi făcea de cap ... cu brio. Ca un marinăraş. în per-

•j, SIe • •. de care se deosebea, oarecum, doar ca aspect exterior.

te astea se puteau observa din vorba lui de toată ziua.

341

Nu era cu nimic original, umbla pe drumul bătătorit de alţii Asta era tot. Dar omul era mare! Era mare tocmai printr-u' lucru mic, şi anume: nu puteai să-i descoperi punctul s \aU Nu s-a trădat niciodată. Poate că nici n-avea ce să trădeze, o astfel de bănuială te încremenea. . . pentru că acolo, dep arte nu existau mijloace de verificare. O dată, pe cînd o puzderii de molimi tropicale doborîseră pe mai toţi agenţii comercial din staţie, a fost auzit spunînd:

— Oamenii care vin aici n-ar trebui să aibă măruntaie. Şi şi-a pecetluit spusele cu acel surîs al lui, de parcă o clipi

s-ar fi. deschis o uşă asupra unei întunecimi pe care o avea sub

pază. îţi închipuiai că întrezăriseşi anume lucruri, dar sigiliul era pus pe ele.
Cînd, la un moment dat, s-a simţit plictisit, la ora meselor, de veşnicele certuri ale albilor privind eticheta, a poruncit să se facă o masă mare rotundă, pentru care s-a construit şi o încăpere specială. Aceasta era cantina staţiei. Acolo unde stătea el era locul de cinste .. . ceilalţi, treaba lor. Simţeai că asta era convingerea lui de nezdruncinat. Nu era nici cuviincios, nici necuviincios. Era tăcut. îngăduia „feciorului" — un tînăr negru de pe coastă, îndopat peste măsură — să-i trateze pe albi, chiar sub nasul său, cu o insolenţă neruşinată.
De îndată ce m-a văzut a şi început să vorbească. întîrziasem foarte mult pe drum. Nu putuse aştepta. Trebuise să plece fără mine. Staţiile din susul fluviului trebuiau inspectate. Toate astea fuseseră amînate de atîtea ori, că nu mai ştia cine murise, cine mai trăia şi cum o ducea . . . aşa mai departe, aşa mai departe . • • Nu lua în seamă ce-i spuneam eu şi, jucîndu-se cu un beţişor de ceară, a repetat de mai multe ori că situaţia era „foarte gravă, foarte gravă". Se zvonise că o staţie foarte importantă era în primejdie şi că şeful ei, domnul Kurtz era bolnav. Nădăjduia să nu fie adevărat. Domnul Kurtz era...
Am simţit că mi se urcă sîngele la cap. La naiba cu domnul Kurtz, gîndeam eu. L-am întrerupt spunîndu-i că auzisem Pe coastă despre domnul Kurtz.
— Aha! Va să zică, se vorbeşte despre el, acolo jos • a murmurat ca pentru sine.
Apoi a început din nou să mă asigure că domnul Kurt" era cel mai bun agent pe care-l avea, un om excepţional, de <je mai mare importanţă pentru companie; aşa că i-am înţeles

» erijorarea. Se simţea, mă asigură el, „tare, tare neliniştit". ? foia cît putea pe scaun exclamînd: ,,Ah! domnul Kurtz!" »nâ cînd şi'a spart beţişorul de ceară şi a rămas gură-cască în fata poznei. Apoi a mai dorit să ştie „cît timp îmi va trebui
ca să"
I-am tăiat din nou vorba. Aşa flămînd cum eram şi cum ffla ţinea în picioare, simţeam că-mi ies din sărite.
— De unde să ştiu? i-am spus. Nici n-am văzut încă dezas-jjyl. . . cîteva luni, fără îndoială.
Toată vorbăria asta mi se părea de prisos!
— Cîteva luni, a repetat. Hai să zicem trei luni pînă cînd sâ putem porni.
Da. Atîta e suficient!
M-am repezit afară din colibă (locuia de unul singur într-o colibă de lut, cu un soi de verandă) mormăind tainic, pentru mine, părerea

mea despre el. Era tîmpit vorbăreţ. Mai tîrziu m-am răzgîndit, însă, cînd, uluit, mi-am dat seama cu cîtă precizie calculase timpul cerut pentru a duce „treaba" la capăt.
A doua zi m-am apucat de lucru întorcînd spatele, ca să zic aşa, staţiei. Numai în felul ăsta puteam să-mi mai păstrez vlaga pentru faptele care răscumpără totul în viaţă.
Totuşi, uneori trebuie să mai priveşti şi în jur; şi cînd priveam, îi vedeam pe oamenii aceia vînturîndu-se fără rost în curte, în lumina orbitoare a soarelui. Mă întrebam cîteodată ce semnificaţie avea toată foiala aceea. Rătăceau de colo-colo cu toiagele lor caraghioase în mînă ca o gloată de pelerini necredincioşi sorociţi să rămînă într-un ţarc răpănos. Cuvîntul „fildeş" plutea în aer ca o şoaptă, ca un suspin. Ai fi crezut că i se închinau lui. Un suflu de lăcomie nătîngă se ridica de peste tot ca duhoarea dintr-un stîrv. Dumnezeule! N-am văzut niciodată în viaţa mea ceva atît de ireal. Şi, de jur împrejur, sălbăticia mută care împresura acel petic de pămînt desţelenit mă izbea ca o forţă mare şi de neînvins, ca răul sau ca adevărul, aşteptînd răbdător să se isprăvească odată cu această cotropire fantastică.
^Vai, lunile acelea! Da, ce să-i faci! .. . Multe s-au mai Urtîmplat! într-o seară, o cocioabă din buruieni plină cu stambă, Pwzeturi imprimate, mărgele şi cîte şi mai cîte, a izbucnit ^tr-o vîlvătaie, atît de brusc, încît ai fi crezut că se despicase Pamîntul pentru ca focul răzbunător să mistuie toate fleacurile ^. ■ *m* fumam liniştit pipa lîngă vaporul meu demontat S1 îi vedeam, în lumină, pe toţi sărind cît colo, cu braţele ridi-

cate în sus, pe cînd mustăcioasul cel trupeş venea în jos spr fluviu cu o găleată pirpirie în mînă, asigurîndu-mă că toţi s purtaseră splendid, splendid"; umplea găleata cam pe sfert"Cu apă şi o pornea îndărăt. Am băgat de seamă că găleata era g|u_ rită la fund.
M'am îndreptat într-acolo. Nu era nici o grabă. Vedeţi cocioaba se aprinsese ca o cutie de chibrituri. Şi nu era nicî o nădejde de la bun început. Pălălaia urcase în văzduh, îi împi^. şese pe toţi îndărăt, luminase totul împrejur... şi se stinsese. Cocioaba era acum un maldăr de tăciuni, scînteind sălbatic. Undeva, în apropiere, era bătut un negru. Spuneau, pesemne că el pricinuise focul; oricum ar fi fost, negrul urla ca din gură de şarpe. L-am văzut cîteva zile mai tîrziu, ghemuit la un pic de umbră; arăta foarte bolnav şi încerca să se mai înzdrăve-nească. Mai tîrziu s-a ridicat şi a plecat... iar sălbăticia l-a strîns din nou la sîn, pe tăcute.
Aşa cum veneam din întuneric spre lumină m-am trezit în spatele a doi bărbaţi care vorbeau între ei. Am auzit numele lui Kurtz, apoi cuvintele: ,, .. . să se folosească de întîmplarea asta nenorocită". Unul dintre bărbaţi era directorul. I-am dat bună seara.

— Văzut-ai vreodată ceva atît de... de ... ai ?... E de necrezut, mi-a spus şi a pornit înainte.
Celălalt bărbat a rămas pe loc. Era un agent comercial de prima mînă, tînăr, cu un aer de domn, ceva mai rezervat, cu o bărbuţă despărţită la mijloc şi nasul coroiat. Păstra distanţă faţă de ceilalţi agenţi, iar ei, la rîndul lor, spuneau că e spionul directorului. Cît despre mine abia de schimbasem cu el, pînă atunci, cîteva cuvinte. Am intrat în vorbă şi curînd ne-am îndepărtat de rămăşiţele care mai sfîrîiau încă. Pe urmă m-a poftit în odaia lui, care se găsea în corpul principal al staţiei. A aprins un chibrit şi am băgat de seamă că acest tînăr aristocrat poseda nu numai o trusă montată în argint, dar chiar şi o luminare întreagă toată a lui. Pe timpul acela numai directorul era singurul om cu dreptul de a avea luminări. Pereţii din lut erau acoperiţi cu rogojini indigene. O sumedenie de sulițe> lănci, scuturi, cuţite erau atîrnate în chip de trofee. Misiuni acestui domn era fabricarea de cărămizi. . . aşa mi se spusese; dar nu vedeai nicăieri nici o bucăţică de cărămidă în toată staţia şi el se găsea acolo de mai bine de un an... tot aşteptîn"' Se pare că nu putea face cărămizi fără nu ştiu ce care-i lipsea. • •

te că paie. în tot cazul lucrul acela nu se putea găsi acolo P° uin nu era probabil că va fi trimis din Europa, eu nu prea l limpede ce aştepta.
l
1
deam p ş
poate că o creaţie specială, spontană. Oricum, erau toţi • aşteptare — cei şaisprezece sau douăzeci de pelerini — aşteptau cu toţii ceva; şi, pe cuvîntul meu, îndeletnicirea asta
părea să fie neplăcută după felul în care o luau, deşi singurul berechet care dăduse peste ei era boala . . . după cum vedeam eu. îşi treceau timpul uneltind şi săpîndu-se unul pe altul în chipul cel mai nerod. Era o atmosferă conspirativă în staţia aceea, dar desigur, nu ieşea nimic la lumină, fiindcă totul acolo era la fel de nereal ca şi pretenţiile filantropice ale întregii întreprinderi, ca vorbăria lor, ca toată conducerea lor, ca fanfaronada lor cu privire la muncă. Singurul lor simţămînt real era dorinţa de a fi numiţi într-un post comercial unde se putea colecta fildeş, aşa încît să-şi sporească simţitor cîştigurile. Unelteau, se calomniau şi se urau unul pe altul numai din pricina asta . . . dar ca să ridice măcar un deget. . . ferească sfîntul!
La urma urmelor, în lumea asta e ceva care îngăduie ca unul să fure un cal în vreme ce altul nu cutează să se uite la un căpăstru.
A furat un cal! Foarte bine. A făcut-o. Poate că ştie să călărească. Dar există un anumit fel de a privi la un căpăstru care l-ar putea scoate din minţi şi pe cel mai generos dintre sfinţi.

Nu puteam să-mi închipui pentru ce dorea să se arate sociabil, dar în timp ce stăteam acolo de vorbă, mi-a trecut prin minte că individul urmărea de fapt să ajungă la ceva . . . tot îmbiindu-mă să vorbesc. Amintea mereu de Europa, de oamenii pe care bănuia că-i cunoşteam acolo . . . îmi punea roereu întrebări cu tîlc în privinţa cunoştinţelor din oraşul sinistru şi aşa mai departe. Ochii lui mici sticleau de curiozitate ca nişte fărîme de mică, deşi încerca să salveze oarecum aparenţele.

început fusesem mirat, dar curînd am devenit şi eu ţ^ de curios; voiam să văd ce vrea să scoată de la mine. . u'mi puteam imagina ce i se părea vrednic de atîtea sforţări r[1] Persoana mea. Era tare nostim de văzut cum bîjbîia, căci,

ft-adevăr, făptura mea fizică nu degaja decît o totală răceală, gr m minte n-aveam nimic decît gîndul la vaporul scufundat.

a vădit că mă lua drept un neruşinat vorbind în doi peri.

^

345

i I i

' cu

Pînă la urmă s-a înfuriat, şi ca să nu-şi dea pe faţă vreu_n de enervare, a căscat. M-am ridicat. Atunci am observat o planşetă o mică schiţă în ulei, reperezentînd o femeie ^ văluri, legată la ochi şi purtînd o torţă aprinsă. Fondul * întunecat, aproape negru. Mişcarea femeii era impunătoa * iar reflexul luminos al torţei asupra figurii sinistru. Tabloul m-a oprit în loc, iar celălalt a rămas politicos a]v turi, ţinînd în mînă o sticlă de şampanie goală (tonic medicinali cu o luminare înfiptă înăuntru. La întrebarea mea, mi-a răs~ că domnul Kurtz pictase tabloul.. . chiar acolo în staţi un an înainte . . . aşteptînd să i se pună la îndemînă i pentru a-şi lua în primire postul comercial.

— Ia spune-mi, te rog, cine este acest domn Kurtz? l-am întrebat.

— Şeful staţiei din interior, mi-a răspuns scurt, privind în altă parte.

— Foarte mulţumesc, i-am spus rîzînd. Iar dumneata ai în sarcină fabricarea cărămizilor în staţiunea centrală. Toată lumea ştie asta.

A rămas o clipă tăcut.

— E un om extraordinar, a rostit în cele din urmă. Este un sol al milei, al ştiinţei, al progresului, şi naiba ştie a mai ce. Noi avem nevoie, începu el să declame deodată, pentru orientarea cauzei pe care Europa ne-a încredinţat-o nouă, ca sâ spun aşa, de o inteligenţă superioară, de simţăminte pure, generoase, de o unicitate de aspiraţii...

— Cine spune asta? am întrebat.

— Mulţi dintre ei, mi-a răspuns. Unii o mai şi scriu; 5[1] iată că a venit el aici; el, o făptură cu totul aparte, aşa cum ar trebui s-o ştii şi dumneata .. .

— De ce ar trebui s-o ştiu eu ? l-am întrerupt, surprins cu adevărat.

N-a băgat de seamă întrebarea mea.
— Da, da! Azi el este şeful celei mai de seamă staţii^ 'a anul va fi director adjunct, peste doi ani va fi şi... dar ^ închipui că ştii ce-o să fie el peste doi ani... Şi dumneata >a^ parte din lotul cel nou . . . lotul virtuţii. Aceiaşi oameni l-au trimis pe el te-au recomandat şi pe dumneata. O, nu s nu! Eu am ochi buni, nu glumă!

Si deodată mi s-a luminat mintea. Cunoştinţele suspuse ale i mele mătuşi avuseseră o influenţă neaşteptată asupra A b
ţ
lui nostru. Am izbucnit aproape în rîs. Citeşti corespondenţa secretă a societăţii? l-am întrebat. ţsj,a putut răspunde nici un cuvînt. Era teribil de caraghios.
— Cînd domnul Kurtz va fi director general, i-am spus eu aspru, n-o să mai^ai acest prilej.
A suflat brusc în luminare şi am ieşit în curte. Luna urcase cer. Siluete negre se tîrau agale de colo-colo, turnînd apă
ceste jarul care sfîrîia; aburul se ridica în lumina lunii, negrul ciomăgit gemea pe undeva.
— Ce tărăboi face bestia aceea! a exlamat deodată neobositul mustăcios, răsărind lîngă noi. O să se-nveţe minte ! Greşeală? . . . Pedeapsă ... poc-trosc ! Fără milă, fără milă ! . . . Asta-i singura cale. Aşa o să se împiedice orice incendiu, pe viitor. îi spuneam tocmai directorului.. .
L-a observat pe cel care mă însoţea, şi deodată, tăcu de parcă i s-ar fi înecat corăbiile.
— Nu sînteţi încă în pat ? a spus apoi cu un soi de grijă slugarnică. Hm! . . . E firesc . . . Pericol. . . agitaţie . . .
Şi a dispărut. M-am îndreptat spre fluviu, cu celălalt după mine. Mi-a trecut pe la ureche un murmur caustic:
— Şleahtă de tîmpiţi.. . duceţi-vă la ...
Se vedea şi grămada de pelerini, gesticulînd, discutînd. Cîţiva tot mai aveau toiagul în mînă. Cred, cu adevărat, că se duceau şi la culcare cu bastoanele acelea. Dincolo de îngrăditură, pădurea se proiecta spectrală în lumina lunii, şi prin foiala de umbre, printre zgomotele surde ale curţii păcătoase, tăcerea cuprinsului te pătrundea pînă în fundul inimii, cu taina sa, cu măreţia, cu realitatea uluitoare a vieţii sale lăuntrice. Negrul lovit gemea uşor undeva pe aproape, apoi a scos un suspin atît de adînc, încît mi-am îndreptat paşii departe de acolo. Am simţit o mînă trecîndu-mi pe sub braţ. , — Dragă domnule, a început individul, nu vreau să fiu ^ţeles greşit şi mai cu seamă de dumneata, care-l vei vedea pe domnul Kurtz mult înainte ca eu să pot avea această plăcere. N-aş vrea s ş|-şi facă o părere nedreaptă despre atitudinea mea . . .
L-am lăsat să turuie mai departe pe acest Mefisto de mucava,

impresia că de-aş fi încercat, aş fi putut să-mi trec degetul el fără să dau înăuntru de altceva decît de o spîrcîitură murdărie, poate. Individul, vedeţi, plănuise să ajungă în

curînd adjunctul directorului care funcţiona atunci, şi _ vedeau că venirea lui Kurtz le răsturnase rău socotelile. Vorb ' repede, şi n-am încercat să-l opresc. Şedeam cu umerii re;
de vasul meu eşuat şi cocoţat pe coastă ca scheletul unui i_ mite animal acvatic. în nări îmi intrase izul de mîl, de mîl p$_{ri}$, mar, şi tăcerea adîncă a pădurii seculare plutea în faţa ochil$_{0r}$ mei, aproape palpabilă; ici-colo licăreau petece lucioase p$_{e}$ smîrcul negru al apei. Luna risipise peste tot un strat subţi$_{re}$ de argint. . . peste iarba luxuriantă, peste mîl, peste peretele de liane împletite, mai înalt decît peretele unui templu, p$_{e}$st$_{e}$ fluviul acela mare pe care-l vedeam printr-o spărtură sumbra, scînteind, scînteind, în vreme ce se învolbura pînă departe' fără nici un susur.
Totul împrejur era măreţ, în aşteptare, mut, iar individul trăncănea despre sine. Mă întrebam dacă tăcerea de pe faţa imensităţii care ne privea pe amîndoi însemna o chemare sau o ameninţare. Ce eram noi, care pătrunsesem acolo? Puteam noi să meşterim acel cuprins mut, sau ne va meşteri el oare? Simţeam cît de mare, cît de afurisit de mare era acel cuprins care nu putea vorbi, şi care, poate, nu putea nici auzi. Ce era acolo, în inima lui? Dintr-acolo vedeam ieşind la iveală doar puţin fildeş ... şi auzisem că domnul Kurtz era acolo. Despre asta auzisem destul. . . slavă Domnului! Totuşi, asta nu-mi aducea nici o lumină ... ca şi cum mi s-ar fi spus că înăuntru era un înger sau un demon. Dădeam crezare acestor lucruri aşa cum unul dintre noi ar crede că pe planeta Marte sînt locuitori. Am cunoscut cîndva un scoţian meşter în vele, care era sigur, dar sigur de tot, că pe Marte se aflau oameni. Dacă-i cereai să-ţi spună, aşa ca idee, cum arătau şi cum se purtau, atunci se fîstîcea şi mormăia ceva despre ,,mers în patru labe". Şi dacă ai fi zîmbit cumva, s-ar fi repezit — deşi avea şaizeci de ani — să te ia la bătaie. N-aş fi mers atît de departe încît sa mă bat pentru Kurtz, dar am mers pînă aproape să mint pentru el. Voi ştiţi că urăsc, mi-e silă, nu pot să sufăr minciuna, nu pentru că sînt mai breaz decît ceilalţi oameni, dar pentru cs mă îngrozeşte. Minciuna are o lividitate de moarte, o duhoai^{e} de stîrv ... şi asta-i tocmai ceea ce urăsc şi detest pe lume • • ■ ceea ce vreau să uit. Mă face să mă simt rău, bolnav, parcă aŞ muşca din ceva împuţit. Chestie de temperament, cred e^{u}; Aşa... şi am mers pînă acolo încît l-am lăsat pe bietul tinerel s^{a} creadă tot ce-şi închipuia el cu privire la relaţiile mele dinEurop$^{a>}$

1

îtitX clipă devenisem la fel de prezumţios ca şi pelerinii eia vrăjiţi-
Şi asta numai fiindcă îmi trecea prin minte că aş aC tea s â-i fiu de folos
acelui Kurtz pe care, pînă atunci nici " i văzusem. . . înţelegeţi. Era
pentru mine doar un nume. 'l vedeam, mai mult decît voi, pe om în acel
nume. Voi îl î b d
Xhj'l ve, , p
vedeţi? îi cunoaşteţi oare povestea? Izbutiţi să vedeţi ceva? Vlie mi
se pare că încerc să vă povestesc un vis . . . Zadarnică încercare . . .
pentru că nici o relatare a unui vis nu poate transmite senzaţia
propriu-zisă de vis, acel amestec de absurd, de surpriză şi uimire
într-un tremur de împotrivire vie, nimic nu poate transmite
simţămîntul acela de a fi. copleşit de irealul care este chiar esenţa
visului. . .
A rămas tăcut o clipă.
— .. .Nu, nu e cu neputinţă; cu neputinţă să transmiţi senzaţia de
viaţă a unei epoci din viaţa cuiva . . . tot ceea ce-i alcătuieşte
adevărul, sensul ei, esenţa ei subtilă şi pătrunzătoare. E cu
neputinţă. Trăim aşa cum visăm. . . singuri. . .
A tăcut din nou, parcă ar fi. căzut pe gînduri, apoi a adăugat:
— Fără îndoială, în toate astea voi vedeţi mai mult decît vedeam eu
pe atunci. Mă vedeţi pe mine, pe care mă cunoaşteţi.
Se făcuse atît de întuneric, încît noi, ascultătorii, abia ne mai zăream
unul pe altul. De multă vreme, Marlow, care şedea la o parte, nu mai
era pentru noi decît un glas. Nimeni nu scotea o vorbă. Poate că pe
ceilalţi îi furase somnul, eu însă eram treaz. Ascultam, ascultam,
aşteptînd nesăţios o frază, un cuvînt care să-mi dea dezlegarea
acelei uşoare stînjeneli stîrnite de povestirea ce părea să se
contureze de la sine în wiza răcoroasă a apei, de parcă n-ar fi fost
rostită de buze omeneşti.
•.. Da, l-am lăsat să trăncănească, a început iar Marlow,
Şi să gîndească ce poftea despre proptelele din spatele meu!
vi în spatele meu nu era nimic ! Nu era nimic decît nenorocita
afeea de epavă sfîrtecată, hodorogită, de care mă rezemam pe
^d îmi vorbea curgător despre „necesitatea ca fiecare om să
P5°gteseze. Iar cînd cineva vine pînă aici, înţelegi, nu vine ca
j?s^ zgîiască la lună." Domnul Kurtz era „un geniu universal",
*r chiar şi un geniu îşi dădea seama că-i mai uşor să lucreze
; unelte adecvate ... cu oameni inteligenţi. El personal venise
ibrice cărămizi . . . exista, vezi bine, o imposibilitate fizică

pentru aşa ceva, după cum puteam vedea şi eu; iar dacă făcea
munca de secretar pentru director, era fiindcă ,,nici om cu cap nu
respinge încrederea superiorilor lui". înţeleg ea ° oare? înţelegeam.
Atunci, ce mai voiam? Ceea ce voiam e, într-adevăr, erau nituri,
cerule mare! Nituri! Ca să pot înaim cu lucrul... ca să astup spărtura.

Nituri voiam. Erau lăzi cu nituri, jos, pe coastă . . . lăzi. . . una peste alta . . . sparte ţăndări! Dădeai cu piciorul în nituri rătăcite la fiecare pas ^ curtea staţiei de pe deal. Se rostogoliseră nituri pînă şi în dumbrava morţii. Numai să te fi aplecat puţin şi puteai să-ţi umpli buzunarele cu nituri şi totuşi nu era chip să găseşti nici unul acolo unde ai fi dorit. Aveam plăci care ar fi folosit, dar nimic cu ce să le înţepeneşti. Şi în fiecare săptămînă, curierul, un negru singuratic, cu sacul de scrisori pe umăr şi un băţ în mină, pleca din staţie spre coastă. Şi de mai multe ori pe săptămînă, un convoi venea de acolo cu mărfuri de vînzare... o stambă lucioasă de te cutremurai cînd te uitai la ea, mărgele de sticlă valorînd cîţiva bani kilogramul, basmale de bumbac îngrozitor de bălţate. Iar nituri, ioc ! Trei cărăuşi ar fi putut aduce absolut tot ce lipsea ca să punem vaporul pe apă. Individul devenise acum încrezător, dar îmi închipui că atitudinea mea rezervată trebuie să-l fi exasperat în cele din urmă, căci a socotit necesar să-mi declare că nu se temea nici de Dumnezeu, nici de dracu, necum de orice om simplu! I-am răspuns că-mi dădusem foarte bine seama de asta, dar că ceea ce doream eu era o anumită cantitate de nituri, şi că domnul Kurtz ar fi dorit şi el nituri dacă ar fi ştiut cum stau lucrurile. Acum scrisorile plecau spre coastă în fiecare săptămînă.. •

— Scumpul meu domn, mi-a strigat el, eu scriu aşa cuffl mi se dictează!

Eu ceream nituri. Trebuie să fi existat vreo modalitate . • • pentru un om inteligent! Atunci şi-a schimbat atitudinea: a devenit foarte rece şi a început să-mi vorbească despre un hipO' potam; apoi începu să se întrebe dacă nu era incomod să dor© pe puntea vasului (eu mă cramponam de vaporul şi salvarea mea, zi şi noapte), dacă nu fusesem deranjat. Era vorba de un hipopotam bătrîn, cu prostul năravsă iasă pe ţărm şi să colino^e peste noapte terenurile staţiilor. Pelerinii ieşeau şi ei toţi u^l păr şi îşi slobozeau asupra lui toate puştile pe care le aveau W îndemînă. Unii făcuseră chiar de pază. Zadarnic, însă — t°^ata această vlagă se irosea în van.

350

__ Animalul acela e vrăjit, mi-a spus. Dar asta-i ceva care
^se aplică aici decît cu privire la fiare. Nici un om . . . mă
-l relegi ? • • • ^^ un om de aici nu poartă asupra lui semnul
i vrăji.

A rămas citva timp acolo, in lumina lunii, cu nasu-i fin, oiat, puţin cam strîmb şi cu ochii de mică sticlind fără nici clipire; ? poi, cu un scurt „noapte bună" s-a îndepărtat cu naşi mari. îmi dădeam seama că se simţea stînjenit şi încurcat, ceea ce-mi dădea mai multe speranţe decît avusesem zile de-a rînduL Mă bucuram să mă întorc de la individul acela la marele meu prieten, rabla mea de vapor, lovit, sfărîmat, ruinat. M-am căţărat pe punte. Suna sub paşii

mei ca o cutie goală de tinichea rostogolită cu piciorul de-a lungul unei rigole; nu era de loc solid ca făcătură, şi încă mai puţin arătos ca formă, dar cheltui-sem destulă trudă cu el cît să mă facă să-l iubesc. Nici un prieten, oricît de influent, nu m-ar fi putut ajuta mai bine.

Vaporul meu îmi dăduse prilej să mai evadez ... să descopăr ceea ce puteam face. Nu, nu-mi place munca. Prefer să lenevesc şi să mă gîndesc la tot felul de lucruri frumoase care ar putea fi. înfăptuite. Nu-mi place munca . . . nici unui om nu-i place .. . dar îmi place ceea ce este în muncă . .. prilejul de a te găsi pe tine însuţi. Eul tău cel adevărat. . . pentru tine, nu pentru alţii. . . ceea ce nici un alt om nu poate să cunoască. Ei pot să-şi dea seama numai de aparenţe, dar nu pot ajunge niciodată la esenţa adevărată.

Nu m-am mirat văzînd că cineva stătea pe punte, la pupa, cu picioarele bălăbănind în mîl. Vedeţi, mă cam împrietenisem cu puţinii mecanici din staţia aceea, pe care ceilalţi pelerini îi dispreţuiau, fireşte . . . cred că din pricina lipsei lor de maniere. Pasagerul meu era şeful de echipă — cazangiu de meserie — un bun lucrător. Era un bărbat uscăţiv, osos, cu faţa gălbuie 5[1] ochi mari, cercetători. Avea o înfăţişare obosită şi capul chel ca-n palmă; dar părul care-i căzuse părea să se fi lipit de bărbie, Ş^mergea atît de bine în partea locului, încît barba îi atîrna Pmă la brîu. Era văduv cu şase copii (îi lăsase în sarcina unei surori, ca el să poată veni acolo), iar patima vieţii lui o consti-j^iau porumbeii călători. Era un entuziast şi un cunoscător, •^ebun după porumbei. După orele de muncă, ieşea cîteodată [ai]Ţj colibă şi venea ca să stea de vorbă despre copiii şi porumbeii ?*j ^ timpul lucrului, cînd trebuia să se tîrască în mîl sub nila vaporului, îşi lega barba cu un soi de ştergar alb adus

dinadins, şi care avea două găuri de trecut pe după urecV Seara îl vedeai pe malul apei, stînd pe vine şi clătindu-şi ş[te] ' garul acela cu mare grijă, apoi întinzîndu-l solemn pe un tufjc" ca să se usuce.

L-am bătut pe spinare şi i-am spus:

— O să avem nituri!

S-a ridicat anevoie în picioare, exclamînd:

— Nu! Nituri ?... ca şi cum nu şi-ar fi putut crede urechi-lor. Apoi încet de tot: Dumneata... ei?...

Nu ştiu de ce, ne-a apucat pe amîndoi un fel de nebunie Mi-am dus degetul la gură şi am dat din cap misterios.

— Bine de dumneata! a strigat şi a pocnit din degete deasupra capului ridicînd în sus un picior.

Ne-am pus pe ţopăială. Săltăm pe puntea de metal. Şi [s]-a pornit de pe un ponton un tropăit înspăimîntător, pe care pădurea virgină de pe celălalt mal îl întorcea într-un ecou tunător deasupra staţiei

adormite. Trebuie să-i fi făcut pe mulţi dintre pelerini să sară în sus în cocioabele lor. O siluetă întunecată a umbrit o clipă intrarea luminată a cabanei directorului, apoi a dispărut pentru ca după cîteva secunde să dispară şi toată intrarea în întuneric. Ne-am oprit în timp ce tăcerea alungată de tropăitul nostru a năvălit iar din adîncurile zărilor. Marele zid de verdeaţă, masa exuberantă şi încîlcită de trunchiuri, crengi, frunze, mlădiţe, ghirlande nemişcate în lumina lunii erau ca o revărsare nestăvilită de viaţă mută, un val de plante de-a valma, unele peste altele, împletite, gata să se năruie peste fluviu, ca să mături pe fiecare omuleţ mărunt din mărunta sa existenţă.

Şi totul era încremenit. De departe se auzeau plescăituri mari, surde şi fornăituri ca şi cum un ihtiozaur ar fi făcut o baie de scîntei în fluviul cel mare.

— La urma urmei, a spus cazangiul cu ton potolit, pentru ce nu ni s-ar da nituri? Pentru ce, ai? ... pentru ce? ...

Eu nu ştiam nici o pricină ca să nu ni se dea!

— O să sosească în trei săptămîni, i-am spus încrezător. Dar n-au sosit. în loc de nituri, ne-am pomenit cu o invazie de convoaie, o pacoste picată din cer. A sosit în etape, în urma' toarele trei săptămîni, fiecare etapă în cap cu un măgar, care purta în spinare un om alb în haine noi şi ghete cafenii, îod'

J

1

din înălţime la dreapta şi la stînga către pelerinii i. O gloată gălăgioasă de negri arţăgoşi, cu picioarele ■ durerate, călcau în urma măgarului; o grămadă de corturi, je scaune pliante, cutii de tinichea, lăzi albe, baloturi cafenii rau descărcate jos, în curte, şi un suflu de mister se răspîndea oeste harababura staţiei. Au sosit cinci convoaie din astea, toate cu acelaşi aer absurd, ca de fugă după jefuirea unor maga-rine de echipament şi a unor depozite de provizii, în căutarea unui adăpost în pădure, pentru împărţirea prăzii în mod echitabil. Era acolo un talmeş-balmeş de lucruri destul de bune în sine dacă nebunia aceea omenească nu le-ar fi făcut să pară rodul unui jaf tîlhăresc.

Era o bandă fantastică ce se intitula Expediţia de explorare „Eldorado", şi cred că aveau legămînt să păstreze taina asupra scopurilor lor. Limbajul lor, totuşi, era cel al unor piraţi murdari : vorbire deocheată, dar fără vlagă, lacomă, dar fără îndrăzneală, şi crudă dar fără curaj; nu exista atom de prevedere sau de gîndire serioasă în toată ciurda lor şi nu păreau conştienţi că asemenea noţiuni ar fi necesare pentru desăvîrşirea omenirii. Dorinţa lor era să smulgă comori din măruntaiele ţinutului, fără mai mult ţel moral în faptele lor decît al hoţilor care sparg o casă de bani. Nu ştiu cine

finanţa acea nobilă întreprindere, dar unchiul directorului nostru era conducătorul convoaielor.
Semăna ca înfăţişare cu un măcelar de la periferie, iar ochii aveau o privire şireată şi adormită. îşi purta semeţ pîntecele dolofan pe nişte picioare scurte, şi tot timpul cît ciurda lui a cotrobăit prin staţie, nu a schimbat o vorbă cu nimeni, în afară de nepotul său. îi puteai vedea pe amîndoi colindînd ţinutul de dimineaţa pînă seara, cu capetele alăturate, într-o nesfîrşită sporovăială.
Renunţasem să mă mai necăjesc pentru nituri. Capacitatea ^ui om pentru acest soi de dementă este mai limitată decît Va închipuiţi. Am spus: „Basta!" şi am lăsat toate baltă. Aveam timp berechet să-mi adun gîndurile şi, din cînd în cînd, îmi Venea în minte Kurtz. Nu mă interesa prea mult. Nu. Totuşi, eram curios să văd dacă omul ăsta, care venise înarmat cu °atecare idei morale, îşi va croi pînă la urmă drum spre vîrf ?l cum va reacţiona o dată ajuns acolo.
353
II

într-o seară, pe cînd stăteam întins pe puntea vaporului am auzit glasuri apropiindu-se: erau nepotul şi unchiul care se plimbau pe mal. Mi-am lăsat iar capul pe braţ şi era cît pe-a$_C$j să aţipesc, cînd am auzit aproape în urechea mea:
— Eu sînt blajin ca un copil, dar nu-mi place să mi se poruncească. Sînt. . . sau nu sînt director aici ? Mi s-a dat ordin să-l trimit acolo . . . De necrezut!
Mi-am dat seama că se aşezaseră amîndoi pe mal, lîngă prova vasului chiar dedesubtul capului meu. Nu m-am mişcat; nu mi-a venit să mă mişc: eram somnoros.
— E neplăcut, mîrîi unchiul.
— A cerut administraţiei să fie trimis acolo, a continuat celălalt, ca să arate ce poate el face; şi mi s-au dat ordine în consecinţă. Gîndeşte-te ce influenţă trebuie să aibă omul ăsta! Nu e îngrozitor ?
Amîndoi au fost de acord că era îngrozitor, apoi au făcut cîteva observaţii ciudate:
— îi face să joace cum vrea ... un om . . . Consiliul... duce de nas. . .
Adică frînturi de propoziţiuni absurde, care m-au scuturat însă din somnolenţă, astfel încît mă trezisem de-a binelea cînd l-am auzit pe unchi spunînd:
— Poate clima o să-ţi înlăture piedica asta din cale . . . e singur acolo?
— Da, răspunse directorul, şi-a expediat ajutorul în jos, pe fluviu, cu cîteva rînduri pemtru mine; scria aşa: ,,Trimiteţi-l pe nenorocitul ăsta acasă şi nu vă mai osteniţi să-mi găsiţi altul la fel. Prefer să muncesc singur decît alături de soiul ăsta de oameni de care dispuneţi pentru mine." Asta s-a petrecut acum mai bine de un an. închipuie-ţi obrăznicie!!

— Şi de atunci. . . nimic ? a întrebat celălalt, răguşit.
— Fildeş, a izbucnit nepotul. Grămezi de fildeş ... de prima calitate . . . grămezi... ce plictiseală ... de la el!
— Şi pe urmă? a întrebat glasul hîrîind gros.
— Facturi! a explodat răspunsul, ca să zic aşa. Pe urmă, tăcere.
Vorbiseră despre Kurtz.
Eram acum treaz, dar stăteam întins la largul meu şi aI11 rămas liniştit, fără nici un chef să-mi schimb poziţia.

_ Cum de a venit fildeşul tocmai de acolo? a mîrîit cel mai matur dintre interlocutori, care părea tare contrariat.
Celălalt i-a explicat că venise cu o flotilă de canoe, sub paza onui funcţionar metis englez pe care Kurtz îl avea cu el; că, are„se, Kurtz avusese de gînd să plece şi el, pentru că staţiunea era pe atunci lipsită de mărfuri şi provizii dar, după ce făcuse trei sute de mile, se hotărîse brusc să se întoarcă înapoi, ceea ce a şi făcut; s-a întors singur, într-o pirogă cu patru vîslaşi, părăsindu-l pe metis şi lăsîndu-l să-şi vadă de drum, la vale, cu fildeşul. Amîndoi indivizii păreau uluiţi că cineva fusese în stare de asemenea lucru! îşi spărgeau capul să găsească ce motiv puteau avea toate astea. Cît despre mine, mi *se* părea că-l văd pentru prima oară pe Kurtz. Ca într-o străfulgerare, vedeam piroga, cei patru sălbatici vîslind, şi omul alb, stingher, întorcînd deodată spatele staţiei centrale, eliberării. . , poate amintirilor de acasă; îndreptîndu-şi faţa spre adîncurile sălbăticiei, către staţia pustie, dezolantă. Nu cunoaştem motivul. Poate că era pur şi simplu un individ de ispravă, care voia să-şi vadă de munca lui, de dragul muncii în sine. Numele lui, înţelegeţi, nu fusese pronunţat în discuţie niciodată.
Era: „Omul acela". Iar metisul, care, pe cît pricepeam, făcuse o călătorie grea, cu multă prudenţă şi curaj, nu fusese numit altfel decît: „Ticălosul ăla". „Ticălosul" spusese că „omul" fusese foarte bolnav... că se restabilise dar nu de tot... Cei doi de dedesubt au mai făcut cîţiva paşi şi au început să se plimbe în sus şi-n jos la mică depărtare. Am auzit: „Post militar . . . doctor . . . două sute de mile . . . absolut singur acum . . . întîrzieri inevitabile . . . nouă luni, nici o ştire, zvonuri ciudate". S-au apropiat iarăşi, tocmai pe cînd directorul spunea:
— Un nimic, pe cît ştiu eu ... un fel de negustor ambulant ... un individ infect, sfeterisind fildeş de la băştinaşi. ..
De cine vorbeau acum? Am prins din frînturi că era vorba de un om, pasămite din districtul lui Kurtz şi pe care directorul nu-l avea la inimă.
— N-o să scăpăm de concurenţa asta păcătoasă pînă cînd nu spînzurăm pe unul dintre ei, ca să dăm un exemplu.
— Desigur, a grohăit celălalt, la spînzurătoare! De ce nu? Orice . ..

orice se poate face în ţara asta. Ţi-o spun eu! Nimeni, mţelegi, nimeni aici nu poate să-ţi pericliteze situaţia! Şi pentru Ce? Tu suporţi clima ... îi laşi de căruţă pe toţi. Pericolul este
355
în Europa . .. Dar înainte de a pleca, am avut eu grijă acol$_0$ să ...
S-au îndepărtat din nou, vorbind în şoaptă, apoi şi-au ridicat iar glasul:
— Şirul acela nesfîrşit de întîrzieri nu-i din vina mea. Eu am făcut tot ce am putut.
Grăsunul a suspinat:
— Mare păcat. . .
— Şi felul acela păcătos şi absurd în care vorbeşte! a urmat celălalt. Ce mă mai enerva cînd era aici: „Fiecare staţie ar trebui să fie ca un far pe calea progresului, un centru pentru dezvoltarea comerţului, fireşte, dar şi pentru umanizarea, îmbunătăţirea, instruirea"... îţi dai seama?... Dobitocul! Şi vrea să fie director! Nu, asta-i. . .
îl sugruma parcă o indignare cumplită iar eu mi-am ridicat uşor capul. Am rămas uimit ce aproape erau de mine .. . chiar dedesubtul meu. Aş fi putut să le scuip în pălării. Se uitau în pămînt, furaţi de gînduri. Directorul se lovea cu o nuieluşă peste picior; ruda-i mintoasă şi-a înălţat capul.
— Ţi-a mers bine de cînd ai venit aici de rîndul ăsta ? a întrebat.
Celălalt a tresărit:
— Cui ? Mie ? Oh ! Minunat! . . . Minunat... Dar celorlalţi .. . Vai, Doamne!.. . Toţi bolnavi. Şi mor aşa de iute! Nici n-am timp să-i trimit de aici... e de necrezut!
— Hm! Da, da... mormăi unchiul. Ah, băiete ... în asta să te încrezi... Iţi spun eu ... în asta . ..
L-am văzut întinzîndu-şi obrăznicia de braţ scurt cu un gest care cuprindea pădurea, cotul apei, mîlul, fluviul întreg... părea că face, neîngăduit de ostentativ, un semn magic pe faţa acelei ţări însorite, ca o chemare mişelească adresată morţii la pîndă, răului ascuns, întunecimii adînci din inima cuprinsu-lui. Era atît de uluitor, încît am sărit în picioare şi am privit îndărăt spre marginea pădurii, ca şi cum aş fi aşteptat un răspuns oarecare la acea neagră mărturisire de credinţă. Ştiţi nebuniile care pot trece uneori prin mintea cuiva. Dar tăcerea cea mai deplină înfrunta cu o răbdare cruntă cele două făpturi, aşteptînd parcă să piară în zări cotropirea fantastică.
Au tras în gura mare o înjurătură . . . doar de spaimă, cred eu, apoi, ca şi cum n-ar fi avut habar că eram acolo, s-au întors îndărăt la staţie. Soarele asfinţea; aplecaţi înainte, unul lîa
356
altul» păreau să-şi tragă anevoie în sus pe deal umbrele lor «roteşti, de lungimi diferite, care li se tîrau încet în spate, pe ^asupra ierbii înalte, fără să îndoaie nici un singur fir.
în cîteva zile Expediţia „Eldorado" a luat calea răbdătoarei sălbăticii

care s-a închis peste ea, aşa cum se închide marea asupra unui scafandru. într-un tîrziu a venit vestea că toţi asinii muriseră. Nu ştiu nimic despre soarta celorlalte animale de mai mică valoare.
Fără îndoială că şi ei, ca şi noi, ceilalţi, au găsit ce-au căutat, fcf-am întrebat nimic. Pe atunci mă tulbura mai ales posibilitatea de a-l întîlni foarte curînd pe Kurtz. Cînd zic foarte curînd, asta trebuie privit relativ. Au trecut două luni din ziua cînd am părăsit rîul şi pînă am ajuns pe malul de sub staţia lui Kurtz.
S-o iei în sus, pe fluviul acela, însemna să călătoreşti înapoi către începuturile cele mai timpurii ale lumii, cînd vegetaţia năpădea pămîntul şi copacii uriaşi erau stăpînitori. Un fluviu pustiu, o tăcere adîncă, un ţinut de nepătruns. Aerul era cald, dens, greu, trîndav. în strălucirea soarelui nu era bucurie.
întinderi prelungi de ape se revărsau, goale, în melancolia depărtărilor sumbre. Hipopotamii şi crocodilii se lăfăiau în soare laolaltă pe malurile cu nisip argintiu. Puhoaiele tot mai învolburate curgeau printre o puzderie de insule împădurite; îţi pierdeai drumul pe fluviul acela, ca într-un deşert, şi te izbeai toată ziua de bancuri de nisip, încereînd să găseşti vadul adevărat, pînă cînd începeai să te crezi vrăjit şi rupt de tot ce ai cunoscut vreodată. . . departe, departe ... în altă existenţă, poate.
Erau clipe cînd trecutul tău te năpădea, aşa cum se întîmplă uneori cînd nu ai nici un singur moment pentru tine; dar se contura vag ca un vis neliniştitor şi tulbure, pe careţi-l amirtfa mirat în mijlocul realităţilor copleşitoare ale aceîei lumi stranii de plante, de apă, de tăcere.
Şi această linişte grea a vieţii din jur nu semăna de loc a pace. Era liniştea unei forţe implacabile mocnind un plan de nepătruns. Xe privea cu o căutătură răzbunătoare. Mai tîrziu am Jfrceput să mă obişnuiesc; n-o mai vedeam; nu aveam vreme. Trebuia să dibui vadul adevărat; trebuia să deosebesc, mai jftult din inspiraţie, semnele malurilor ascunse; eram atent k bolnavii afundaţi; mă învăţam să-mi strîng dinţii înainte Ş-rni sară inima din piept cînd treceam la un vîrf de lance de u ştie ce nenorocită de piedică drăcească, infamă, care ar

fi dat gata tinicheluţa aceea de vapor şi ar fi înecat pe toţi călj torii; trebuia să mă uit şi după niscai lemne uscate ca să 1 tăiem noaptea şi să le ardem a doua zi pentru cazane. CînJ trebuie să te ocupi de lucruri din astea, de micile nevoi care-ţ; ies în cale, realitatea . . . realitatea . . . v-o spun eu ... păleşte Adevărul lăuntric rămîne ascuns . . . din fericire, din fericire! Totuşi, eu îl simţeam; îl simţeam adesea în tăcerea lui tainică privind la giumbuşlucurile mele de maimuţă, aşa cum vă p$_r$i! veste şi pe voi, dragii mei, cum ţopăiţi pe frînghiile voastre pentru. . . cît, ai ?... pentru jumătate de coroană tumba . .

— Ia fii mai cuviincios, Marlow, a mîrîit un glas şi mi-am dat seama că se mai găsea cel puţin încă un ascultător treaz în afară de mine.
— Iertare, rogu-vă. Am uitat strîngerea de inimă care însoţeşte preţul. Şi, într-adevăr, ce contează preţul dacă „scamatoria" e bine făcută? Şi voi le faceţi foarte bine scamatoriile astea. Şi nici eu nu m-am descurcat rău, căci n-am dat la fund vaporul în prima călătorie. Mă şi minunez. Imaginaţi-vă un om legat la ochi, pus să mine un furgon pe un drum prost. Pot să vă spun că în timpul acela m-au trecut toate sudorile. La urma urmei, e un păcat strigător la cer ca un marinar să dea de pămînt cu fundul unei corăbii care e de aşteptat să plutească tot timpul sub supravegherea lui. Poate că nimeni nu ştie asta, dar tu nu poţi uita niciodată blestemăţia . . . Aşa-i? Ca un junghi în inimă. Ţi-o aduci aminte, o visezi, te trezeşte noaptea, te gîndeşti numai la asta . . . ani şi ani după aceea .. ■ tot te ia ba cu cald, ba cu rece. Nu pot să spun că vaporul acela a plutit tot timpul. A trebuit să-l şi tîrîm puţintel, nu o singură dată, cu douăzeci de canibali împrejur, plescăind şi împingînd. Pe unii dintre ei i-am primit în echipaj chiar pe drum. Grozavi flăcăi. . . canibali la locul lor.
Erau oameni cu care se putea lucra şi le eram recunoscător. Apoi, la urma urmei, nu se mîncau unul pe altul sub ochii mei; îşi aduseseră o provizie de carne de hipopotam care se împuţise, încît îmi duhneau în nări toate tainele sălbăticiei' Uuf, mâi simt şi acum duhoarea! Aveam pe bord pe director şi trei sau patru pelerini cu toiegele lor cu tot. Uneori ajungeam la cîte o staţie de lîngâ ţărm agăţată de poalele ţinutului necU' noscut, iar oamenii albi care ţîşneau dintr-o căzătură de coliba.

a gesturi de bucurie, de surpriză şi bun venit, păreau foarte iudaţi. . . parcă ar fi fost nişte captivi ţinuţi acolo de o vrajă.
Cuvîntul „fildeş" se înfiripa pentru o clipă în aer ... şi porneam iar către tăcere, în lungul întinderilor de apă pustii, jj! jurul meandrelor liniştite, printre pereţii înalţi ai drumului puitor, cu bătaia greoaie a roţii de la pupa răsunînd ca jjişte plesnituri în gol. Copaci, copaci, milioane de copaci, masivi uriaşi înălţîndu-se în văzduh; la rădăcinile lor, care îmbrăţişau malul ocrotindu-l împotriva apei, se tîra bietul vaporaş negricios, ca o gînganie indolentă foindu-se pe jos sub un portal măreţ. Te făcea să te simţi tare mic, tare pierdut şi, totuşi, simţămîntul ăsta nu era demoralizant. La urma urmei, chiar dacă erai mic, gîngania negricioasă se tîra înainte . . . şi tocmai asta era ceea ce doreai. încotro ziceau pelerinii că se tîrăşte, asta nu mai ştiu. Pun rămăşag că spre un loc unde se aşteptau să înhaţe ceva. Pentru mine se tîra spre Kurtz . . . atîta tot... dar cînd ţevile au început să curgă, ne tîtam foarte încet. întinderile albăstrii se deschideau înainte şi se închideau îndărătul nostru, de parcă pădurea ar fi păşit agale peste ape ca să ne închidă calea la întoarcere.

Pătrundeam tot mai adînc în inima întunericului. Era linişte încremenită. Uneori, peste noapte, se auzea uruit de tobe în sus, pe fluviu, îndărătul perdelei de copaci, iar răsunetul rămî-nea suspendat în văzduh, deasupra capetelor noastre, pînă cînd se crăpa de ziuă. N-aş fi putut spune dacă asta însemna zgomot de război, de pace sau de rugăciune. Zorile îşi vesteau sosirea prin tăcerea şi răceala care pogora; tăietorii de lemne dormeau, focurile ardeau sub spuză; trosnetul unei mlădiţe te făcea să tresari. Eram pribegi pe pămîntul preistoric, pe un părcunt care avea înfăţişarea unei planete necunoscute. Ne-am fi putut închipui că sîntem primii oameni care luam în folosinţă o blestemată de moştenire pentru a fi stăpînită cu preţul unui chin groaznic şi al unei trude neîngăduite.
Dar deodată, în mijlocul străda niei noastre cumplite, se •veau pe neaşteptate, la vreo cotitură, nişte pereţi de trestie, ^Şte acoperişuri ţuguiate, din ierburi împletite, o explozie de răcn.€te, un vîrtej de braţe şi de picioare negre, o bulucea lă ?*e rruini bătînd din palme, de tălpi bătînd pămîntul, de trupuri 'egânîndu-se, de ochi rostogolindu-se sub plete de frunziş 8teu şi nemişcat. Vaporul trudea anevoie de-a lungul unei ^vărsări de frenezie neagră, neînţeleasă. Omul preistoric ne

blestema oare ? ... Ni se închina, ne ura bun sosit ?. . . Ci_Q ar fi putut spune? N-aveam cum să înţelegem ce se petrecea ta preajma noastră; lunecam mai departe ca nişte năluciri, uimit' şi tainic înfricoşaţi, asemeni oamenilor întregi la minte aflat, în faţa exploziei entuziaste dintr-o casă de nebuni. Nu puteam înţelege, pentru că ne găseam prea departe şi nu mai eram în stare să ne amintim, pentru că pribegeam în noaptea vre-milor dintîi, a vremurilor care s-au dus, abia lăsînd ici-colo un semn ... şi nici o amintire.
Pămîntul părea nepămîntesc. Sîntem obişnuiţi să privim la făptura încătuşată a unui monstru învins, dar acolo ., acolo priveam la ceva monstruos, dar liber. Era ceva nepâ-mîntesc, iar oamenii erau . . . nu, nu erau neumani! Iată, ştiţi, acest lucru constituia partea cea mai iritantă . . , bănuiala că nu erau neumani! îţi venea greu să realizezi una ca asta. Răcneau, şi ţopăiau, şi se răsuceau, şi se schimonoseau cumplit, dar ceea ce te înfiora era tocmai gîndul umanităţii lor,.. asemănătoare cu a ta ... gîndul înrudirii tale îndepărtate cu acel tumult sălbatic şi pătimaş. Urît; da, era destul de urît; dar dacă erai destul de om, atunci recunoşteai că se găsea în tine o umbră de răspuns la acea izbucnire primară de zgomote, un presentiment vag că în toate astea era un sens, un sens pe care tu ... tu cel atît de departe de noaptea vremilor dintîi... îl puteai înţelege. Şi de ce nu? Mintea omului e în stare să înţeleagă orice . . . pentru că înlăuntrul ei este totul. . . întregul trecut, ca şi întregul viitor. Şi, la urma urmei, ce clocotea acolo[7] Bucuria, teama, mîhnirea, dragostea, preţuirea, mînia . . . cine poate spune ? . . . şi totuşi era adevăr acolo . . . adevăr dez-brăcat de haina timpului. Nerodul n-are decît să se mire şi să se

cutremure, omul întreg ştie şi poate privi înainte fără să clipească! Dar pentru asta trebuie să fie cel puţin tot atît d[L] om ca şi cei de pe mal. Trebuie să întîmpine adevărul acela cu plămada-i adevărată ... cu propria-i vlagă lăuntrică. Principi^[6] n-au ce căuta aici. Averile, veşmintele, cîrpele frumoase. ■ ■ zdrenţe care vor zbura la prima scuturătură zdravănă. Nu: îţi trefeuie o credinţă de temei. Exista o chemare pentru mine în iureşul acela drăcesc ? . . . Da ? Foarte bine; o aud; o accept dar şi eu am un glas şi, de bine, de rău, cuvîntul meu e *cţ* care nu poate fi înăbuşit. Desigur, un neghiob e totdeauna [a] adăpost, din simplă teamă şi din simţăminte gingaşe . . . C mîrîie acolo? Vă miraţi că n-am debarcat să urlu şi să joc

1

eu! Uite, nu ... n-am făcut-o ! Simţăminte gingaşe ziceţi voi ? gimţăminte gingaşe ... la naiba! Eu n-aveam vreme. Trebuia [s]a mă omor cu plumbi de sondă şi fîşii din pături de lînă ca [s]a oblojesc ţevile care curgeau . . . asta făceam! Trebuia să [sU]praveghez cîrma şi să ocolesc toate piedicile din cale şi să fac tinicheaua să meargă înainte, cu orice chip. Era destul adevăr aparent în toate lucrurile astea ca să salveze pe un om [m]ai cuminte. Şi între timp trebuia să mă uit şi după sălbaticul care făcea pe fochistul. Era un specimen avansat. Putea să alimenteze un cazan vertical. Stătea acolo, dedesubt, şi pe cuvintul meu, cînd te uitai la el îţi făcea impresia unui cîine dintr-o parodie, cu pantaloni bufanţi, pălărie cu pene şi ţopăind pe labele dinapoi. Cîteva luni de dresaj fuseseră de ajuns pentru flăcăul acela cu adevărat de soi. Se chiora la manometru şi sticla de nivel, sforţîndu-se vădit să fie de folos . . . mai avea şi dinţii plombaţi, sărmanul de el, şi lîna de pe scăfîrlie rasă în forme stranii, şi trei cicatrice, ca podoabă, pe fiecare obraz. Ar fi trebuit să se găsească acolo pe mal, bătînd din palme şi din picioare; în loc de asta, muncea din greu, rob al unei vrăjitorii ciudate, dînd dovadă de cunoştinţe tot mai înaintate. Era folositor pentru ca fusese instruit; ştia una şi bună: dacă apa dispărea din tubul acela transparent, duhul rău dinăuntrul cazanului s-ar mînia din pricina setei de neîndurat şi s-ar răzbuna cumplit. Aşa că asuda şi alimenta focul şi se zgîia înfricoşat la sticla aceea (făcînd farmece improvizate cu zdrenţe legate de braţ şi cu o bucată de os lustruit, mare cît un ceasornic, înfipt de-a latul în buza de jos), în timp ce malurile împădurite lunecau uşor pe lîngă noi, şi iureşul trecător rămînea în urmă, la nesfîr-şite mile de tăctre ... iar noi ne tîram înainte, spre Kurtz. Dar obstacolele erau dese, apa trădătoare şi joasă, cazanul părea să aibă, într-adevăr, pe dracu în el, aşa că nici fochistul, nici eu nu aveam vreme să ne vedem de gîndurile care ne Prindeau.

La vreo cincizeci de mile mai jos de staţia centrală am dat de o colibă din trestie, de un stîlp strîmb şi abătut, de pe care zburau

zdrenţele de nerecunoscut a ceea ce fusese un soi de steag, şi de o stivă de lemne bine aşezate. Era ceva neaşteptat. Am tras la mal şi am găsit pe stiva de lemne o bucată netedă de scîndură cu cîteva rînduri scrise cu creionul şi aproape Şterse. Cînd le-am descifrat, sunau aşa: „Lemne pentru dumnea-voastră, grăbiţi-vă. Apropiaţi-vă cu băgare de seamă." Era o

semnătură, dar nu citeaţă... nu Kurtz, un cuvînt mult ma' lung. ,,Grăbiţi-vă!" încotro? în sus pe fluviu? ,,Apropiaţj.v-cu băgare de seamă" . . .
Noi nu procedasem astfel. Dar avertismentul nu pâiea să se refere chiar la locul acesta, unde nu-l puteai descoperi decît după ce te apropiai. Era ceva care nu mergea în altă parte mai sus. Dar ce. . . şi cît? Asta era întrebarea. Am discutat în fel şi chip asupra stupidităţii acestei înştiinţări telegrafice. în jur, tufişurile nu spuneau nimic dar nici nu ne îngăduiau să privim prea departe.
O perdea dintr-o ţesătură roşie, sfîşiată, atîrna la uşa colibei şi ne lovea trist peste obraz. Locuinţa era demontată, dar se vedea că acolo trăise un alb, nu de multă vreme. Rămăsese o masă grosolană ... o scîndură pe doi stîlpi, într-un ungher întunecos era o grămadă de gunoaie, şi lîngă uşă am găsit o carte. Nu mai avea scoarţe, iar paginile ajunseseră terfelite şi murdare de atîta răsfoit; dar cotorul fusese de curînd cusut îngrijit cu fir de bumbac alb, care încă mai arăta curat. Era o descoperire nemaipomenită. Titlul cărţii suna *Cercetări în unele probleme de marină* de un anume Tower, Towson . .. cam aşa ceva . . . maestru în marina regală. Cuprinsul părea destul de anost la citit, cu diagrame explicative şi tabele de cifre respingătoare iar exemplarul era vechi de şaizeci de ani. Am răsfoit cum nu se poate mai înduioşat acea uluitoare antichitate, ca să nu mi se fârîmiţeze în mîini.
De-a lungul filelor, Towson sau Tower făcea cercetări de temei privind rezistenţa velaturii, a lanţurilor navale şi alte chestiuni din acestea. Nu era o carte prea captivantă, dar de la prima aruncătură de ochi puteai vedea o intenţie serioasă, o preocupare cinstită pentru indicarea celei mai bune căi de a-ţi duce munca, ceea ce aureola acele pagini modeste, gîndite acum atîţia ani, cu o lumină mai caldă decît cea profesională.
Şi acel simplu marinar sfătos, cu vorbirea lui despre lanţuri şi cabestane, m-a făcut să uit de junglă şi de pelerini, lăsîndu-mi impresia încîntătoare că dădusem în sfîrşit de ceva pe deplin real. Să găseşti în locurile acelea asemenea carte, era destul de surprinzător; dar cu mult mai surprinzătoare erau notaţiile creionate pe margine şi referitoare, fără îndoială, la text. Nu-mi puteam crede ochilor! Erau scrise în cifru. Da, păreau a fi un cifru. Imaginaţi-vă un om cărînd cu el astfel de carte în acel

nicăieri" şi studiind-o ... şi făcînd notaţii . .. încă în cifru! gra o taină de neînchipuit!
De cîtva timp mi-am dat vag seama că se auzea un soi de ^ăgie, şi cînd mi-am ridicat ochii, am văzut că stiva de lemne dispăruse iar directorul, ajutat de pelerini, striga la mine de pe mal. Am lunecat cartea în buzunar. Vă asigur că a întrerupe lectura ei a fost ca şi cînd m-aş fi smuls de sub aripa ocrotitoare a unei vechi şi sigure prietenii.
Am pus în mişcare rabla de motor.
— Trebuie să fi. fost păcătosul acela de negustor . . . nepoftitul ăla! a exclamat directorul privind chiondorîş îndărăt, spre locul pe care-l părăsisem.
— Trebuie să fie englez, am spus eu.
— Asta nu-l scuteşte de bucluc dacă nu-şi bagă minţile-n cap! a mîrîit directorul, încruntat.
Am adăugat, făcînd pe nevinovatul, că nici un om nu e scutit de bucluc pe lumea asta!
Cursul apei era acuma mai repede, vaporul părea că-şi dă ultima suflare, roata de la pupa se bălăbănea lălîie, şi m-am surprins ascultînd, în vîrful picioarelor, bătăile vaporului, căci adevărul adevărat e că mă aşteptam în fiecare moment ca rabla să se oprească. Era ca şi cum aş fi. vegheat ultimele pîlpîiri ale unei vieţi. Şi totuşi ne tîram încă. Uneori îmi puneam ochii pe un copac în faţa mea, ceva mai departe, ca să măsor înaintarea spre Kurtz, dar pierdeam mereu copacul din văz înainte să ajungem la el. Să-ţi ţii atîta timp ochii aţintiţi pe un singur lucru, era prea mult pentru răbdarea omenească. Directorul manifesta o superbă resemnare. Eu mă frămîntam, mă mîniam şi începeam să discut cu mine dacă să vorbesc sau nu deschis cu acel Kurtz; dar înainte de a ajunge la vreo concluzie mi-am dat seama că fie c-aş vorbi, fie c-aş tăcea, adică orice act din partea mea, ar fi simplă zădărnicie. Ce importanţă avea ceea ce ştia sau nu ştia un om ? Ce importanţă avea cine era director ? Uneori ai o astfel de străfulgerare asupra miezului lucrurilor. Esenţa acestei probleme zăcea în adîncul ei, dincolo de perce-Perea mea şi dincolo de posibilităţile mele de a interveni.
A doua zi, spre seară, am socotit cu toţii că eram la vreo opt mile de staţia lui Kurtz. Eu voiam să-i dau zor; dar directorul părea îngîndurat şi mi-a spus că navigaţia în susul rîului era atît de periculoasă, încît ar fi fost mai cuminte să rămînem

I
pe loc pînă a doua zi dimineaţă, mai ales că soarele era de asfinţit. Mai mult încă, a stăruit spunînd că dacă ţineam seama de avertismentul de a ne apropia cu atenţie, atunci ar fi trebuit să ancorăm ziua, pe lumină mare, nu în amurg sau pe întuneric Lucru destul de înţelept. Opt mile însemnau pentru noi aproape trei ore de

călătorie cu vaporul; începusem să văd în sus, cîţ cuprindeam cu ochiul, nişte valuri suspecte. Totuşi, eram nespus de plictisit la gîndul acestei întîrzieri, fără să am, desigur dreptate, căci ce însemna o noapte mai mult sau mai puţin după atîtea luni de zile? Cum aveam lemne destule şi cuvîntul de ordine era „prudenţă", am tras în mijlocul fluviului. Vadul era strimt, drept, cu maluri înalte, ca un drum de cale ferată.
înserarea a lunecat peste vad cu mult înainte ca soarele să fi scăpătat. Apa curgea neted şi repede, dar pe maluri era nemişcare şi muţenie. Copacii vii, legaţi între ei cu liane, şi fiecare tufiş viu de sub desişuri păreau să fi fost prefăcuţi în piatră, pînă la mlădiţa cea mai firavă, pînă la ultima frunză. Nu era somn . . . era ceva nefiresc, asemeni unei stări de tranşă. Nu se auzea nici cel mai slab foşnet. Priveai uimit înainte .şi începeai să ie crezi surd . . . apoi, noaptea coborînd brusc, te-ai trezit şi orb. Pe la trei dimineaţa nu ştiu ce peşte mare a sărit, şi zgomotul puternic m-a făcut să tresar, de parcă s-ar fi descărcat o puşcă.
în zori, cînd a răsărit soarele, plutea o ceaţă albă, foarte caldă, lipicioasă; erai şi mai orb ca peste noapte. Nu se risipea, nici nu se clintea din loc; stătea acolo, jur împrejurul tău, ca ceva solid. Pe la opt sau nouă, poate, s-a ridicat, aşa cum se ridică un oblon. Ne-am aruncat privirile pe mulţimea copacilor semeţi, pe imensa împletitură a junglei, cu mica minge de flăcări a soarelui atîrnînd deasupra. .. totul cufundat într-o linişte desăvîrşită . . . apoi oblonul alb a coborît iarăşi încet, parcă ar fi lunecat în şănţuleţe unse. Am comandat iar molarea lanţurilor pe care începusem să le ridicăm.
înainte să se termine cu zăngănitul acela surd, un răcnet, un răcnet asurzitor de jale s-a ridicat încetişor în aerul opac Şi a încetat. Auzul ne-a fost apoi sfîşiat de un iureş văicăreţ. pe tonuri sălbatic de discordante. Totul era atît de neaşteptaţi îneît mi s-a zburlit părul sub şapcă. Nu ştiu cum i-a impresionat pe ceilalţi, dar mie mi s-a părut că însăşi ceaţa răcnise aşa

deodată şi din toate părţile, încît stîrnise acel vacarm cumplit Culmina într-o explozie de ţipete ascuţite aproape de nesuportat, care s-a curmat brusc, lăsîndu-ne încremeniţi în tot felul de atitudini neroade şi ascultînd stăruitor la tăcerea aproape tot atît de chinuitoare şi înspăimîntătoare.
— Doamne sfinte! Ce înseamnă asta ? s-a bîlbîit la urechea mea unul dintre pelerini, un bărbat scund, gras, cu păr cînepiu şi favoriţi roşcaţi, care purta cizme cu fermoar şi o pijama roz, cu pantalonii băgaţi în ciorapi.
Alţi doi au rămas un minut întreg cu gura căscată, apoi au dat buzna în mica lor cabină, ca să se năpustească pe urmă din nou afară şi să rămînă cu degetul înţepenit pe trăgaciul puştilor, în timp ce săgetau înconjurul cu priviri speriate.

Nu era chip să vedem altceva decît vasul pe care ne aflam, cu contururile estompate, gata parcă să se dizolve şi, împrejur, o fîşie ceţoasă de apă, lată poate de două picioare . . . asta era totul. Restul lumii nu era nicăieri, pe cît putea ochiul să vadă şi urechea să audă. Nicăieri!. .. Pierise, dispăruse; se spulberase, fără a lăsa îndărăt nici şoaptă, nici suspin.
Am dat ordin ca lanţul să fie tras îndată, aşa încît să fim gata să ridicăm ancora şi să pornim vaporul numaidecît dacă va fi nevoie.
— Or să atace oare? a şoptit un glas înfricoşat.
— Or să ne măcelărească pe toţi în pîcla asta. Chipurile se crispau de încordare, mîinile tremurau uşor,
ochii uitau să clipească. Era tare ciudat să vezi contrastul dintre expresia de pe chipurile oamenilor albi şi ale flăcăilor negri din echipajul nostru, la fel de străini ca şi noi în acea parte a fluviului, deşi căminele lor se aflau la depărtare numai de opt sute de mile. Albii, bineînţeles, cumplit de neliniştiţi, mai aveau şi aerul de a fi fost dureros de impresionaţi de atîta tărăboi jignitor. Ceilalţi aveau, fireşte, o expresie preocupată; dar erau cu deosebire liniştiţi la chip, chiar unul sau doi dintre ei rînjeau ridicînd lanţul. Cîţiva au schimbat fraze scurte, 'ttîrîite, părînd că lămuresc problema, spre mulţumirea lor. ' Şeful de echipaj, un tînăr negru, lat în umeri, drapat sobru într-un veşmînt cu ciucuri albastru-închis, cu nări fremătînde ?i părul pieptănat artistic în cîrlionţi unşi cu ulei, stătea lîngă t&itie.
365
— Aha! i-am spus, ca să-mi exprim plăcerea unei tovărăşii.
— Prinde pe el! a icnit zgîindu-şi ochii injectaţi de
şi fulgerîndu-şi dinţii ascuţiţi. Prinde pe el! ... Dă nouă p e
— Cui, ţie? Da? am întrebat. Şi ce să faci cu el?
— Mănînc pe el! mi-a spus scurt şi, sprijinindu-şi cotul de bară a privit în pîclă, într-o atitudine demnă şi adînc gîndi-toare.
Nu încape îndoială că m-aş fi simţit cu adevărat îngrozit dacă nu mi-ar fi trecut prin minte că el şi camarazii lui trebuie să fi fost tare flămînzi, că trebuie să fi fost din ce în ce mai flămînzi, cel puţin în ultima lună. Fuseseră angajaţi pe şase luni (nu cred ca vreunul dintre ei să fi avut o idee limpede despre timp, aşa cum avem noi la sfîrşitul a nenumărate veacuri; ei mai aparţin încă începutului vremilor... nu aveau, ca să zic aşa, o experienţă moştenită care să-i lumineze) şi, fireşte, atîta timp cît exista un petic de contract scris, în acord cu o lege caraghioasă sau alta, făcută dincolo de fluviu, numănui nu-i trecea prin cap să se întrebe cum trăiau oamenii aceştia.
Sigur că îşi adunaseră cu ei nişte carne stricată de hipopotam, care n-ar fi putut ţine prea mult chiar dacă pelerinii, profitînd de o harababură grozavă, n-ar fi aruncat o mare parte din ea peste bord. Fapta părea a fi un act samavolnic; în realitate era însă doar o legitimă apărare. Nu poţi respira stîrv de hipopotam cînd te trezeşti,

cînd dormi, cînd mănînci şi, în acelaşi timp, să te agăţi, ca vai de tine, de viaţă. în afară de asta, li se dădeau săptămînal cîte trei bucăţi de sîrmă de aramă, lungă fiecare cam de nouă degete; tîlcul era să-şi cumpere, cu această valută, provizii în satele de pe fluviu. Vă puteţi închipui cum mergea treaba asta. Sau nu erau sate, sau localnicii se arătau răuvoitori,s au directorul, ca şi noi ceilalţi, hrăniţi cu conserve şi cu vreun ţap bătrîn de pripas, nu voia să oprească] vaporul dintr-o pricină mai mult sau mai puţin obscură. Aşa încît, afară că ar fi înghiţit sîrma, sau ar fi făcut din ea cîrlige pentru prins peşte, nu văd la ce le-ar fi folosit salariul acela fistichiu. Trebuie să spun însă că le era plătit cu o regularitate vrednică de o „Compa' nie comercială" atît de mare şi de onorabilă. Cît despre altă hrană, singurul lucru de mîncat pe care l-am văzut la ei — deşi nu arăta de fel comestibil — erau nişte gogoloaşe din ceva ca un soi de cocă pe jumătate coaptă, de un albăstrui murdar, pe care le păstrau înfăşurate în frunze; înghiţeau cînd şi cînd

o îmbucătură, dar atit de mică încît păreau să facă gestul mai mult de dragul de a-l face, decît cu scopul serios de a se hrăni. Cum, în numele tuturor dracilor flămînzi din ei, nu s-au repezit la noi — ei fiind treizeci, iar noi cinci — ca să înşface o îmbucătură ca lumea . . . asta mă uluieşte, acum, cînd mă gîndesc. Erau bărbaţi trupeşi, zdraveni, fără mare putinţă de a cîntări urmările, plini de curaj, de forţă chiar şi atunci cînd pielea nu mai lucea pe ei şi muşchii nu mai erau atît de tari. Am văzut însă intrînd în joc acel ceva care reţine, una din tainele omeneşti care nesocoteşte probabilităţile.
Mă uitam la ei cu un interes mereu crescînd ... nu fiindcă îmi trecea prin minte că m-ar putea înghiţi iute-iute, deşi, spun drept, abia atunci am băgat de seamă — într-o lumină nouă, ca să spun aşa — cît de pirpirii arătau pelerinii, şi am sperat, da, am sperat cu adevărat că înfăţişarea mea nu era chiar atît de .. . . cum să zic? ... neapetisantă . . ce vreţi, un pic de vanitate alandala, care se potrivea bine cu senzaţia de coşmar infiltrată în mine pe vremea aceea. Poate că aveam şi un dram de febră. Nu poţi trăi mereu cu degetul pe puls. Aveam deseori „un dram de febra" sau un dram de alte lucruri. . . ghearele sălbăticiei plesnindu-mă în joacă, nimicuri preliminare înainte de asaltul mai serios care a venit la vremea sa. Da. îi examinam, aşa cum examinezi orice fiinţă omenească, curios să le văd impulsurile, îndemnurile, putinţele, slăbiciunile puse la încercare de o necesitate fizică absolută.
Reţinere! Ce fel de reţinere ? Era oare vorba de superstiţie, dezgust, răbdare, teamă . . . sau de vreun soi de demnitate primitivă? Nici un fel de teamă nu poate înfrunta foamea, nici un fel de răbdare nu o poate îndura, iar dezgust, cum să fie dezgust acolo unde este foame? Cît despre superstiţie, credinţă, sau ceea ce aţi putea numi principii, astea-s mai puţin decît pleava în vînt. Voi nu cunoaşteţi ce

drăcească-i foamea persistentă, chinul ei cumplit, gîndurile-i negre, cruzimea-i mocnind sumbru? Uite, eu le cunosc. îţi trebuie toată vlaga din mădulare ca să lupţi cum trebuie cu foamea. E, într-adevăr, mai uşor să înduri lipsuri grele, dezonoarea, pierzania propriului tău suflet. . . decît soiul ăsta de foame îndelungată. Trist, dar adevărat. Şi flăcăii aceia n-aveau motiv pămîntesc pentru nici un fel de scrupul. Reţinere! M-aş fi aşteptat la aceeaşi reţinere din partea unei hiene furişate printre leşurile de pe un cîmp

de bătălie. Faptul era însă acolo, în faţa mea . . . faptul uluitor la vedere, ca spuma peste adîncurile mării, ca o şoaptă peste o enigmă de nedezlegat, şi cînd m-am gîndit bine, ca un mister mai mare decît strigătul acela ciudat, inexplicabil, de amară-ciune disperată, în iureşul sălbatic ce se dezlănţuise lîngă noi îndărătul alburiului orbitor al pielei.
Doi pelerini se certau, bodogănind în şoaptă, cu privire la maluri.
— Stîng.
— Nu, nu; cum poţi spune asta ? Dreptul, dreptul desigur.
— E lucru serios, a rostit directorul în spatele meu. Aş fi dezolat dacă i s-ar întîmpla ceva domnului Kurtz înainte să ajungem la el.
L-am privit, şi n-am avut nici cea mai mică îndoială că era sincer. Era tipul omului care vrea să salveze aparenţele. Asta era felul lui de reţinere. Dar cînd a mormăit ceva cu privire la o plecare grabnică, nici nu mi-am dat osteneala să-i răspund. Ştiam, aşa cum ştia şi el, că era cu neputinţă. Dacă am fi ridicat ancora, am fi rămas în aer... în văzduh. N-am fi fost în stare să spunem încotro ne îndreptam . . . Dacă în sus sau în jos pe fluviu, sau de-a curmezişul. . . pînă nu ne-am fi izbit de un mal sau de altul... şi nici atunci n-am fi ştiut, la început, de care dintre maluri ne-am izbit. Fără îndoială, n-am făcut nici o mişcare. N-aveam chef să ne fărîmăm ţăndări. Nu va puteţi închipui un loc mai îndrăcit pentru un naufragiu. Fie că ne-am fi înecat pe loc sau nu, e sigur că, într-un fel sau altul, tot am fi pierit.
— Te autorizez să rişti totul, a spus directorul după o mică tăcere.
— Refuz să risc! i-am răspuns scurt.
Era chiar răspunsul pe care-l aştepta, deşi poate că tonul îl mirase.
— Bine, mă supun judecăţii dumitale. Eşti căpitanul vasului, mi-a declarat cu o politeţe deosebită.
M-am întors uşor spre el în semn de încuviinţare şi mi-am înfipt privirea în pîclă. Cît avea să mai ţină ? Era priveliştea cea mai descurajantă. Apropierea de acel Kurtz, scotocind nefericitele de desişuri după fildeş, era însoţită de tot atîtea pericole de parc-ar fi fost vorba de prinţesa din basm, adormită în castelul vrăjit.

— Or să atace oare? . . . Ce crezi? m-a întrebat directorul pe un ton

confidenţial.
Eu nu credeam că vor ataca din mai multe motive evidente. Unul era pîcla deasă. Dacă ar fi pornit de pe mal în bărci, s-ar *fa* rătăcit, ca şi noi dacă am fi încercat să mişcăm. Mai socotisem că şi jungla de pe ambele maluri era de nepătruns ... şi totuşi erau ochi în junglă, ochi care ne văzuseră. Tufişurile de pe maluri erau, desigur, foarte dese; dar în spatele lor, vegetaţia de sub copaci putea fi străbătută. Oricum, totuşi, în răstimpul scurt cît se ridicase pîcla, nu văzusem nicăieri nici o barcă ... în nici un caz nu în faţa vaporului. Dar ceea ce mă făcea să nu cred într-un atac era felul zgomotului. . . ţipetele pe care le auzisem.
Nu aveau un caracter fioros, vădind o intenţie ostilă. Fuseseră neaşteptate, sălbatice şi asurzitoare, dar mie îmi dăduseră o impresie certă de durere. Priveliştea vaporului îi umpluse pe sălbaticii aceia de o amărăciune nestăpînită. Pericolul, dacă era pericol, simţeam eu, venea dinspre noi către o mare de patimi omeneşti dezlănţuite. Dar chiar şi o durere copleşitoare poate degenera pînă la sfîrşit în violenţă . . . mai adesea, însă, ia forma apatiei.
Ar fi trebuit să-i vedeţi pe pelerini holbîndu-se! Nu le ardea sa rînjească şi nici măcar să mă înjure; dar cred că-şi închipuiau că mi-am ieşit din minţi... de teamă, poate. Le-am ţinut o cuvîntare în regulă. Dragii mei, a fost o ostenealã zadarnică!
. Cît despre veghe? Apoi, puteţi bănui şi voi că nu-mi luam ochii de la pîclă, la fel cum nu şi-i ia pisica de la un şoarece. Dar nouă ochii nu ne mai foloseau la nimic, de parcă am fi fost îngropaţi la mile adîncime, într-un morman de vată. Şi mă simţeam chiar aşa. . . înfăşat, încălzit, sufocat. Pe lîngă asta, tot ce-am spus, deşi părea extravagant, era absolut adevărat. Ceea ce numeam eu mai tîrziu atac, a fost în realitate o încercare de apărare. Acţiunea lor era foarte departe de a fi agresivă ... nu era nici măcar defensivă, în sensul obişnuit « cuvîntului: fusese întreprinsă sub imboldul disperării şi, tf»- esenţa ei, era o acţiune de pură ocrotire.
S-a desfăşurat, aş spune, la două ceasuri după ce pîcla se ridicase şi a izbucnit, vorbind în linii mari, cam la o milă şi jumătate mai jos de staţia lui Kurtz.
369
Ne tot vînzolisem şi ne bălăbănisem în jurul unui cot, cîn am văzut în mijlocul fluviului o insuliţă, mai curînd un hamac ierbos, de un verde strălucitor. Era singurul lucru care se zărea • dar cînd am mai înaintat, am băgat de seamă că era capul unui banc lung de nisip, sau mai curînd al unui lanţ de petece de bancuri, întinzindu-se devale, în mijlocul fluviului. Deschise la culoare, scăldate în valuri, toată grămada se străvedea chiar pe sub apă aşa cum la un om distingi coloana vertebrala în lungul mijlocului spinării, sub piele. Acum, după cum îm; dădeam seama, puteam s-o iau la dreapta sau la stînga de

bazaconia aceea. Nu cunoşteam, desigur, alt canal. Malurile erau cam aidoma unul cu altul, adîncimea părea aceeaşi; dar cum fusesem informat că staţia era pe partea dinspre vest, am îndreptat, fireşte, prova, spre vest.
Nici n-apucasem bine să pătrund în canal, şi mi-am dat seama că era mult mai strimt decît crezusem. La stînga noastră se întindea bancul neîntrerupt de nisip, iar la dreapta, un mal înalt, abrupt şi năpădit de tufişuri. Deasupra tufărişului se înălţau şiruri după şiruri de copaci. Ramurile atîrnau potop peste apă, şi din loc în loc, o creangă groasă se întindea ţeapănă în fluviu.
Asta se petrecea tîrziu, după-amiaza; pădurea arăta cruntă şi întunecată, iar peste ape se şi lăsase o brazdă lată de umbră.
Aşa cum vă puteţi închipui, în umbra aceea abia înaintam. Virasem vaporul binişor către ţărm, apa fiind mai adîncă spre mal, după cum mă informase sondorul.
Unul dintre amicii mei flămînzi şi răbdători sonda în adîncime chiar dedesubtul meu. Pe punte se aflau două cabine mici de lemn de tei, cu uşi şi cu ferestre. Cazanul era la prova, şi maşinile, chiar la pupa. Totul era acoperit cu un ruf uşor, sprijinit pe pontile.
Coşul ieşea prin acel ruf, iar în faţa coşului se găsea o cabină mică, făcută din scînduri uşoare, anume pentru pilot. înăuntru se aflau un pat îngust, două scaune pliante, o puşcă încărcată „Martini Henry", sprijinită într-un colţ, o măsuţă şi timona. Avea o uşă mare în faţă şi cîte un oblon lat de fiecare parte. Obloanele erau, fireşte, tot timpul larg deschise. îmi petreceam zilele cocoţat acolo, ia capătul acoperişului, în faţa uşii. Noaptea adormeam sau încercam să dorm pe patul mic. Un negru atletic, aparţinînd unui trib de coastă şi instruit de bietul meu predecesor servea drept timonier. Se făIea cu o pereche de cercei

de alamă, umbla înfăşurat din piept pînă-n călcîie cu o pînză albastră şi credea că el e totul pe lume. Era cel mai trăsnit dintre toţi caraghioşii pe care-i văzusem vreodată.
Guverna vasul cum nu se poate mai semeţ cînd erai pe aproape; dar dacă te pierdea din ochi, cădea îndată pradă unei panici spurcate şi lăsa hodoroaga aceea de vapor s-o ia razna, într-o clipă.
Mă uitam în jos la sondă şi eram grozav de plictisit, căci la fiece încercare constatam că apa scădea mereu, cînd deodată l-am văzut pe sondor lăsînd totul baltă şi întinzîndu-se lat pe punte fără măcar să-şi dea osteneala să ridice sonda. Strîngea totuşi în mînă sonda, care se tîra în apă. în acelaşi timp, şi fochistul pe care-l puteam vedea dedesubtul meu se chircise jos, fără veste, în faţa cazanului, cu capul în piept. Eram uluit. Dar eu trebuia să rămîn cu ochii pe ape, pentru că un obstacol putea să ne răsară în cale din senin. Beţe, beţişoare mici zburau pretutindeni... o ploaie; îmi şuierau pe dinaintea nasului căzînd pe puntea de dedesubt, lovind în cabina

pilotului, dindărătul meu. în tot timpul ăsta fluviul, malul, pădurile erau liniştite, nespus de liniştite. Auzeam doar bătaia roţii de la cîrmă, plescăitul apei şi răpăiala beţişoarelor. Ocoleam stîngaci obstacolul. Doamne sfinte, erau săgeţi! Se trăgea în noi! Am intrat repede înăuntru ca să închid oblonul dinspre mal. Zăpăcitul acela de cîrmaci, cu mîinile pe spiţe, îşi ridicase în sus genunchii, dînd din picioare şi mestecînd din gură ca un cal înhămat. La naiba cu el! Iar noi ne bălăbăneam la zece picioare de mal. A trebuit să mă plec bine în afară, ca să apuc oblonul greu, şi atunci, prin frunziş, am văzut un chip la acelaşi nivel cu al rneu, privindu-mă lung şi fioros; deodată, ca şi cum mi s-ar fi luat un văl de pe ochi, am desluşit în întunericul învolburat piepturi goale, braţe, picioare, ochi sticloşi. . . tufişul colcăia de mădulare omeneşti în mişcare, lucind ca bronzul. Crengile se scuturau, se legănau, foşneau, săgeţile ţîşneau dintr-acolo; am izbutit să trag oblonul.

— Guvernează drept înainte! am spus cîrmaciului.

îşi ţinea capul ţeapăn, cu faţa înainte, dar ochii i se rostogoleau în orbite şi-şi ridica într-una cîte un picior, apoi îl lăsa uşor în jos; avea şi un clăbucel de spumă la gură.

— Stai liniştit! i-am strigat mînios.

Aş fi putut să poruncesc la fel unui copac să nu se clatine [111] bătaia vîntului. M-am năpustit afară. Pe puntea de metal,

sub mine, era tropot mare de picioare şi exclamaţii confuze Un glas a ţipat:

— Poţi întoarce înapoi?

Am băgat de seamă o unduire pe apă, drept înainte, în formă de V. Ce ?. . . Alt obstacol ? O răpăială de împuşcături a izbucnit de sub tălpile mele. Pelerinii trăgeau focuri după focuri împroşcînd cu gloanţe tufişul cu pricina. Se ridica al naibii de mult fum şi se răspîndea încet înainte. Am început să înjur. Acum nu mai era chip să văd nici unduire, nici obstacol. Stăteam în prag zgîindu-mă, pe cînd săgeţile cădeau roiuri. Ar fi putut să fie otrăvite dar arătau ca şi cînd nu erau bune nici să omoare o pisică. Tufişul a început să urle. Tăietorii noştri de lemne au slobozit un răcnet ca de luptă. Bubuitul unei puşti în spatele meu m-a asurzit. Mi-am aruncat privirea peste umăr, cabina pilotului era încă plină de fum şi zgomot cînd m-am repezit la cîrmă. Zăpăcitul de negru lăsase toate baltă ca să deschidă oblonul şi să tragă cu puşca aceea „Martini Henry". Stătea în faţa deschizăturii largi, cu ochii ţintă, şi am strigat la el să vină îndărăt, în timp ce îndreptam iar vaporul, care virase pe neaşteptate. Nu era loc de întors chiar dacă aş fi vrut, blestemăţia de obstacol era undeva înaintea noastră, foarte aproape, în fumul acela afurisit; nu mai aveam timp de pierdut, aşa că am împins vaporul spre ţărm . . . de-a dreptul spre ţărm, unde ştiam că apa era adîncă.

Am ţinut-o încetişor în lungul frunzişului ce spînzura deasupra apei,

provocînd vîrtejuri de ramuri rupte şi frunze zburătoare. Dedesubt, împuşcăturile au încetat brusc, aşa cum prevăzusem că se va întîmpla cînd se va fi sfîrşit încărcătura. Mi-am ferit capul de un şuierat şi o fulgerare care a străbătut cabina pilotului prin deschizătura unui oblon şi a ieşit prin cealaltă. Privind peste zăpăcitul acela de cîrmaci care scutura puşca goală şi urla spre ţărm, am văzut siluete de oameni alergînd ca frînţi în două, sărind, lunecînd, distincte, trunchiate, fugare. Deodată, în faţa oblonului a apărut ceva mare, puşca a căzut peste bord, iar omul s-a dat repede îndărăt, întorcîndu-şi privirea spre mine, într-un chip de negrăit, adînc, familiar, şi apoi a căzut la picioarele mele. A izbit de două ori roata cu fruntea iar capătul a ceea ce părea să fie un soi de baston lung a zăngănit jur împrejur, şi a răsturnat un mic scaun pliant. S-ar fi zis că după ce smulsese lucrul acela de la cineva de pe mal, negrul îşi pierduse echilibrul din pricina sforţării. Fumul

subţire se risipise, scăpasem de obstacol şi, privind înainte, am văzut că peste altă sută de iarzi, sau aşa ceva, voi putea lua largul, departe de ţărm; dar îmi simţeam picioarele atît <Je calde şi ude că m-am uitat, vrînd-nevrînd, în jos. Omul se rostogolise pe spate, cu ochii pironiţi în sus, spre mine; ţinea strîns, cu amîndouă mîinile, bastonul acela. Era rnînerul unei suliţe, care, fie că fusese aruncată, fie că fusese repezită prin deschizătura oblonului, i se înfipsese într-o parte, chiar sub coaste; lama împlîntată în trup nu se mai vedea după ce-i fScuse o rană îngrozitoare; pantofii îmi erau uzi; o baltă de sînge roşu-închis lucea închegat sub roată; ochii îi scînteiau cu o sclipire ireală. împuşcăturile s-au pornit iarăşi. Omul s-a uitat îngrijorat la mine, strîngînd suliţa ca pe ceva preţios, părînd că-i era teamă nu cumva să încerc sa i-o iau. A trebuit să fac o sforţare ca să-mi smulg ochii de sub privirea lui şi să văd de cîrmă. Am dibuit cu o mînă pe sus, deasupra capului, şnurul sirenei şi am slobozit în pripă şuierătură după şuierătură. Tumultul urletelor războinice şi mînioase a încetat pe dată; din adîncurile pădurilor s-a desprins un vaiet atît de prelung şi de cutremurător, un vaiet de groază sfîşietoare şi de disperare nebună, încît ţi-ai fi putut închipui că se jelea pieirea de pe pămînt a ultimei raze de speranţă. S-a iscat zarvă mare în tufişuri; ploaia de săgeţi a încetat, cîteva împuşcaturi răzleţe au răsunat asurzitor ... pe urmă tăcere; o tăcere în care bătaia domoală a timonei ajungea limpede pînă la urechea mea. Pelerinul în pijama roz a apărut deodată în prag, foarte înfierbîntat şi nervos:
— Directorul m-a trimis .. . începu el pe un ton oficial dar s-a oprit scurt. Sfinte Doamne! a spus, cu ochii ţintă la rănit.
Amîndoi albii ne-am aplecat asupra lui, şi căutătura sticloasă, cercetătoare ne-a învăluit laolaltă. Mărturisesc, era ca Şi cînd ne-ar fi pus o întrebare într-un grai pe care-l înţelegeam; dar a murit fără să rostească o şoaptă, fără să mişte un deget, •ără să-i tresară un

muşchi. Numai în ultima clipă, ca răspuns la un semn pe care nu-l puteam vedea, la vreo şoaptă pe care n-o puteam auzi, s-a încruntat amarnic, şi încruntarea aceea dădea negrei sale măşti mortuare un aspect neînchipuit de sumbru, o expresie ameninţătoare. Sclipirea privirii cerce-atoare a pălit repede; ochii deveniseră sticloşi şi goi.
373
— Ştii să ţii cîrma? l-am întrebat răspicat pe agentul comercial.
S-a uitat tare nedumerit; dar eu l-am înşfăcat zdravăn de braţ şi atunci a înţeles repede că trebuia să guverneze, vrînc}. nevrînd. Ca să vă spun adevărat, aş fi înnebunit dacă nu-mi schimbam pantofii şi ciorapii.
— A murit, a spus celălalt în şoaptă, grozav de impresionat
— Te cred! i-am răspuns, trăgînd nebuneşte de şireturi. Şi, cine ştie, poate că domnul Kurtz o fi şi el mort la ora asta.
Gîndul ăsta nu-mi ieşea din minte. Simţeam o cumplită dezamăgire ca şi cum aş fi descoperit că mă străduisem pentru ceva cu totul lipsit de noimă. N-aş fi fost mai dezgustat dacă aş fi făcut într-adevăr toată acea călătorie numai cu unicul scop de a vorbi cu domnul Kurtz. Să stau de vorbă cu ...
Mi-am aruncat un pantof peste bord şi mi-am dat seama că aceasta era exact lucrul pe care-l dorisem... o convorbire cu domnul Kurtz. Făceam descoperirea stranie că niciodată nu mi-l închipuisem acţionînd, ştiţi, ci numai vorbind. Nu-mi ziceam: „Acum n-o să-l mai văd niciodată", sau: „Acum n-o să-i mai strîng mîna niciodată", ci: „Acum n-o să-l mai aud niciodată".
Omul mi se înfăţişa în chip de glas. Şi, fireşte, nu fiindcă nu-l asociam cu vreun soi de activitate. Nu mi se spusese oare pe toate tonurile de gelozie şi admiraţie că domnul Kurtz colectase, schimbase prin troc, furase mai mult fildeş decît toţi ceilalţi agenţi la un loc? Dar nu ăsta era tîlcul. Explicaţia sta în faptul că era o fiinţă înzestrată şi că din toate harurile sale cel care se ridica mai impunător, care îngloba sensul unei prezenţe reale era harul său de vorbitor, cuvintele sale . .. darul de a exprima ceea ce uimeşte, ceea ce iluminează, exaltarea cea mai deplină sau dispreţul cel mai deplin, şuvoiul viu al luminii, sau viitoarea înşelătoare din inima unei întune-cimi de nepătruns.
Pantoful celălalt a zburat şi el către zeul Satan al fluviului. Gîndeam, pe dumnezeul meu, că s-a sfîrşit totul. Am sosit prea tîrziu! Domnul Kurtz a pierit. . . harul său a pierit datorită cine ştie cărei suliţe, săgeţi sau bîte. N-o să-l mai aud vorbind niciodată pe acest bărbat... şi mîhnirea mea îmi stîrnea un soi de emoţie covîrşitoare, la fel cu cea pe care o desluşisem în urletul de jale al sălbaticilor din tufişuri. Nu m-aş fi putut simţi mai însingurat, mai deznădăjduit, dacă aş fi fost jefuit
374
je o credinţă sau dacă mi-aş fi irosit ursita vieţii. . . Dar de ce suspini

atît de drăceşte, măi omule?... Absurd? Bine, absurd! Sfinte Doamne! . . . Adică nu poate un om să ... ia dă-mi nişte tutun . . .
Cîtva timp s-a lăsat o tăcere deplină, apoi s-a aprins un chibrit şi chipul uscăţiv al lui Marlow s-a conturat obosit, supt, cu brazde adînci şi pleoapele căzute, cu un aer de atenţie concentrată; şi aşa cum trăgea zdravăn din pipă, părea că se retrage o clipă în noapte ca apoi să se ivească iar, în pîlpîitul ritmic al micii flăcărui. Chibritul s-a stins.
— Absurd! a strigat el. Ăsta-i punctul cel mai greu în încercarea de a povesti. . . Iată-vă azi pe toţi, fiecare înarmat cu cîte cel puţin două adrese bune, ca o galeră cu două ancore . . . măcelarul după colţ, poliţistul după celălalt colţ, poftă de mîn-care cum nu se poate mai zdravănă, temperatura normală . . . auziţi voi ? normală de la un capăt la altul al anului! Şi mai spuneţi: „Absurd ! Absurd !" . . . Ducă-se dracului! Absurd !. . . Dar ce puteţi aştepta, dragii mei, de la un om care, din simplă nervozitate, îşi aruncase chiar atunci peste bord o pereche de pantofi noi? Mă gîndesc acum şi tare mă miră că n-am vărsat şi lacrimi. Eu sînt, vorbind în general, mîndru de tăria mea de caracter. Mă dăduse însă gata ideea că pierdusem prilejul nemaipomenit de a-l asculta pe multînzestratul Kurtz. Fireşte că mă înşelam. Căci norocul ăsta mă aştepta în prag. Da, l-am ascultat pînă mi s-a făcut lehamite. Şi aveam dreptate. Un glas! Era doar ceva-ceva mai mult decît un glas. Aşa că l-am auzit pe Kurtz . . . glasul. . . glasul acela ... şi alte glasuri. . . toate erau doar ceva-ceva mai mult decît glasuri. . . iar amintirea timpului aceluia mai stăruie în preajma mea, ca un suflu, ca vibraţia pierdută a unei imense vorbării prosteşti, groaznice, dezgustătoare, barbare sau pur şi simplu stupide, fără nici un fel de rost. Glasuri, glasuri. . . chiar fata aceea . . . acum. ..
A rămas tăcut o bună bucată de timp, apoi a început iarăşi, deodată: Pînă la urmă am sfîrşit-o cu spectrul harului său printr-o minciună!. . . Fata! Ce? V-am pomenit eu despre fată? Vai, ea n-are ce căuta în toate astea . . . dar de loc! Ele . . . adică femeile . . . n-au ce căuta în d-alde-astea ... ar trebui să fie

în afara lor. Trebuie să le ajutăm să rămînă în lumea aceea frumoasă a lor, pentru ca a noastră să nu devină mai rea. Da ea nu putea fi decît în afară de toate astea. Ar fi trebuit să auziţi făptura ca ieşită din groapă a domnului Kurtz rostind: „Logodnica mea". V-aţi fi dat atunci îndată seama cît de total în afară era ea. Dar imensul os frontal al domnului Kurtz ?! ... Se spune că părul continuă să crească uneori, dar acest. . ah! ... exemplar era impresionant de chel! Sălbăticia îl mîn-gîiase pe cap şi, uite, capu-i era ca o minge ... o minge de fildeş; îl alintase şi... vai! . . . Kurtz se ofilise; sălbăticia fl luase la sîn, îl îndrăgise, îl îmbrăţişase, îi intrase în sînge, îi mistuise carnea şi-i legase sufletul de propriu-i suflet prin ritualurile de neconceput ale cine ştie cărei iniţieri diavoleşti! El era favoritul,

răsfăţatul îndopat al sălbăticiei. Fildeş? Cred şi eu! Grămezi de fildeş, stive de fildeş! Vechea baracă de pămînt plesnea de atîta fildeş! Ai fi zis că nu mai rămăsese nici un colţ de fildeş deasupra sau sub pămîntul ţării întregi.
— Mai mult fosil, remarcase directorul, defăimînd marfa.
Nu era însă fosil, aşa cum nu sînt nici eu; dar ei îi spun „fosil" atunci cînd e scos din pămînt. Se pare că negrii îngroapă uneori colţii de elefant... nu încape însă îndoială că ei n-ar fi putut îngropa maldărul acela destul de adînc pentru a-l salva pe înzestratul domn Kurtz din mrejele ursitei sale. Am umplut vaporul cu fildeş şi a trebuit să grămădim şi un morman pe punte. Astfel, domnul Kurtz l-a văzut şi s-a bucurat, atîta timp cît a putut să-l vadă, fiindcă această favoare i-a fost acor-dată pînă la urmă în semn de preţuire. Ar fi trebuit să-l auziţi spunînd: „Fildeşul meu". Da, da, eu l-am auzit: „Logodnica mea, fildeşul meu, staţiunea mea, rîul meu. . ." orişice îi aparţinea lui. Mă făcea să-mi ţin răsuflarea, aşteptînd să aud sălbăticia izbucnind într-un uriaş hohot de rîs, care ar fi clă-tinat stelele din loc. Orice îi aparţine lui. . . dar asta era un moft. Lucrul de seamă era să ştii cui aparţinea el, cîte puteri ale întunericului şi-l revendicau, ca fiind al lor. Acesta era gîndul care-ţi stîrnea fiori în tot trupul. Era însă cu neputinţă ... şi nici n-ar fi fost bine să-ncerci să te gîndeşti prea adînc. Ocupase un loc înalt printre diavolii acelui ţinut. . . vorbind la propriu. Nu puteţi înţelege . . . Dar cum aţi putea înţelege ... cu un caldarîm solid sub picioare, înconjuraţi de vecini buni, gata să vă răsfeţe sau să se repeadă la voi, strecurîndu-vă uşurel între măcelar şi poliţist, cu o groază sfîntă de scandal, de î

zurătoare sau de balamuc? Cum să vă închipuiţi în ce regiuni ciudate ale vremurilor primare pot să-l poarte pe un om picioa-rele-i nesăbuite . . . din pricina singurătăţii... o singurătate crîncenă, fără de poliţist. . . din pricina tăcerii... o tăcere crîncenă, în care nici un glas de vecin binevoitor nu-ţi şopteşte la ureche zvonurile opiniei publice? Mărunţişurile astea sînt pe deplin hotărîtoare. Cînd au pierit, trebuie să te bizui numai pe tăria ta înnăscută, pe simpla ta capacitate de a-ţi rămîne credincios. Desigur, poţi fi prea nerod ca să greşeşti. . . prea prost ca să-ţi dai măcar seama că eşti asaltat de puterile întunericului. Vezi bine că nici un nerod n-a făcut vreodată tîrg cu Dracul, vînzîndu-şi sufletul: fie că nerodul e prea de tot nerod, sau Dracul prea de tot drac ... nu ştiu care din două. Sau poţi fi o făptură atît de exaltată încît să rămîi cu totul surd şi orb la orice în afară de suspinele şi murmurul ceresc. Atunci pămîn-tul e pentru tine doar un loc de trecere ... iar dacă a fi astfel e o pagubă sau un cîştig pentru tine ... eu nu pretind că ştiu asta. Dar cei mai mulţi dintre noi nu sînt nici într-un fel, nici în altul. Pămîntul este pentru noi locul unde trăim şi unde trebuie să ne împăcăm cu priveliştile, cu sunetele şi chiar cu mirosurile, Dumnezeule mare! . . . unde trebuie să respiri

hoit de hipopotam, ca să zic aşa, şi să rezişti! Şi aici. . . vedeţi voi? aici intervine vlaga ta, credinţa în priceperea ta de a săpa nepăsător gropi ca să înmormîntezi înăuntru putreziciunea . . . aici intervine puterea de a te devota, nu ţie ci unui ţel obscur, copleşitor. Şi asta-i destul de greu! . . . Uite, eu nu încerc să scuz, nici măcar să explic ... eu încerc să mi-l lămuresc mie pe... pe domnul Kurtz, umbra domnului Kurtz. Acest spirit iniţiat m-a onorat din adîncurile acelui „Nicăieri" cu o încredere uimitoare, înainte să piară cu totul. Asta s-a întîmplat fiindcă putea să vorbească englezeşte cu mine. Adevăratul Kurtz îşi făcuse o parte din educaţie în Anglia şi — aşa cum avusese bunătatea să-mi spună — îşi îndrepta simpatiile acolo unde trebuia. Mama sa era pe jumătate englezoaică, tatăl său Pe jumătate francez. Toată Europa contribuise la plămada lui Kurtz; şi am aflat curînd că — lucru nespus de potrivit — "Asociaţia internaţională pentru suprimarea moravurilor sălbaticilor" îi dăduse în sarcină întocmirea unui raport menit viitoarei sale orientări. Kurtz îl şi alcătuise. Eu am văzut rapor-tul- L-am citit. Era elocvent, vibrînd de elocvenţă, totuşi, eu, prea preţios. Şaptesprezece pagini de scris îndesat. , .

I t

găsise timp pentru aşa ceva! Dar asta trebuie să se fi petrecut înainte ca ... hai să spunem ... ca nervii lui s-o ia razna şi să-l facă să prezideze la miezul nopţii anumite dansuri care se sfîrşeau în ritualuri de nedescris şi care — pe cît am putut prinde fără voie din cele auzite în diferite rînduri — erau închinate chiar lui. . . înţelegeţi ? . . . domnului Kurtz în carne şi oase. Dar era o lucrare frumoasă. Totuşi, în lumina informaţiilor din urmă, paragraful cu care începea mă impresionează acum ca prevestitor de rău. începea cu observaţia că: „Noi, albii, în stadiul de dezvoltare la care am ajuns, trebuie să apărem în faţa lor (a sălbaticilor) în chip de fiinţe supranaturale ... să ne apropiem de ei cu un nimb de zeitate" şi aşa mai departe, aşa mai departe . . . „Prin simpla exercitare a voinţei noastre putem pune în slujba binelui o putere nelimitată" etc, etc. De aici încolo îşi lua avînt şi mă cucerea. Peroraţia era măreaţă, deşi greu de redat, înţelegeţi. . . îmi făcea impresia unei „imensităţi exotice, cîrmuite de o augustă Bunăvoinţă". Ardeam de entuziasm. Era puterea neînfrînată a elocvenţei... a cuvintelor... a nobilelor cuvinte înflă-cărate. Nu exista nici o opreliştе care să curme şuvoiul magic al frazelor, afară de un soi de notă la sfîrşitul ultimei pagini, mîzgălită, evident, mult mai tîrziu, cu o mînă nesigură şi care putea fi luată drept expunerea unei metode. Era foarte laconică şi, venind la sfîrşitul acelei pledoarii emoţionante prin chemările arzătoare la tot felul de simţăminte altruiste, te uluia, luminoasă şi orbitoare ca un fulger brăzdînd un cer perfect senin: „Exterminaţi toate aceste brute"! Partea ciudată era că autorul uitase — pare-se — de acel post-scriptum preţios, fiindcă mai tîrziu, cînd şi-a mai revenit, m-a

implorat de nenumărate ori să am grijă de „broşura mea" (aşa o numea), fiind sigur ca va avea în viitor o bună înrîurire asupra carierei sale. Eram foarte bine informat asupra acestor lucruri, mai ales că, aşa cum s-au întors lucrurile mai tîrziu, a trebuit să port de grijă memoriei sale; şi am făcut destul în privinţa asta ca să cîştig dreptul indiscutabil de a-i arunca amintirea pentru vecie, dacă aş vrea, în lada de gunoi a progresului, printre toate rămăşiţele şi, la figurat vorbind, printre toate morta' ciunile civilizaţiei. Dar vedeţi voi, nu pot să vreau aşa ceva. zaţiei. Dar vedeţi voi, nu pot să vreau aşa ceva. Omul nu poate fi uitat. Oricum ar fi fost, nu era un om de rînd. Avea puterea de a fermeca sau înspăimînta sufletele primitive, provocînd

ce le dansuri vrăjitoreşti în cinstea lui; şi putea să umple ufletele mărunte ale pelerinilor de îndoieli amare; a avut cel puţin un prieten devotat şi a cucerit pe lumea asta un suflet care nu era nici primitiv, nici viciat de egocentrism. Nu; eu nu *pot* să-l uit, deşi nu sînt înclinat să afirm că individul era cu adevărat vrednic de viaţa ce s-a pierdut pentru ca să ajungem la el. îmi lipsea îngrozitor răposatul meu cîrmaci. . . îmi lipsea chiar cînd trupul lui zăcea încă în cabina pilotului. Poate că veţi socoti ciudată această părere de rău pentru un sălbatic ce nu însemna mai mult decît un bob de nisip într-o Sahară neagră. Ei bine, vedeţi voi, făcuse şi el ceva . . . guvernase vaporul; îl avusesem luni întregi în spatele meu ... un ajutor . . . o unealtă. Era un fel de tovărăşie: el guverna, eu trebuia să am ochii pe el; mă temeam de greşelile lui şi astfel se statornicise între noi o legătură subtilă, legătură de care mi-am dat seama numai în clipa cînd s-a frînt. Iar căldura adîncă a privirii pe care mi-a aruncat-o cînd a primit lovitura, mi-a rămas pînă azi în minte, ca o chemare la o rudenie îndepărtată, rudenie pe care am simţit-o în acea clipă supremă.

Bietul nerod! Dacă nu s-ar fi legat de oblonul acela! Nu se putea înfrîna ... nu putea . . . întocmai ca şi Kurtz . . . un arbore în bătaia vîntului.

îndată ce mi-am îmbrăcat o pereche de papuci uscaţi, l-am tîrît afară, după ce mai întîi i-am smuls suliţa din coastă, lucru pe care l-am făcut, mărturisesc, cu ochii bine închişi; amîndouă călcîiele i-au săltat, ca unul singur, peste micul prag . . . umerii i se rezemau de pieptul meu. L-am ridicat de spate din răsputeri. Vai! Era greu, greu; aş crede că mai greu decît oricare om de pe pămînt. Apoi, nici una nici două, l-am aruncat peste bord. Curentul l-a înhăţat ca şi cum ar fi fost un smoc de iarbă, şi i-am văzut trupul rostogolindu-se de două ori înainte să-mi piară pentru totdeauna din ochi. Toţi pelerinii se strînseseră pe punte, împreună cu directorul, lîngă cabina Pilotului, ca nişte coţofene întărîtate; trăncăneau între ei Şi-mi ajungea la

ureche un murmur scandalizat pentru graba nvea lipsită de omenie. Nu ştiu de ce ar fi vrut să mai păstreze acolo trupul acela. Poate ca să-l îmbălsămeze! Ba am mai auziţ un alt murmur, şi încă tare ostil, pe puntea de jos. Prie-
eini mei, tăietorii de lemne, erau şi ei scandalizaţi, şi dintr-o Pticină mai îndreptăţită . . . deşi sînt de părere că pricina în
lrxt era cu desăvîrşire de neîngăduit. O, cu desăvîrşire! îmi

pusesem în cap că dacă răposatul meu cîrmaci trebuia să fie mîncat, atunci numai peştii aveau să-l înfulece. în viaţă fusese un cîrmaci foarte de mîna a doua, dar acum, că era mort, ar fi putut deveni o ispita de mîna întîi şi stîrni, poate, cine ştie ce încurcături neaşteptate. în afară de asta, abia aşteptam să iau cîrma în primire, individul în pijama roz dovedindu-se a fi un nătărău în materia asta. Aşa am şi făcut îndată ce s-a sfîrşit cu acele simple funeralii, înaintam cu jumătate viteză, ţinînd'O prin mijlocul apei şi ascultam la ce se vorbea în jurul meu. Renunţaseră la Kurtz, renunţaseră la staţie; Kurtz era mort, staţia arsese. . . şi tot aşa mai departe. Pelerinul roşcovan îşi ieşise din minţi la gîndul că bietul Kurtz fusese măcar răzbunat aşa cum se cuvenea.

— Ia spuneţi! Cred că i-am făcut harcea-parcea în tufiş ! . ., Ce părere aveţi ? . . . Ai ? ... Un măcel glorios!

Ţopăia de-a binelea pocitania aia de stîrpitură setoasă de sînge. Şi mai-mai că leşinase cînd îl văzuse pe sălbaticul rănit! Nu m-arn putut stăpîni şi i-am spus:

— în tot cazul, aţi făcut un fum glorios.

Văzusem, după felul cum vîjîiau şi zburau vîrfurile tufişurilor că cele mai multe împuşcături nimeriseră prea sus. Nu poţi lovi nimic dacă nu ocheşti şi nu tragi de la umăr. Or, indivizii aceia trăgeau de la şold şi cu ochii închişi. Retragerea sălbaticilor, susţineam eu, şi aveam dreptate, a fost pricinuită de şuieratul sirenei. Auzind această afirmaţie, pelerinii l-au uitat pe Kurtz şi au început să urle la mine, protes-tînd cu indignare.

Directorul stătea lîngă cîrmă; tocmai îmi şoptea confidenţial că trebuie să înaintăm cu orice chip înainte să se însereze cînd am văzut de departe un luminiş pe mal şi conturul unui soi de clădire.

— Ce-i acolo? am întrebat.

A bătut mirat din palme şi a strigat:

— Staţia!

M-am îndreptat către mal, înaintînd tot cu jumătate de viteză. Am văzut prin binoclu clina unui deal presărată cu copaci răzleţi, despovăraţi cu totul de liane. Pe vîrf, o clădire lungă, dărăpănată, pe jumătate îngropată în iarba înaltă; găurile mari din acoperişul ţuguiat se căscau din depărtare, negre; drept fundal, jungla şi pădurile. Nici o îngrăditură, nici un

pîrleaz de nici un fel; totuşi, părea să fi existat un gard pe vremuri, căci în preajma casei, vreo jumătate duzină de pari rămăseseră la şir, ciopliţi grosolan şi cu vîrfurile împodobite <ie nişte măciulii rotunde. Şipcile, sau ce-o fi. fost între part, dispăruseră. Fireşte că pădurea străjuia jur împrejur. Ţărmul se vedea ca-n palmă, iar lîngă apă, un om alb cu o pălărie cît roata carului ne făcea semne de zor, cu tot braţul. Cercetînd din ochi marginea pădurii, în sus şi-n jos, eram aproape sigur c-o să văd mişcare . . . forme omeneşti trecînd încoace şi-ncolo. Am înaintat cu băgare de seamă, apoi am oprit maşinile şi am lăsat vaporul în derivă. Omul de pe mal a început să strige, grăbindu-ne să acostăm.

— Am fost atacaţi! ţipa directorul.

— Ştiu . . . ştiu. E-n ordine 1 a răcnit celălalt de pe mal, voios cum nu se mai poate. Hai, coborîţi! E-n ordine! îmi pare bine.

înfăţişarea lui îmi amintea de ceva ce văzusem .. . ceva caraghios ce văzusem pe undeva. Pe cînd făceam manevra de apropiere mă întrebam: ,,Cu cine seamănă individul ăsta?" Deodată, m-am trezit. Semăna cu un arlechin. Hainele-i fuseseră făcute dintr-un material care trebuie să fi fost olandă castanie pe vremuri, dar erau acoperite peste tot cu petice mari, albastre, roşii, galbene . . . petice în spate, petice în faţă, petice la coate, la genunchi; un cordon colorat în jurul surtucului, o margine stacojie jos, la pantaloni; lumina soarelui îl făcea să arate nespus de vesel şi, pe deasupra, cum nu se poate mai dichisit, pentru că se putea vedea ce frumos fusese făcută toată peticeala aceea. Un chip imberb, copilăros, foarte bălai, trăsături oarecare, nasul jupuit, ochi mici, albaştri, surîsuri şi încruntări care se luau unele pe altele la goană peste acea faţă deschisă, asemeni razelor de soare şi umbrei pe o cîmpie bătută de vînt.

— la seama, căpitane! a strigat. E un obstacol rămas aici de a:i noapte.

-Ce? Alt obstacol?

Mărturisesc că am înjurat ruşinos. Aproape îmi găurisem rabla ca să ajung la capătul acestei călătorii încîntătoare. Pe n^al arlechinul şi-a întors năsucul cîrn spre mine.

~ Eşti englez? m-a întrebat, numai zîmbete.

T" Şi dumneata? i-am strigat de la cîrmă.

Zîtnbetele au pălit şi a clătinat din cap, părîndu-i parcă tau ca mă dezamăgea.

Apoi s-a înviorat.

— Ce-are a face! mi-a strigat ca o încurajare.

— Am ajuns la timp ? am mai întrebat.

— E acolo sus, a răspuns, sucindu'Şi capul spre deal şi mohorîndu-se deodată.

Faţa îi era ca cerul de toamnă: aci înnorat, aci luminos. în timp ce directorul, escortat de pelerini, cu toţii înarmaţi pînă-n dinţi, intrase

în clădire, tînărul a venit pe bord.
— Să'ţi spun drept, nu-mi prea place, băştinaţii ăştia toţi sînt ascunşi în tufişuri, i-am mărturisit eu.
El m-a asigurat cu tot dinadinsul că lucrurile erau în deplină ordine.
— Sînt oameni simpli, a adăugat. Ştii, îmi pare bine că aţi venit. Mi-am prăpădit o mulţime de timp ca să-i ţin în frîu.
— Dar mi-ai spus că totul e-n ordine! m-am zburlit eu.
— Oh, n-aveau gînduri rele, a urmat el. Şi, cum îl priveam lung, s-a corectat: Nu s-ar putea spune . . . Apoi deodată: Pe cinstea mea, dar cabina asta a pilotului trebuie curăţată!
O clipă mai tîrziu mă sfătuia să păstrez destui aburi în cazan, ca să pot suna sirena în caz de neplăceri.
— O şuierătură zdravănă face mai mult decît toate puştile voastre. Sînt oameni simpli, a repetat.
Şi a continuat să turuie într-un tempo care m-a buimăcit. Părea că încearcă să-şi răscumpere nenumăratele tăceri; de altfel, a recunoscut, rîzînd, că într-adevăr aşa era!
— Nu vorbeşti cu domnul Kurtz? l-am întrebat.
— Cu omul ăsta nu vorbeşti... pe el îl asculţi. . . mi-a răspuns aspru şi răspicat. Dar acum...
A făcut un gest larg cu braţul, apoi, o clipă, păru să se cufunde în cea mai neagră şi adîncă descurajare; peste alta clipă s-a luminat iar la faţă, mi-a luat amîndouă mîinile într-ale lui şi a început să le strîngă de zor, în timp ce bîiguia:
— Frate marinar . . . onoare . . . plăcere. . . încântare . . • să mă prezint. . . rus . . . băiat de arhiepiscop . . . gubernia Tambov ... Ce *l* Tutun! Tutun englezesc, minunatul tutun englezesc! Acum, da, asta-i frăţie! Dacă fumez ? Unde-i mari' narul care nu fumează? . . .
Pipa îl desfăta şi, încet-încet, am aflat că fugise de la şcoală şi plecase pe mări cu un vas rusesc; pe urmă a fugit iar; cîtva timp a servit pe vase englezeşti; se împăcase acum cu arhi' episcopul. Stăruia asupra acestui punct. Dar cînd eşti tînar,

trebuie să vezi lumea, să capeţi experienţă, idei, să-ţi îmbogăţeşti mintea . . .
— Aici?! i-am curmat eu vorba.
— Nu poţi să ştii niciodată! Aici l-am întîlnit pe domnul Kurtz, a spus cu o gravitate tinerească şi o mustrare în glas.
După aceea mi-am ţinut gura. Se pare că izbutise să convingă o casă comercială olandeză de pe coastă să-l aprovizioneze cu alimente şi mărfuri; şi pornise în adîncul ţinutului cu inima uşoară şi fără să aibă habar de ce i s-ar fi putut întîmpla, întocmai ca un ţînc. Pribegise singur, de colo-colo, în lungul fluviului, timp de aproape doi ani, rupt de tot şi de toate.
— Nu sînt atît de tînăr pe cît par, a adăugat. Am douăzeci şi cinci de

ani. La început, bătrînul Van Shuyten mi-a spus să mă duc la dracu, îmi povestea el grozav de înveselit; dar m-am ţinut scai de el şi-am dat cu gura, am tot dat cu gura pînă cînd l-am năucit de cap aşa că mi-a încredinţat nişte mărunţişuri şi cîteva puşti, spunîndu-mi că speră să nu mă mai vadă în ochi toată viaţa lui. Cumsecade bătrîn, olandezul ăsta, Van Shuyten! Acum un an i-am trimis o cantitate mică de fildeş, aşa ca să nu spună cînd m-oi întoarce că-s cine ştie ce pungaş.' Sper că l-a primit. Cît despre rest, nu-mi pasă ! Aşezasem nişte lemne pentru dumneata. Aceea era vechea mea colibă. Ai văzut-o ? *

I-am dat cartea lui Towson. A făcut o mişcare de parcă ar fi vrut să mă sărute, dar s-a stăpînit.

— Singura carte care mi-a rămas şi eram încredinţat c-am pierdut-o, mi-a spus, privind-o extaziat. Se întîmpla o groază de lucruri neprevăzute unui om care pribegeşte, ştii, de unul singur. Canoele se răstoarnă cîteodată ... şi uneori trebuie s-o iei repede la sănătoasa cînd oamenilor le sare muştarul.

Răsfoia paginile cărţii.

•— Ai făcut notaţii în ruseşte? am întrebat.

A încuviinţat din cap.

— Credeam că erau scrise în cifru secret, am adăugat. A rîs 3a început, apoi a devenit serios:

~ Am avut de furcă să-i ţin pe ăştia toţi în frîu, a spus.

~ Voiau să te omoare? l-am întrebat.

"—O, nu! a protestat, apoi s-a oprit.

"~ Dar de ce ne-au atacat? am urmat eu.

■Intii a şovăit, apoi mi-a destăinuit ruşinat:

■— Nu vor ca el să plece de aici.

— Nu vor? am întrebat curios.

A clătinat din cap, plin de mister şi înţelepciune.

— îţi spun eu ... a urmat el, omul ăsta mi-a îmbogăţit mintea ! Şi-a desfăcut larg braţele, privindu-mă lung cu ochii lui mici, albaşti şi rotunzi ca nişte bile.

III

Mă uitam la el şi nu-mi credeam ochilor. Stătea acolo, în faţa mea, entuziast, fantastic, în nişte haine bălţate, parcă ar fi scăpat dintr-o trupă de măscărici. însăşi existenţa lui părea îndoielnică, inexplicabilă, de-a dreptul uluitoare. Era o problemă fără răspuns. Părea de neconceput cum de exista, cum izbutise să ajungă atît de departe, cum făcea ca să rămînă, cum de nu se făcea nevăzut într-o clipită.

— Am vrut să merg ceva mai departe, mi-a mărturisit el, apoi încă mai departe . . . pînă cînd m-am trezit atît de departe, că nu ştiu cum o să mă mai întorc vreodată înapoi. Nu e nimic ! Timp berechet! . .. Mă pot descurca. Să-l luaţi pe Kurtz de aici. . . iute-iute . . . v-o spun

eu! ...
Nimbul tinereţii îi învăluia zdrenţele împestriţate, sărăcia, singurătatea şi pustiul nesfîrşit al pribegiilor lui zadarnice. De luni, de ani întregi, viaţa lui nu făcea cît o para chioară; dar stătea acolo, vitejeşte, neînchipuit de viu şi, pare-se, de nedo-borît, datorită vîrstei sale fragede şi temerităţii necugetate. Mă cuprinsese un fel de admiraţie . . . un fel de invidie. Nimbul îl mîna înainte, nimbul îl păstra nevătămat. Fără îndoială că nu dorea alt nimic de la sălbăticie decît depărtări pe care să le soarbă şi să le străbată. Singura lui nevoie era să existe şi să meargă înainte prin cele mai mari pericole cu putinţă şi prin cele mai grozave privaţiuni. Dacă vreodată, într-o fiinţă omenească, a dăinuit spiritul de aventură cel mai pur, *cel* mai lipsit de calcule şi de simţ practic, atunci fără îndoială că în acest tînăr peticit s-a aciuat. Aproape că-l invidiam pentru flacăra asta modestă şi luminoasă. Părea să-i fi mistuit atît de total orice gind despre sine încît chiar atunci cînd îţi vorbea uitai că el — omul din faţa ochilor tăi — trecuse prin toate acele întîmplări. Nu-i invidiam însă şi încrederea în Kurtz-Nu era un simţămînt cugetat; Kurtz îi ieşise în cale iar el *v*-

acceptase ca pe o fatalitate de neînvins. Trebuie să spun însă ca mie mi se părea a fi fost, în toate privinţele, pericolul cel mai mare dintre toate cîte dăduseră peste el pînă atunci.
Se apropiaseră unul de altul inevitabil, ca două nave adăpostite una lîngă alta şi care, pînă la urmă, îşi freacă bordajul. Cred că domnul Kurtz dorea să aibă un auditoriu, pentru că o dată, în timpul unui popas nocturn în pădure, vorbiseră toată noaptea, sau, pasămite, domnul Kurtz fusese cel care vorbise.
— Am vorbit de toate, povestea tînărul, vădit furat de amintiri. Uitasem pînă şi de somn. Nici nu ştiu cînd a trecut noaptea, s-a scurs mai repede decît o oră . . . De toate ! Toate . . . Chiar şi despre dragoste!
— Da? Ţi-a vorbit despre dragoste? am întrebat eu surîzînd.
— Da, dar nu ce crezi dumneata, a protestat el aproape îndîrjit. Aşa ... în general. M-a făcut să văd lucrurile . . . să le văd . . .
Şi-a zvîrlit braţele în sus. Ne găseam în momentul acela pe punte, iar şeful echipei mele de tăietori de lemne, care hoinărea prin apropiere, şi-a întors spre el ochii adînci şi sclipitori. Mi-am aruncat privirile în jur şi nu ştiu de ce, dar vă asigur că niciodată, dar niciodată înainte, pămîntul acela, rîul, jungla, chiar însăşi bolta cerului dogoritor nu mi-au apărut atît de crunte şi de întunecate, atît de ermetice pentru cugetul omenesc, atît de nemiloase faţă de slăbiciunea omenească.
— Şi de atunci ai fost mereu lîngă el, fără îndoială! i-am spus eu.
— Dimpotrivă.
Se pare că apropierea lor fusese adesea împiedicată de felurite

pricini. Mi-a destăinuit mîndru că făcuse aşa fel ca să-l îngrijească pe Kurtz în timpul a două boli (şi a pomenit de aceasta ca despre o ispravă realizată în ciuda a mari primejdii), dar de obicei Kurtz rătăcea singur, departe, în adîncul pădurilor.
— Adeseori, venind aici, la staţie, trebuia să aştept zile întregi pînă cînd să se întoarcă, mi-a mai spus tînărul. Vai, dar uneori într-adevăr merita să-l aştept!
— Şi ce făcea? Explorări, sau ce? am întrebat eu.
— Da, da, desigur; descoperise o groază de sate şi chiar y[111] lac ... nu prea ştiu bine în ce direcţie; era primejdios să-l iscodeşti. . , [ms]ă cele mai multe din pribegiile lui avuseseră «ept scop fildeşul.
385
— Dar pe atunci nu avea mărfuri cu care să facă negustorie am obiectat eu.
— Au mai rămas pînă azi o mulţime de gloanţe, mi-a răspuns, privind în altă parte.
— Ca să vorbim deschis, el făcea adevărate razii prin ţinut, am adăugat eu. (A încuviinţat din cap). Şi, fără îndoială, nu singur . . . A mormăit ceva despre satele din jurul acelui lac.
— Kurtz a făcut aşa ca tribul de aici să-l urmeze, nu? i-am sugerat.
S-a cam nelinişti:
— Oamenii îl adorau, mi-a răspuns.
Tonul cu care rostise cuvintele acestea suna atît de neobişnuit, încît l-am privit cercetător. Era ciudat să vezi amestecul de dorinţă vie şi teamă de a vorbi despre Kurtz. Omul acela îi umplea viaţa, îi prindea gîndurile, îi stăpînea simţirile.
— Ce vrei? a izbucnit deodată. A venit la ei cu fulgere şi trăsnete, ştii... iar ei nu mai văzuseră niciodată aşa ceva . . . şi aşa de grozav . . . Căci putea fi. grozav, grozav i . . . Nu-l poţi judeca pe domnul Kurtz ca pe un om oarecare! Nu, nu, nu! Acum . . . uite, ca să-ţi faci o idee ... nu mă sfiesc să-ţi spun ... a vrut într-o zi să mă împuşte şi pe mine . . . dar eu nu-l judec . . .
— Să te împuşte?! am exclamat. Dar pentru ce?
— Vezi, aveam şi eu puţin fildeş pe care mi-l dăduse căpetenia satului de pe lîngă coliba mea. Ştii, eu vînam pentru ei. Ei bine, a vrut fildeşul, fără nici un fel de discuţie. Mi-a spus că mă împuşcă dacă nu-i dau fildeşul şi dacă n-o tulesc din ţară, pentru că aşa voia el, aşa i se năzărise lui; că nu era nimic pe pămînt care să-l oprească să omoare pe cine avea el chef!. . • Şi aşa era! I-am dat fildeşul. Ce-mi trebuia mie fildeş ? . . • Dar n-am şters-o ! Nu, nu ! Cum era să-l părăsesc? Fără îndoială că a trebuit să fiu foarte prudent cîtva timp, pînă cînd ne-am avut iar bine. Atunci s-a îmbolnăvit el pentru a doua oară. După aceea a trebuit să mă feresc din calea lui; dar ce-mi păsa mie? Trăia mai mult prin satele acelea de lîngă lac. Şi cînd venea în vale, la fluviu, cîteodată îi plăcea de mine, dar cîte-odată era mai bine să fiu cu ochii în patru. Omul acesta suferea prea mult.

Ura toate astea şi totuşi nu se putea smulge de aici-De cîte ori îmi venea la îndemînă, îl imploram să încerce să plece cît mai era vreme; i-am propus să mă întorc şi eu cu el-
386
Spunea că da, dar pe urmă rămînea; pleca la altă vânătoare de fildeş; nu-l vedeai săptămîni întregi; uita de el printre oamenii ăştia . ■ • uita de el... înţelegi? . . .
— Ia mai las-o . . . e nebun? am zis eu.
A protestat cu indignare. Domnul Kurtz nu putea fi nebun. Dacă l-aş fi auzit vorbind, numai cu două zile înainte, n-aş mai fi cutezat să mă gîndesc la aşa ceva . . .
în timp ce vorbeam, luasem binoclul şi priveam spre mal, cercetînd marginea pădurii de fiecare parte şi în spatele casei. Gîndul că în tufăriş erau oameni pitiţi, atît de tăcuţi, atît de nemişcaţi — la fel de tăcuţi şi nemişcaţi ca şi casa dărăpănată de pe deal — mă tulbura. Priveliştea nu trăda nimic din povestirea uimitoare care mi-era mai mult sugerată decît istorisită prin exclamaţii disperate şi întregită de ridicări din umeri, prin fraze trunchiate sau aluzii sfîrşind cu suspine adînci. Pădurile rămîneau neclintite, asemenea unei măşti compacte, asemenea unei uşi de închisoare ferecată . . . Priveau cu un aer de taină ascunsă, de aşteptare plină de răbdare, de tăcere absolută. Tînărul rus m-a lămurit că numai de curînd domnul Kurtz venise în vale, aducînd cu el pe toţi luptătorii tribului aceluia de lingă lac.
— Lipsise cîteva luni de zile ... se lăsase, bănuiesc, adorat... şi coborîse pe neaşteptate, cu intenţia, pare-se, de a da o raită fie peste fluviu, fie de-a lungul fluviului. Fără îndoială că pofta lui pentru mai mult fildeş îi subjugase . . . cum să spun?. . . aspiraţiile mai puţin materiale. In orice caz s-a simţit, deodată, mult mai rău. Am auzit că zăcea doborît, şi atunci am venit, aşa, la noroc, a spus el. Vai, dar îi e rău, foarte rău . . .
Mi-am îndreptat binoclul spre cabană. Nu se zăreau semne de viaţă, în schimb se vedea acoperişul dărăpănat, peretele lung de lut ieşind pe deasupra ierbii, cu trei crăpături mici de ferestruici pătrate, fiecare de altă mărime; toate astea atît de apropiate de binoclu, cît să le atingi cu mîna. Apoi am făcut o mişcare bruscă, şi unul dintre ţăruşii rămaşi din gardul acela Prăbuşit a răsărit în cîmpul lentilelor mele. Vă aduceţi aminte, v-am spus că de departe mă izbise o anumită intenţie de ornamentaţie, destul de bătătoare la ochi pentru înfăţişarea aceea năruită a locuinţei. Acum vedeam deodată totul mai apropiat Şi, ca primă consecinţă, mi-am smucit capul îndărăt, ameninţat Parcă de o lovitură. Apoi mi-am plimbat grijuliu binoclul din in par şi mi-am dat seama că făcusem o greşeală. Acele
387
măciulii rotunde nu alcătuiau o podoabă, ci un simbol; erau expresive şi uluitoare, izbitoare şi impresionante. . . hrana pentru cuget şi pentru vulturi, dacă ar fi fost pe acolo vulturi ca să privească

în jos din înălţimi; în tot cazul, pentru furnicile destul de harnice ca să se urce pe stupi. Iar căpăţînile acelea ar fi părut şi mai impresionante dacă n-ar fi fost întoarse cu faţa spre casă. Numai una singură, cea pe care o descoperisem întîi, privea spre mine. N-am fost atît de îngrozit precum credeţi. Cutremurarea mea nu fusese decît un gest de uimire. Mă aşteptasem, ştiţi, să văd acolo măciulii de lemn. M-am întors dinadins la cea dintîi pe care o văzusem . . . stătea acolom neagră, uscată, suptă, cu pleoapele închise . . . un cap ce părea că doarme în vîrful ţăruşului; cu buzele uscate, lipite pe un şir îngust de dinţi albi, capul părea că surîde, da, surîdea mereu unui vis vesel, fără de sfîrşit, în somnu-i de veci.
Nu dezvălui nici un secret comercial. De fapt, directorul a declarat mai tîrziu că metodele domnului Kurtz ruinaseră ţinutul. Nu am nici o părere în privinţa asta, dar aş vrea să înţelegeţi clar că expoziţia aceea de capete nu avea nici un element educativ. Ea arăta numai că domnul Kurtz nu cunoştea nici o reţinere în satisfacerea feluritelor sale gusturi, că îi lipsea ceva ... o nimica toată, dar care, cînd ar fi trebuit să-şi facă simţită prezenţa, nu putea fi găsită sub elocvenţa sa magnifică. Nu ştiu să spun dacă-şi cunoştea chiar el această lipsă. Cred că şi-a dat seama de ea ia sfîrşit. . . numai la sfîrşitul sfîrşitului. Dar sălbăticia i-o descoperise din vreme şi s-a răzbunat crunt pentru nemaipomenita-i cotropire. îmi închipui că i-a şoptit în ureche lucruri despre propria-i făptură de care el nu avea habar, lucruri pe care nici nu le bănuise pînă cînd n-a ţinut sfat cu acea mare singurătate ... iar şoaptele astea s-au dovedit a fi neînchipuit de fascinante. Au avut un ecou răsunător înlăun-trul fiinţei sale, pentru că în miezul lui era un mare gol. . • Am lăsat în jos binoclul, iar capul care se ivise destul de aproape ca să-i poţi vorbi păru să sară, dintr-o dată, departe de mine, nesfîrşit de departe . . .
Admiratorul domnului Kurtz era cam abătut. A început să mă asigure cu un glas grăbit şi neclar că el nu îndrăznise să dea jos acele . . . ză zicem, acele simboluri. Nu îi era teamă de băştinaşi; aceştia nici n-ar fi mişcat pînă cînd domnul Kurtz nu le-ar fi dat învoire. Avea o autoritate extraordinară asupra

lor. Taberele oamenilor împresurau locul, şi căpeteniile veneau ,) de zi să-l vadă. Se tîrau . . .
— Nu vreau să ştiu nimic despre ceremonialul cu care te apropii de domnul Kurtz, i-am spus eu.
Ciudat, dar mă năpădise simţămîntul că asemenea amănunte ar fi şi mai de neîndurat decît capetele care se uscau sub ferestrele domnului Kurtz. La urma urmei, asta era doar o privelişte barbară, pe cînd amănuntele concrete mi-ar fi dat impresia că ajunsesem, dintr-o săritură, pe meleagurile întunecate ale ororilor subtile, în comparaţie cu care, sălbăticia pură, elementară, era o reală uşurare, fiind ceva care avea dreptul să existe, vădit, sub soare. Tînărul m-a privit mirat.

Cred că nu i-a trecut prin minte că domnul Kurtz nu era un idol pentru mine. Uita că eu n-auzisem încă nici unul dintre acele splendide monologuri despre . . . despre ce? ... despre dragoste, dreptate, comportare în viaţă ... şi cîte altele! Dacă ajunsese să vorbească despre tîrîtul în faţa domnului Kurtz, atunci se tîra şi el, ca cel mai autentic dintre sălbatici. Eu n-aveam idee despre cele întîmplate, dar el m-a asigurat: „capetele astea erau capete de rebeli". Şi l-a izbit grozav rîsul meu. Rebeli! Care avea să mai fie oare următoarea categorisire? Oamenii aceştia fuseseră pînă acum inamici, criminali, muncitori ... iar de astă dată erau rebeli! Asemenea capete rebele îmi păreau foarte supuse, acolo, în vîrful ţăruşilor!

— Dumneata nu ştii cum poate zdruncina o astfel de viaţă pe un om ca domnul Kurtz, a continuat ultimul discipol al lui Kurtz.

— Bine, dar dumneata cum rezişti? l-am întrebat.

— Eu! Eu! Eu sînt un om simplu. Eu n-am idei măreţe. Eu nu vreau nimic de la nimeni. Cum poţi dumneata să mă compari cu el ? ... Indignarea îi sugruma glasul, şi s-a oprit, deodată, copleşit.

— Eu nu înţeleg, a oftat el. Am făcut tot ce am putut ca sa-l ţin în viaţă, şi atîta tot. . . N-am avut nici o mînă de ajutor m toate astea. N-am nici un fel de posibilităţi. De luni întregi nu s-a găsit nici un strop de doctorie, o îmbucătură de hrană Pentru un bolnav. A fost părăsit în chip ruşinos. Un om ca acesta, cu astfel de idei! Ruşine ! Ruşine ! Eu ... eu n-am închis ochii de zece nopţi. . .

Glasul i se pierdea în liniştea înserării. Umbrele lungi ale Pădurii lunecaseră spre poalele dealului în timp ce vorbeam;

înaintaseră departe, dincolo de şopronul dărăpănat, dincolo de şirul simbolic al ţăruşilor. Totul era învăluit în întuneric, pe cînd noi doi ne aflam încă acolo jos, în soare; întinderea de apă din faţa zărilor deschise sticlea liniştit în splendoarea-i orbitoare, pînă la cotiturile întunecate, cotropite de umbră, din faţa şi din spatele nostru. Pe mal nu se vedea ţipenie de suflare vie. în tufişuri nici un freamăt. Deodată, de după colţul casei, s-a ivit o ceată de oameni, parcă ar fi. răsărit din pămînt. S-au strecurat, strînşi cu toţii buluc, prin iarba pînă la brîu, purtînd în mijlocul lor o targa improvizată. Şi, într-o clipă, în pustietatea peisajului s-a ridicat un strigăt a cărui ascuţime a străpuns ca o săgeată văzduhul liniştit, zburînd către inima inimii acelui ţinut, ca prin farmec, pădurea întunecată şi grea de gînduri a revărsat în luminişuri rîuri de fiinţe omeneşti... de fiinţe omeneşti despuiate . . . cu suliţe în mîini, cu arcuri, cu scuturi, cu priviri fioroase şi mişcări sălbatice. Tufişurile fremătau, iarba s-a clătinat o vreme, apoi totul a rămas liniştit, într-o nemişcare încordată.

— Acum, dacă nu le spune ce trebuie, s-a sfîrşit cu noi, mi-a şoptit tînărul rus, lîngă mine.

Ghemul de oameni care ducea targa se oprise de asemeni, ca

împietrit, la jumătatea drumului spre vapor. L-am văzut pe omul de pe targa săltîndu-se, piele pe os, şi cu un braţ ridicat peste umerii celor care-l purtau.
— Să sperăm că omul care poate vorbi aşa de frumos despre dragoste în general o să găsească ceva de spus ca să ne scape din încurcătura asta, i-am răspuns.
Mă indigna cumplit pericolul absurd al situaţiei noastre, ca şi cînd ar fi fost o tristă necesitate să te afli la cheremul acelei stafii groaznice. Nu puteam auzi nimic, dar am văzut prin binoclu braţul acela descărnat întinzîndu-se poruncitor, am văzut falca de jos mîşcîndu-se, şi ochii acelei arătări lucind sumbru în fundul capului ciolănos care se clătina cu zvîcniri groteşti. Kurtz . . . Kurtz . . . asta înseamnă scurt pe nemţeşte. . • nu-i aşa? Ei bine, numele era atît de cinstit ca toate celelalte din viaţa şi din moartea lui. Părea lung de cel puţin şapte pi' cioare. învelitoarea căzuse de pe el, şi trupul i se ivea jalnic, lugubru, ca dintr-un giulgiu. îi puteam vedea coşul pieptului, cu toate coastele distincte şi oasele braţului care se mişcau-Era ca şi cum imaginea însufleţită a morţii, sculptată în fildeş vechi, şi-ar fi vînturat ameninţător pumnul către o gloată încre -

menită de oameni, turnaţi din bronz închis şi sclipitor. L-am văzut deschizîndu-şi larg gura . . . asta îi dădea o înfăţişare cu adevărat vorace, ca şi cum ar fi vrut să înghită tot văzduhul, to t pămîntul, pe toţi oamenii din faţa lui. Am auzit, slab de tot, un glas adînc. Fără îndoială că domnul Kurtz striga! Deodată, l-am văzut căzînd pe spate. Targa s-a clătinat, în timp ce purtătorii care se poticniseră se străduiau s-o ducă mai departe, si aproape în acelaşi timp, am băgat de seamă că ceata de sălbatici s-a topit fără vreo mişcare vădită de retragere; s-ar fi zis că pădurea, care revărsase atît de neaşteptat fiinţele acelea, le trăsese iarăşi înapoi, aşa cum pieptul îşi trage lung, înăuntru, suflarea.
Unii dintre pelerini purtau îndărătul tărgii armele domnului Kurtz: două puşti de vînătoare, altă puşcă grea şi o carabină uşoară.. . trăsnetele acelui jalnic Jupiter. în timp ce păşea la căpătîiul său, directorul s-a aplecat să-i spună ceva.
L-au lăsat jos în una dintre cabine, o chiţimie cu loc doar pentru un pat şi vreun scaun, două, ştiţi... îi adusesem corespondenţa întîrziată şi patul era plin cu plicuri rupte şi scrisori deschise. Mîna lui răscolea moale printre hîrtiile acelea. Mă izbea focul din ochii lui şi oboseala de pe chip. Nu era numai istovirea pricinuită de boală. Nu părea să aibă dureri, Fantoma aceasta arăta sătulă şi liniştită ca şi cum îşi luase deocamdată porţia din toate emoţiile.
A vînturat una dintre scrisori şi, privindu-mă drept în faţă, mi-a spus:
— Mă bucur.
Cineva îi scrisese despre mine. Ieşeau iar la iveală recomandările acelea speciale. Volumul glasului pe care-l scotea fără nici o sforţare,

fără aproape să-şi mişte buzele, mă uimea. Un glas! Un glas! Era grav, adînc, vibrant deşi omul nu părea m stare nici să şoptească. Totuşi avea destula vlagă în el, . . factice, desigur . . . dar cît pe-aci să ne dea gata, aşa cum o să auziţi îndată.
Directorul a apărut tăcut în uşă; eu am ieşit repede, iar el a tras perdeaua în urma mea. Tînărul rus, urmărit de ochii curioşi ai pelerinilor, privea spre ţărm. Mi-am îndreptat şi eu privirea într-acolo. Se vedeau în depărtare siluete întunecate foind vag pe liziera sumbră a pădurii, iar aproape de fluviu, două forme omeneşti de bronz, rezemate pe suliţe înalte, stăteau în lumina soarelui

sub coifuri fantastice din piei bălţate, ca nişte războinici într-un repaos statuar. Din dreapta spre stînga înainta de-a lungul malului luminat apariţia sălbatică şi superbă a unei femei.
Umbla cu paşi măsuraţi, drapată în veşmînt dungat, cu ciucuri, călcînd semeaţă pămîntul, în clinchetul uşor şi străfulgerarea podoabelor barbare. îşi purta semeţ capul-, părul îi era pieptănat ca un coif; avea jambiere de alamă pînă la genunchi, mănuşi din sîrmă de alamă pînă la coate, o pată sângerie pe obrazul tuciuriu, nenumărate şiruri de mărgele la gît — lucruri stranii, talismane, daruri vrăjitoreşti care se legănau, sclipeau şi zăngăneau la fiece pas. Trebuie să fi avut pe ea valoarea cîtorva colţi de elefant. Era sălbatică şi superbă, cu ochi fioroşi, magnifici; şi era ceva fatal, ceva impunător în înaintarea ei hotărîtă. Iar în tăcerea care s-a lăsat deodată asupra întregului ţinut îndurerat, toată acea imensă sălbăticie, însuşi trupul colosal al vieţii misterioase şi fecunde părea că priveşte, gînditor, femeia, ca şi cum ar fi privit întruchiparea propriului său suflet întunecat şi pătimaş.
A venit în dreptul vaporului şi a rămas nemişcată, cu faţa spre noi. Umbra ei lungă ajungea pînă la marginea apei. Pe chip erau întipărite, tragic şi fioros, mîhnirea sălbatică şi durerea mută, îngemănate cu teama de o hotărîre clocotitoare, nedefi' nită încă. Stătea privindu-ne fără a clinti şi, ca însăşi sălbăticia, avea aerul că mocneau în ea scopuri de nepătruns. A rămas aşa un minut întreg, pe urmă a făcut un pas înainte; o dată cu pasul, un zăngănit uşor, o lucire de metal galben, o mlădiere de falduri, de ciucuri, şi femeia s-a oprit, de parcă n-ar mai fi lăsat-o inima. Tînărul de lîngă mine a mîrîit. Pelerinii murmurau în spatele meu. Ea ne-a privit pe toţi ca şi cînd viaţa îi atârna de dîrzenia neînduplecată a privirii. Deodată şi-a desfăcut braţele goale, le-a ridicat sus, deasupra capului ca într-o pornire nebună de a atinge cerul, şi, în acelaşi timp, umbre pripite s-au repezit pe pămînt, s-au învîrtejit desupra apelor, strîngînd vaporul într-o îmbrăţişare de întunecimi. O tăcere de moarte plutea peste noi. . .
Femeia s-a întors încet, a pornit mai departe de-a lungul malului şi a intrat în

tufăriş, la stînga. Ochii ei au mai fulgerat încă o dată spre noi din întunericul desişului, apoi au dispărut
— Dacă ar fi încercat să vină pe punte, cred, într-adevăr, c-aş fi. împuşcat-o! a declarat enervat tînărul împeticit. In ulti' mele două săptămîni mi-am pus zi de zi viaţa în pericol ca să
392
,o las să pătrundă în casă. într-o zi a intrat înăuntru şi a făcut tărăboi ele pomină pentru nenorocitele astea de zdrenţe
e care le-am luat din magazie ca să-mi cîrpesc hainele. Ajun-esem indecent. Cred că asta trebuie să fi. fost pricina, căci timp de o oră i-a sporovăit lui Kurtz ca o apucată, arătînd din cînd în cînd spre mine. Eu nu înţeleg dialectul tribului ăstuia. Din fericire pentru mine, lui Kurtz îi era prea rău în ziua aceea ca să-i mai pese de ceva, altfel ar fi ieşit cine ştie ce poznă ! Eu nu înţeleg ... nu ... e peste puterile mele . . . Uf, bine că acum a trecut! .. .
în momentul acela am auzit glasul grav al lui Kurtz îndărătul perdelei :
— Să mă salvezi pe mine ... să salvezi fildeşul, asta vrei să spui. . . Nu-mi înşira mie baliverne ! Să mă salvezi *pe mine* . . . Uite colo, eu a trebuit să te salvez pe dumneata . . . Acum îmi zădărniceşti planurile. Bolnav! Bolnav! Dar nu atît de bolnav cum ţi-ar plăcea să crezi. Nu face nimic! Dar eu tot o să-mi duc la bun sfîrşit ideile... o să mă întorc! Şi-o să vă arăt eu ce se poate face! Dumneata, cu fleacurile dumitale de idei, te amesteci în treburile mele!. . . O să mă întorc. O să ...
Directorul, cu care vorbise, a ieşit afară. Mi-a făcut cinstea să mă ia de braţ şi să mă conducă ceva mai departe.
— E la pămînt, la pămînt, mi-a mărturisit. Apoi a socotit cu cale să ofteze dar a neglijat să se menţină cu adevărat mîhnit. Noi am făcut tot ce-am putut pentru el... nu-i aşa ? Dar nu se poate ascunde faptul că domnul Kurtz a făcut mai mult rău decît bine companiei noastre. Nu şi-a dat seama că timpul nu era copt încă pentru o acţiune viguroasă. Prudenţă, prudenţă, . . ăsta-i principiul meu. Trebuie să fim încă foarte prevăzători. Regiunea ne rămâne închisă pentru o bucată de vreme. Lamentabil ! In linii generale, comerţul va suferi. . . Eu nu neg că se găseşte aici o cantitate însemnată de fildeş . . . mai mult fosil.
5 u*e să'l salvăm în orice caz ! Iată în ce situaţie precară ne găsim, şi pentru ce? Pentru că metoda lui e nesănătoasă.
~~ Dumneavoastră numiţi asta „metodă nesănătoasă"? l-am mtrebat eu, cu ochii spre mal.
~~ Nu încape îndoială! mi-a răspuns el, aprins. Dumneata, ?
~~ Eu nu văd nici un fel de metodă, am adăugat după o clipă.
393
— Chiar aşa! a spus fericit. Prevăzusem asta. Ceea ce arată o lipsă

totală de judecată. Şi e de datoria mea să fac cunoscut lucrul ăsta acolo unde trebuie.
— Oh, dar domnul acela, cum îl cheamă, fabricantul de cărămizi, el o să întocmească pentru dumneavoastră un raport clar.
A părut o clipă încurcat. Aveam impresia că niciodată nu respirasem un aer atît de viciat şi mi-am întors gîndul spre Kurtz, ca spre o uşurare.. . o adevărată uşurare!
— Cu toate astea, eu cred că domnul Kurtz este un om de seamă, am stăruit răspicat.
Directorul a tresărit, mi-a aruncat o privire ca de gheaţă, a spus foarte liniştit *„a fost"* apoi mi-a întors spatele; se încheiase cu trecerea mea pe lîngă el. M-am trezit măturat lîngă domnul Kurtz, socotit şi eu partizan al unor metode pentru care timpul nu era încă destul de copt; eram nesănătos! Uf! însemna totuşi ceva, să ai măcar dreptul să alegi între două coşmaruri.
De fapt alesesem sălbăticia, nu pe domnul Kurtz care, trebuie să recunosc, era ca mort şi îngropat. Deocamdată aveam însă impresia c-aş fi fost şi eu îngropat într-un mormînt imens şi plin cu secrete intangibile. Simţeam o greutate de plumb care-mi strivea pieptul, simţeam mirosul pămîntului umed, prezenţa nevăzută a putrefacţiei victorioase, bezna unei nopţi de nepătruns . . .
Tînărul rus m-a bătut uşor pe umăr. L-am auzit mormăind şi bodogănind ceva despre „frate marinar ... nu s-ar putea ascunde . . . aflarea unor lucruri care ar dăuna reputaţiei domnului Kurtz" . . . Am aşteptat. Pentru el, fireşte, domnul Kurtz nu era cu un picior în groapă. Teamă mi-e că pentru el domnul Kurtz era unul dintre nemuritori.
— Bine! i-am spus în cele din urmă. Vorbeşte! Din întîm-plare, sînt prietenul domnului Kurtz . . . într-un fel...
Mi-a mărturisit cu o sumedenie de ocolişuri ceremonioase că, de n-am fi fost amîndoi „de aceeaşi profesie", ar fi păstrat taina în inima lui, fără să-i pese de urmări. Bănuia că împotriva lui personal exista o reavointă din partea acestor oameni albi care . . .
— Ai dreptate, i-am spus, amintindu-mi o convorbire care-m' ajunsese la ureche. Directorul zice că eşti bun de spînzurat!
Cînd a auzit vestea asta, tînărul a arătat atîta îngrijorare, încît la început m-a amuzat.

— Ar 6 mai bine s-o şterg pe nesimţite, mi-a spus neliniş-.. Acum nu mai pot face nimic pentru Kurtz, şi ei or să-mi Isească în curînd cine ştie ce nod în papură. Ce-ar putea să-i rească? £S(;e un post militar la trei sute de mile depărtare de aici..-
— Da, da, pe cuvintul meu, î-am spus, poate ca ar n mai bine, dacă ai prieteni printre sălbatici pe-aici, pe aproape . . .
— Berechet! a răspuns. Sînt oameni simpli... şi mie nu-mi

trebuie nimic, ştii . . . Şi-a muşcat buzele apoi: Eu nu vreau să li se întîmple nimic rău albilor ăstora de-aici, dar desigur că mă gîndeam la reputaţia domnului Kurtz . . . apoi dumneata eşti un frate marinar şi...
— Da, bine, bine, i-am spus după un timp. Reputaţia domnului Kurtz e în mîini bune în ceea ce mă priveşte.
Nu ştiam cît adevăr grăisem.
în cele din urmă mi-a mărturisit, coborîndu-şi glasul, că domnul Kurtz pusese la cale atacul asupra vaporului:
— Uneori nu putea suferi gîndul de a fi luat de acolo . . . pe urmă se răzgîndea iar . . . dar eu nu înţeleg chestiile astea. Eu sînt un om simplu. El a crezut c-o să vă înspăimînte . . . c-o să renunţaţi, gîndind c-a murit. N-am putut să-l opresc. Vai, treaba asta mi-a scos peri albi luna trecută . . .
— Foarte bine, i-am spus. Acum s-a potolit.
— Daaa ... a mormăit, fără să pară convins.
— Mulţumesc, am adăugat. O să fiu cu ochii în patru . . .
— Dar nici o vorbă ... ai ? s-a repezit îngrijorat. Ar fi groaznic pentru reputaţia lui dacă cineva de aici ar ...
Am făgăduit cu toată seriozitatea o discreţie deplină.
— Am o canoe şi trei flăcăi negri care mă aşteaptă nu prea departe de aici. . . Am plecat! Mi-ai putea da oare cîteva cartuşe Martini-Henry ?
Da, puteam, şi i le-am dat în taină. Apoi şi-a luat singur» tacîndu-mi cu ochiul, un pumn din tutunul meu.
~ Ca între marinari. . . ştii. . . tutun bun, englezesc . . . La uşa cabinei pilotului s-a întors din drum.
— N-ai cumva şi vreo pereche de pantofi de care să te P°ţi lipsi ?
Şi-a ridicat un picior: Priveşte . . .
De picioarele goale erau legate o pereche de tălpi, cu nişte
^ ori înnodate, în chip de sandale. Am scos o pereche veche
e Pantofi la care s-a uitat cu admiraţie înainte de a-i vîrî sub

braţul stîng. Unul din buzunare (roşu aprins) era înţesat cu cartuşe, din altul (albastru închis) ieşeau *Cercetările* ... etc etc. ale lui Towson. Părea să se creadă bine echipat pentru o nouă întîlnire cu sălbăticia.
— Ah, n-o să mai dau niciodată, dar niciodată de un astfel de om! Ar fi trebuit să-l auzi recitind poezii. . . poezii de ale lui, aşa mi-a spus. Poezii! . . . îşi rostogolea ochii la amintirea acestor desfătări. Vai, mi-a îmbogăţit mintea!
— Rămas bun, i-am spus.
Ne-am strîns mîna şi a pierit în noapte. Uneori mă întreb dacă l-am văzut cu adevărat. . . dacă e cu putinţă să întîl-neşti în viaţă asemenea fenomen!
Cînd m-am trezit, curînd după miezul nopţii, mi-au venit în minte spusele lui şi aluzia la pericolul care, în noaptea aceea înstelată, îmi

apărea destul de real ca să mă scol şi să dau o raită în jur. Pe deal ardea un foc mare, luminînd jucăuş un colţ strîmb al clădirii staţiei. Unul dintre agenţii cu un pichet din cîţiva negri de ai noştri, înarmaţi anume, stătea de veghe pentru paza fildeşului; dar în adîncul pădurii pîlpîiau licăriri roşii, care păreau să coboare şi să urce din pămînt, printre contururi încîlcite de columne negre ca smoala, arătînd poziţia precisă a taberei unde adoratorii domnului Kurtz făceau şi ei de pază. Uruitul monoton al unei tobe mari umplea văzduhul cu sunete surde şi vibraţii prelungi. Un zumzet stăruitor şi tărăgănat de oameni care îngînă, fiecare pentru el, o incantaţie vrăjitorească răzbea de după peretele negru al pădurilor ca bîzîitul albinelor în jurul unui stup, şi acest zgomot a avut un straniu efect narcotic asupra simţurilor mele pe jumătate treze. Cred că am moţăit aplecat peste bord, pînă cînd o explozie bruscă de răcnete, un zbucium cutremurător de nebunie delirantă m-a trezit, lăsîndu-mă buimac. A încetat scurt, deodată, pe cînd zumzetul surd continua mereu, ca un soi de tăcere ce se auzea, liniştitoare. Mi-am aruncat privirea în cabină. înăuntru ardea o lumină, dar domnul Kurtz nu mai era acolo. îmi închipui că mi-ar fi scăpat un strigăt dacă mi-aş fi crezut într-adevăr ochilor. Dar la început n-am putut crede; părea cu neputinţă de crezut.

Mă năpădise o spaimă cu adevărat fără sens, o spaimă cu totul abstractă şi fără nici o legătură cu vreun soi de pericol fizic. Ceea ce făcea acest simţămînt atît de covârşitor era . • • cum să spun? . . . şocul moral ce-l primisem, ca şi cum ceva

monstruos, de neîndurat pentru gîndire şi odios pentru suflet, m-ar a potopit pe neaşteptate. Asta a durat, desigur, cît o frac-
ţiune
de secundă, apoi teama firească de un pericol de moarte,
de posibilitatea unui atac, a unui masacru neaşteptat sau a ceva *Ae* felul ăsta, care-mi părea de neînlăturat, a fost pe deplin binevenită şi reconfortantă. M-a potolit, de fapt, atît de bine, **Incît** n-am dat alarma. Un agent comercial, înfăşurat într-un soi de pătură, dormea pe un scaun, pe punte, la trei paşi de mine. Urletele nu-l treziseră ; sforăia uşor; l-am lăsat să doarmă şi am sărit pe mal. Nu l-am trădat pe domnul Kurtz . . . sortit a fost să nu-l trădez niciodată . . . scris a fost să rămîn credincios coşmarului ce singur îmi alesesem! Simţeam nevoia să mă ocup personal de umbra aceea ... şi pînă-n ziua de azi nu-mi dau seama de ce mă feream cu atîta gelozie să împart cu cineva absurditatea amarnică a acelei întîmplări.

îndată ce am sărit pe mal, am văzut o dîră ... o dîră largă de iarbă culcată. Mi-aduc aminte bucuria cu care mi-am spus: „Nu poate să umble ... se tîrăşte de-a buşilea . . . l-am prins!" Iarba era umedă de rouă. Umblam cu paşi mari, repezi, şi cu pumnii strînşi. Cred că-mi imaginam c-o să dau de el şi o să-i trag o chelfăneală. Nu ştiu. Gîndul

meu o luase razna. Bătrîna aceea care tricota, cu pisica-n poală, mi s-a năzărit deodată în minte ca cea mai nepotrivită persoană care să se afle la celălalt capăt al acestei istorii nebuneşti. Vedeam un şir de pelerini slobozind plumbi în văzduh din puştile lor ţinute la şold. Gîndeam că n-o să mă mai întorc niciodată pe vapor şi mă vedeam trăind singur şi neînarmat în pădure pînă la adinei bătrîneţi. Prostii din astea . . . ştiţi. Mi-aduc aminte că ajunsesem să confund bătaia tobei cu bătaia inimii mele şi-mi făcea plăcere ritmul ei liniştit.
Am ţinut-o aşa tot lungul dîrei... pe urmă m-am oprit ca să ascult. Noaptea era senină. Pămîntul şi văzduhul, albastru închis, cu sclipiri de rouă şi de stele; în jur, forme negre ce Păreau foarte liniştite. Mi s-a părut că văd un soi de mişcare ^ faţa mea. Eram ridicol de sigur pe mine în noaptea aceea. A-m ^părăsit dîra şi am făcut în fugă un ocol în semicerc (cred ca rîdeam singur, pe înfundate), aşa îneît să apar în faţa acelei °Jli acelei mişcări pe care o văzusem . . . dacă într-adevăr ceva. îl înconjuram pe Kurtz ca şi cum ar fi fost un de băieţaşi.

L-am ajuns, şi dacă nu m-ar fi auzit venind, aş ti căzut ptst el, dar s-a ridicat în sus la timp. S-a ridicat nesigur pe picioare înalt, palid, vag, ca un abur ieşit din pămînt, şi s-a legănat uşor, neguros şi tăcut în faţa mea, în timp ce în spate focurile pîlpîiau printre copaci, iar din pădure răzbea murmurul sumedeniei de glasuri. îi tăiasem frumuşel drumul; dar cînd m-am trezit piept în piept cu el, mi s-a părut că-mi vin în fire; atunci am văzut pericolul în adevărata-i grozăvie. Nici gînd să-l socoteşti trecut. închipuiţi-vă c-ar fi început să strige! Deşi abia se ţinea pe picioare, glasul îi era încă plin de vigoare.
— Fugi de aici, ascunde-te, mi-a spus cu tonu-i adînc. Era cumplit. M-am uitat îndărăt. Mă aflam la treizeci dp
iarzi de focul cel mai apropiat. O siluetă neagră s-a ridicat, a făcut cîţiva paşi mari pe picioarele-i lungi şi negre, vînturîndu-şi braţele lungi şi negre peste vîlvătaie. Avea coarne pe cap, nişte coarne de antilopă, cred; desigur vreun magician, vreun vraci. ., arăta destul de fioros.
— îţi dai seama de ceea ce faci? l-am întrebat în şoaptă.
— Perfect, mi-a răspuns, ridicîndu-şi glasul pentru acest singur cuvînt.
Mi-a sunat în ureche ca venind de departe şi totuşi sonor, ca o chemare printr-un cornet acustic. ,,Dacă face gălăgie, sîntem pierduţi", mi-am zis în sinea mea. N-ar fi fost momentul nimerit să-mi pun pumnul în acţiune, în afară că-mi repugna, fireşte, să lovesc umbra aceea . . . arătarea aceea pribeagă şi chinuită.
— Eşti pierdut, i-am spus . . . pierdut iremediabil. . . îţi vine uneori, aşa, o inspiraţie năstruşnică . . . ştiţi • • •
Spusesem tocmai ce trebuia, deşi, oricum n-ar fi putut să fie mai iremediabil pierdut decît în acea clipă, cînd se puneau bazele

relaţiilor noastre intime . . . care să dăinuie ... să dăinuie . • • chiar pînă la sfîrşit... şi dincolo de sfîrşit.
— Aveam planuri uriaşe, a mormăit nehotărît.
— Da, i-am răspuns; dar dacă încerci să strigi îţi sfărîm capul cu ... Nu erau nici un băţ, nici o piatră la îndemînă.
— Te sugrum, şi gata, m-am corectat singur.
— Eram în pragul unor lucruri mari, a adăugat el cu un glas nostalgic, cu o melancolie în ton de mi-a îngheţat k în vine. Şi acum, pentru idiotul ăsta de nemernic . . .

— Succesul dumitale în Europa este sigur, în orice caz, am spus eu hotărît
Nu ţineam de loc sa-l sugrum, înţelegeţi... şi mei n-ar *r* lujit, practic, la mare lucru. încercam să spulber vraja . . . vraja aprigă şi mută a sălbăticiei care părea să-l strîngă din nou la sînu-i nemilos, trezindu-i brutale instincte uitate şi sugerîndu-i satisfacerea unor patimi monstruoase. Eram încredinţat că numai asta îl minase către marginea pădurii, către desişuri, spre pălălaia focurilor, uruitul tobelor, zumzetul incantaţiilor vrăjitoreşti; numai asta îi ademenise sufletu-i nelegiuit dincolo de marginile năzuinţelor permise. Şi, vedeţi, grozăvia situaţiei nu stătea în faptul de a primi o măciucă în cap — deşi îmi dădeam bine seama şi de pericolul ăsta — ci în aceea că aveam în faţa mea o făptură la care nu puteam face apel în numele a ceva înălţător sau josnic. Trebuia, aşa ca şi negrii, să-l invoc pe el... pe el însuşi, degradarea lui exaltată, şi de necrezut. Nu era nimic nici mai presus de el, nici mai prejos ... şi ştiam asta. Se rupsese cu totul de pămînt. La naiba cu omul ăsta! Făcuse ţăndări pămîntul, îl strivise în picioare! El era singur iar eu, în faţa lui, nu mai ştiam dacă stăteam pe pămînt sau pluteam în aer. V-am spus ceea ce am vorbit, v-am repetat frazele rostite. . . dar la ce bun? Erau vorbe obişnuite, de fiecare zi... sunete familiare, pe care le schimbi în orişice zi a vieţii. Ei şi? ... Aveau îndărătul lor, pentru mintea mea, răsunetul groaznic al vorbelor auzite în vis, al frazelor rostite în coşmaruri. Suflet! Dacă cineva s-a războit vreodată cu un suflet, apoi eu sînt acela. Şi nu discutam cu un nebun, nu! Mă puteţi crede, sau nu, inteligenţa lui era foarte limpede . . . concentrată, e adevărat, asupra lui însuşi cu o putere fantastică, totuşi limpede; şi în asta se aflau singurii mei sorţi de izbîndă, în afară, vezi bine, de a-l ucide pe loc, ceea ce n-ar fi fost atît de nimerit din pricina zgomotului de neînlăturat. Sufletul lui era însă nebun. Fiind singur în sălbăticie, se privise adînc în foru-i lăuntric şi, pe ceruri! vă spun eu că înnebunise. Şi trebuia, vai de păcatele mele, să trec şi eu prin calvarul de a-l privi afund ! . . . Nici o cuvintare n-ar fi. putut spulbera mai mult credinţa cuiva în °menie, decît ultima lui izbucnire de sinceritate. Se războia şi cu el însuşi. Am văzut asta! Am auzit-o! Am văzut taina de Wcnipuit a unui suflet care nu cunoştea nici o reţinere, nici U- °reZ> „n'c* ° teamă>

războindu-se totuşi orbeşte cu sine. l'"am Păstrat cumpătul destul de bine; dar cînd, în cele din
399

urmă, l-am întins pe Kurtz în culcuş, mi-am şters fruntea d sudoare, în timp ce picioarele îmi tremurau sub mine, ca s' cum aş fi cărat în spinare o jumătatate de tonă, în jos, pe deal Şi n-am făcut decît să-l sprijin, cu braţu-i ciolănos pe după gîtul meu . . . dar nu era mai greu decît un copil!
Cînd am plecat a doua zi, la amiază, mulţimile de a căror prezenţă, îndărătul perdelei de pădure, fusesem tot timpul pe deplin conştient, au ieşit iarăşi din păduri, s-au revărsat în luminişuri şi au umplut coasta cu o masă de trupuri goale tremurătoare, fremătînde, de bronz. Am dat un pic de viteză apoi am virat în josul fluviului, pe cînd două mii de ochi urmăreau mişcările acelui diavol împroşcînd, plescăind, apa cu coada-i năstruşnică şi fumegînd abur negru în văzduh. în faţa primului şir de oameni, de-a lungul fluviului, trei bărbaţi se vînzoleau ţanţoşi de colo-colo, mînjiţi din cap pînă-n picioare cu lut roşu aprins. Cînd am venit iar în dreptul lor, s-au întors cu faţa spre apă, au bătut din picioare, au clătinat din capetele lor încornorate, şi-au legănat trupurile stacojii; au scuturat un mănunchi de pene negre spre fiorosul diavol fluvial, o piele rîioasă cu o coadă ce se bălăbănea ... şi ceva ce semăna cu o tigvă uscată de dovleac; scandau cu toţii ritmic şiruri de vorbe uluitoare, ce nu aduceau cu nici un grai omenesc; iar murmurul adînc al mulţimii, întrerupt pe neaşteptate, era ca un răspuns la cine ştie ce litanie drăcească.
L-am dus pe Kurtz în cabina pilotului; era mai mult aer acolo. întins pe pat, privea prin oblonul deschis. O unduire se produse în marea de trupuri omeneşti, iar femeia cu părul ca un coif şi obrajii pămîntii se repezi chiar la marginea fluviului. Şi-a întins braţele, a strigat ceva, şi toată ceata aceea de sălbatici a prins să repete strigătul, urlînd în cor şi articulînd, la repezeală, pe nerăsuflate.
— înţelegi ce spun? am întrebat.
El s-a uitat lung, dincolo de mine, cu ochi înfiguraţi, nostalgici, scînteind de păreri de rău şi ură. Nu a răspuns, dar am văzut fluturînd pe buzele lui livide un zîmbet, un zîmbet vag, nedefinit care s-a schimbat după o clipă în rînjet.
— Dacă înţeleg? a rostit încet, gîfîmd, ca şi cum vorbele i-ar fi fost smulse de o putere supranaturală.
Am tras de sfoara sirenei pentru că văzusem pelerinii Pe punte scoţîndu-şi puştile cu aerul că se pregăteau de o petrecere
400
•naşă. La şuieratul neaşteptat al sirenei toată masa aceea de %°puri s-a cutremurat de o groază cumplită.
_. jsju, nu, nu! ... O să-i faci să fugă! a strigat dezamăgit careva de pe punte

Eu trăgeam de sfoara mereu, mereu . . .
Au rupt rîndurile, au luat-o la goană, săreau, se cocîrjau, fereau în lături de groaza şuieratului din aer. Cei trei flăcăi roşii căzuseră laţi, cu faţa la pămînt, de parcă ar fi fost loviţi de moarte. Numai femeia barbară şi superbă nici n-a clintit măcar; şi-a întins doar braţele goale după noi, cu un gest tragic, peste apele sumbre şi sclipitoare. Şi atunci ciurda de imbecili de pe punte şi-au început mica lor distracţie aşa că n-am mai putut vedea nimic din pricina fumului. Apele pămîntii goneau pripite din inima întunericului, purtîndu-ne în jos, spre mare, cu o iuţeală de două ori mai mare decît la înaintarea noastră în sus; iar viaţa lui Kurtz gonea şi ea pripit, scurgîndu-se necruţător. Directorul era foarte liniştit, nu mai avea griji copleşitoare; ne cuprindea pe amîndoi într-o privire înţelegătoare, mulţumită: „afacerea" ieşise mai bine decît s-ar fi aşteptat. Vedeam apropiindu-se timpul cînd voi rămîne singurul dintre cei cu „metodă nesănătoasă". Pelerinii se uitau la mine chiondărîş. Făceam parte, ca să zic aşa, dintre morţi. Este ciudat cum de acceptam acea tovărăşie neprevăzută, coşmarul pe care acele năluci hrăpăreţe şi josnice mă forţaseră să-l aleg singur, în ţara tenebrelor.
Kurtz cuvînta. Un glas! Un glas! Răsuna adînc pînă la sfîrşitul sfîrşitului. Supravieţuia puterilor sale, ca să ascundă m faldurile elocvenţei întunecimea stearpă a inimii lui. Da, aa, lupta! lupta! Pustiul minţii sale obosite era hăituit acum de imagini fantastice . . . imagini de bogăţie, şi faimă, învîrtin-uu-se supuse în jurul nestinsului său dar de vorbire nobilă, trufaşă! „Logodnica mea, staţia mea, cariera mea, ideile mele"... •Stea„erau subiectele pentru cuvîntările ocazionale de înaltă ^Ţiuta. Umbra adevăratului Kurtz venea la patul impostorului găunos, a cărui soartă era să fie îngropat în sînul pămîntului «nutiv. Dar atît dragostea diabolică precum şi ura nepămîn-sca faţă de tainele pe care le pătrunsese se luptau să ia în 'mire sufletul acela sătul de emoţii primitive, avid de faimă

mincinoasă, de onoruri iluzorii, de toate faţetele succesu]u-şi puterii.
Uneori era ridicol de copilăros. Dorea să-l aştepte regi 1 gară cînd se va fi întors din acel fantomatic „Nicăieri", Unej avea de gînd să înfăptuiască lucruri mari.
— Le dovedeşti că ai în tine ceva ce este într-adevăr de seamă, şi atunci recunoaşterea priceperii tale nu are margini spunea el. Bineînţeles, trebuie să ai grijă totdeauna de ţelurile urmărite, ţelurile drepte . . .
întinderile prelungi de apă erau aidoma una cu alta, meandre monotone care semănau leit rămîneau în urma vaporului cu puzderiile de copaci seculari privind răbdător la acel crîmpei

necruţător de lume nouă, antemergător al schimbărilor, al cuceririi, al negoţului, al masacrelor, al binecuvântărilor. . Stăteam la cîrmă şi priveam mereu înainte.
— închide oblonul, mi-a spus, brusc, Kurtz într-o ;i. Nu pot suporta să văd toate astea!
L-am închis. S-a aşternut apoi tăcerea.
— Oh, tot am să-ţi smulg eu inima din tine! a strigat el către sălbăticia nevăzută.
Am rămas în pană, aşa cum mă aşteptasem, şi a trebuit să întîrziem pentru nişte reparaţii la capătul unei insule. Zăbava asta a fost primul lucru care a clătinat încrederea lui Kurtz. într-o dimineaţă, mi-a dat un pachet de hîrtii şi o fotografie . .. legate toate laolaltă cu un şiret de ghete.
— Ţine asta pentru mine, mi-a spus. Nebunul ăsta periculos (vorbea despre director) e în stare să-şi vîre nasul în lucrurile mele cînd nu bag de seamă.
L-am văzut peste zi. *Zăcea,* pe spate, cu ochii închişi, şi m-am retras încet, dar l-am auzit murmurînd:
— Trăiţi în dreptate . . . muriţi, muriţi. . .
Am ascultat. Nu s-a mai auzit nimic. Repeta oare în somn vreo cuvîntare sau era un crîmpei de frază din vreun articol de ziar? Scrisese articole pentru ziare şi avea de gînd să mai scrie încă, „pentru promovarea ideilor mele. Este o datorie.
Omul ăsta era el însuşi un întuneric de nepătruns. L-am privit aşa cum ai privi lung pe un om în fundul unei prăpast» unde soarele nu luminează niciodată. Dar nu aveam timp pentru el fiindcă ajutam mecanicului să deşurubeze ţevile care curge aU' să îndrepte pîrghia de legătură şi la alte asemenea treburi Trăiam într-un vîrtej drăcesc de rugină, pilitură, mica, buloane'

hei de piuliţe, ciocane, burghie . . . lucruri pe care le detest, °ntru că n-o scot la capăt cu ele. Lucram la forja mică, pe care, *K.* fericire, o aveam pe bord; trudeam, istovit, cu nişte deşeuri
orocite ^ _ _ pînă cînd mă apuca un tremur de nu mă mai fineau picioarele.
într-o seară, intrind in cabină cu o luminare, am tresărit cînd l-au auzit spunînd, cu glas oarecum scăzut:
— Zac aici în întuneric şi aştept moartea. Lumina era la un pas de el. M-am silit să murmur:
— Astea-s prostii! şi am rămas aplecat asupra lui, ca împietrit.
Nu văzusem niciodată mamte şi sper să nu mai văd vreodată ceva asemănător cu schimbarea petrecută pe chipul său. Vai! Ar fi prea puţin să spun că am fost impresionat. . . Eram fascinat! Era ca şi cum s-ar fi sfîşiat un văl. Am văzut oglindită pe faţa aceea de fildeş, o mîndrie sumbră, o putere nemiloasă, o spaimă cumplită ... o disperare fără margini, totală. îşi trăia oare viaţa din nou, cu toate

amănuntele dorinţelor, ispitelor şi înfrîngerilor, în timpul acelui suprem moment al cunoaşterii depline ? A strigat în şoaptă către o imagine, către o viziune . . . a strigat de două ori, o rostire ce nu era mai mult decît un suflu:

— Oroare ! Oroare!

Am stins luminarea şi am ieşit din cabină. Pelerinii cinau în sala-popotă şi mi-am luat locul în faţa directorului, care şi-a ridicat ochii spre mine cu o privire întrebătoare; am izbutit s-o ocolesc. El s-a lăsat pe spate, senin, cu acel zîmbet ciudat care pecetluia adîncimile negrăite ale răutăţii lui. O năvală neastîmpărată de musculiţe se năpustea peste lampă, peste raţa de masă, peste mîinile noastre, peste chipuri. Deodată, ţinărul negru, băiatul de serviciu al directorului, şi-a vîrît capul insolent pe uşă şi a spus pe un ton de dispreţ usturător:

— Tomnu Kurtz ... el mort.

Toţi pelerinii s-au repezit afară ca să se încredinţeze. Eu am rămas pe loc, să-mi văd de cină. Cred că am fost socotit infernal . ^ur. In orice caz n-am prea mîncat. Acolo era însă o lampă. . . ummă, înţelegeţi... şi afară era beznă, o beznă groaznică. u m-am mai dus lîngă omul neobişnuit care-şi spusese cuvîntul asupra peripeţiilor sufletului său pe acest pământ. Glasul se s^nsese. Ce altceva mai fusese acolo ?. . . Dar am ştiut, fireşte, a a doua zi pelerinii au îngropat ceva într-o gaură mocirloasă. "Poi, cît pe-aci să mă îngroape şi pe mine.

Totuşi, precum vedeţi, nu m-am dus atît de repede să-l întîlnesc pe Kurtz. Nu. Am rămas să visez coşmarul pîngă sfîrşit şi să-mi dovedesc încă o dată lealitatea faţă de Kurtz Destinul! Destinul meu! Caraghios lucru e viaţa . . . această ţesătură misterioasă de logică necruţătoare în vederea unui scop de nimic. Lucrul cel mai de seamă pe care-l poţi spera de la viaţă este o oarecare cunoaştere a propriei tale fiinţe o cunoaştere prea tîrzie... o recoltă de regrete nemîngîiate. M-am încăierat cu moartea. E lupta cea mai searbădă pe care o poţi imagina. Se desfăşoară într-un cenuşiu impalpabil, cu nimic sub picioare, cu nimic în jur, fără spectatori, fără farmec, fără glorie, fără mare dorinţă de izbîndă, fără mare teamă de înfrîngere, într-o atmosferă tulbure de scepticism molîu, fără multă încredere în propriul tău drept şi mai puţină încă în dreptul potrivnicului tău. Dacă acesta e aspectul ultimei înţelepciuni atunci viaţa e o enigmă şi mai mare decît o credem unii dintre noi. Am fost la un fir de păr de ultimul prilej ca să-mi spun şi eu cuvîntul, şi mi-am dat, umilit, seama că, probabil, nu voi avea nimic de spus. Asta e pricina pentru care eu cred că acel Kurtz era un om neobişnuit. El a avut ceva de spus. Şi a spus! De cînd mi-am furişat şi eu ochii dincolo de viaţă, pricep mai bine sensul privirii sale aţintite, care nu putea vedea flacăra luminării, dar era destul de larg deschisă pentru a îmbrăţişa

întregul univers, destul de pătrunzătoare pentru a se înfige în toate inimile, bătînd în întuneric. Făcuse bilanţul. . . judecase: „Oroare"!... Era un om neobişnuit. La urrna urmei asta era expresia unui soi de credinţă; avea candoare, avea convingere; şoapta acelei credinţe avea o notă vibrantă de revoltă, avea chipul înspăimîntător al unui adevăr întrezărit — un straniu amestec de dorinţă şi ură. Şi nu agonia mea mi-o aduc eu mai bine aminte . . . acea viziune vagă a unui cenuşiu plin de o durere fizică şi de o nepăsare deplină faţă de anihi' larea tuturor lucrurilor ... ba chiar şi a însăşi durerii. Nu!. • • Agonia sa îmi pare mie că am trăit-o. E adevărat, el a făcut ultimul pas, el a trecut peste prag, în timp ce mie mi s-a îng[a]' duit să-mi trag îndărăt piciorul şovăielnic. Şi poate că în a[st]^ stă toată deosebirea; poate că toată înţelepciunea, tot adevărul şi toată sinceritatea sînt concentrate în acea clipă fugară, cîn<J păşim peste pragul nevăzutului. Poate! îmi place să cred & bilanţul meu nu s-ar fi concentrat într-o vorbă de dispreţ strt' vitor. Prefer strigătul său ... îl prefer. Era o mărturisire!

•ctorie morală plătită cu nenumărate înfrîngeri, cu spaime [azn]ice, cu satisfacţii groaznice. Dar era o victorie.' De aceea m şi rămas leal faţă de Kurtz pînă la sfîrşit, şi chiar mai tîrziu, înd, după multă vreme, am mai auzit încă o dată nu glasul său, i ecoul elocvenţei sale magnifice, ecou aruncat asupră-mi <Je un suflet străveziu şi pur, asemeni unei stînci de cristal.]SIu, nu m-au îngropat, deşi mi-aduc aminte, ca prin ceaţă si cu nespusă uimire, de un anumit răstimp din viaţa mea în care parcă am colindat printr-o lume ciudată, unde nu erau nici speranţe, nici dorinţe. M-am trezit îndărăt în oraşul acela jalnic, mîhnit de priveliştea oamenilor gonind pe străzi ca să-şi şterpelească ceva bani unii altora, ca să-şi înfulece mîncărurile lor spurcate, să-şi dea pe gît berea lor nesănătoasă, să-şi viseze visurile lor mărunte şi nătînge. Se vîrau peste gîndurile mele. Erau nişte nepoftiţi care mă scoteau din sărite cu pretenţia ler de a cunoaşte viaţa, deşi eram încredinţat că nu puteau să cunoască miezul lucrurilor aşa cum îl cunoşteam eu. Purtarea lor care era aceea a unor oameni obişnuiţi, văzîndu-şi de treburi cu liniştea unei siguranţe depline, mă revolta ca îngîmfarea ţanţoşă a neroziei faţă în faţă cu un pericol pe care nu e în stare să-l înţeleagă. N-aveam nici un fel de poftă să-i lămuresc, în schimb mi-era destul de greu să-mi ţin rîsul cînd le vedeam feţele, iradiind, în chip stupid, importanţă. Trebuie să mai spun că nici nu mă simţeam în apele mele pe vremea aceea. Mergeam pe stradă clătinîndu-mă — trebuia să pun la punct anumite treburi — şi rînjeam acru la oameni deosebit de cumsecade. îmi dau seama că purtarea mea nu avea nici o scuză, dar pe vremea aceea aveam rareori temperatură normală, încercările scumpei mele mătuşi de a-mi „întări puterile" păreau să dea greş. Nu puterile mele aveau nevoie de îngrijire, ci imaginaţia mea avea nevoie de alinare.

Păstram pachetul cu hîrtii pe care mi-l dăduse Kurtz şi nu ştiam ce să fac cu el. Maică-sa niurise de^ curînd, îngrijită, după cum mi s-a spus, de logod-nica lui. într-o zi a venit la mine un bărbat bine ras, cu un aer oficial *şi* ochelari cu rame de aur, şi a început să mă cerce-eze, întîi pe ocolite, pe urmă ceva mai stăruitor, cu privire ceea ce îi plăcea să numească „anumite documente". Nu l s-a părut curios, fiindcă mă luasem de două ori la harţă cu directorul tot din pricina asta.
Refuzasem să-i încredinţez ? !?a* m*c^ ^îu^c^ ^in Pachetul lui Kurtz şi am luat aceeaşi şi faţă de ochelarist. Pînă la urmă acesta a început

să amenințe, argumentînd înflăcărat că marea ,,companie" avea drept la orice informaţie, cît de măruntă, asupra ,,teri toriilor" ei. Şi, zicea el, „cunoştinţele domnului Kurtz cu privire la regiunile neexplorate trebuie să fi fost, de bună seamă foarte întinse şi interesante . . . datorită marii sale priceperi şi împrejurărilor vitrege în care a fost pus, de aceea ..."
L-am asigurat că, deşi întinse, cunoştinţele domnului Kurtz nu se refereau la probleme de comerţ sau administraţie. A stăruit apoi în numele ştiinţei: ,,Ar fi o pierdere incalculabilă dacă" etc. . . . etc.. . l-am oferit raportul despre „Suprimarea moravurilor sălbatice", fără acel post-scriptum care fusese rupt. L-a luat avid, dar a sfîrşit prin a pufăi cu un aer dispreţuitor:
— Asta nu este ceea ce sîntem îndreptăţiţi să aşteptăm de la el.
— Nu vă aşteptaţi la nimic altceva, i-am răspuns. Nu sînt decît scrisori particulare.
S-a retras, amenințînd cu anumite măsuri legale, şi nu l-am mai văzut de atunci; dar după două zile, alt individ, care mărturisea a fi vărul lui Kurtz, a ţinut stăruitor să afle toate amănuntele asupra ultimelor momente ale rudei sale. Mi-a dat întîm-plător să înţeleg că domnul Kurtz fusese de fapt un mare muzician.
— Era făcut pentru succese mari, mi-a destăinuit omul care cred că era organist de profesie.
Purta plete lungi, cenuşii, peste gulerul soios al hainei.
Şi nu aveam motive să mă îndoiesc de afirmaţiile sale; dar nici pînă azi nu sînt în stare să vă spun care era profesiunea lui Kurtz, dacă o fi avut vreodată una, şi care era cel mai de seamă talent al său. îl luasem drept pictor scriind pentru ziare, sau aşa ceva, apoi drept un ziarist ştiind să picteze . . . dar chiar vărul său (cate priza tabac în timpul convorbirii) nu-mi putea spune ce fusese el cu adevărat. „Era un geniu universal"; iar eu am fost de aceeaşi părere în privinţa asta cu bătrînelul care, vorbind astfel, şi-a suflat zgomotos nasul în ditai basma, ca apoi să se retragă, tremurînd senil, cu cîteva scrisori de familie şi cu nişte însemnări fără importanţă.
în sfîrşit a picat şi un jurnalist dornic să afle cîte ceva din soarta „scumpului coleg". Acest vizitator mi-a mărturisit ca domeniul de activitate potrivit pentru Kurtz ar fi trebuit sa fie politica „de partea

maselor populare". Avea sprîncene drepte şi stufoase, păr ţepos tuns scurt, un monoclu legat cu
406
că lată, şi, devenind tot mai expansiv, zaristul mi-a des- părerea lui că bietul Kurtz nu era în stare să scrie un
rînd ca lumea • • •
— Dar, Doamne sfinte! . . . dar cum putea omul acela să orbească ! Electriza masele ! Avea un crez ! . . . mă înţelegeţi *1. .* capacitate de a crede! Era în stare să creadă în orice! . . .
"n orice! Ar fi fost un conducător splendid al unui partid radi-
calist.
— Ce partid? l-am întrebat.
— Orice partid, a răspuns ziaristul. El era un ... un extre-
Nu credeam şi eu tot aşa ? Fireşte, am încuviinţat. Nu cumva ştiam, m-a mai întrebat el, năpădit deodată de curiozitate, ce anume îl îndemnase să se ducă tocmai acolo?
— Ba da, i-am răspuns şi i-am întins faimosul raport, cu gînd să-l publice dacă ar fi crezut de cuviinţă.
Şi-a aruncat grăbit ochii pe hîrtie, mormăind tot timpul, a socotit ,,c-ar merge" şi şi-a văzut de drum, cu prada la subţioară.
Am rămas aşa, pînă la urmă, cu un pacheţel subţire de scrisori şi cu portretul fetei. Mi s-a părut că era frumoasă . . . vreau să spun că avea o expresie frumoasă. Ştiu că şi lumina soarelui poate fi făcută să mintă, totuşi simţeai că nici o lumină şi nici o poză, oricît de ticluite, n-ar putea proiecta pe o figură suflul unei sinceităţi atît de delicate. Părea gata să se supună, fără nici o rezervă mintală, fără suspiciune, fără un gînd egoist. M-am hotărît să mă duc şi să-i înapoiez chiar eu portretul şi scrisorile. Curiozitate? Da; ba poate şi alt simţămînt. îmi scăpase printre degete tot ce-i aparţinuse lui Kurtz: sufletul său, trupul său, staţia sa, planurile sale, fildeşul său, cariera sa... Mai rămîneau amintirea sa, logodnica sa şi aveam de gînd să le încredinţez şi pe astea oarecum trecutului ... să predau personal tot ce-mi rămăsese de la el acelei uitări care este ultimul cuvînt al soartei noastre a tuturora. Nu mă apăr. Nu-mi dădeam limpede seama de ceea ce simţeam cu adevărat, "oate că era imboldul unei lealităţi inconştiente sau împlinirea uneia dintre acele necesităţi ironice care se ascund în acţiunile vieţii omeneşti. Nu ştiu. Nu pot să spun. Dar m-am dus.
Credeam că amintirea lui era ca orice altă amintire despre ţi; amintiri ce se strîng în viaţa fiecărui om . . . adică im-
sii vagi ale creierului peste care s-au proiectat umbrele în
I
407
I
trecerea lor rugară ş i ultimă; dar înaintea unei uşi înalte ■ impunătoare, printre casele maiestuoase ale unei străzi la f\ de

liniştită şi gravă ca o alee de cimitir, am avut viziunea om$_{u}$lui de pe targa deschizîndu-şi hrăpăreţ gura, vrînd parcă $_{s}$~ înghită tot pămîntul, cu toată omenirea. In momentul acela el era viu în faţa ochilor mei; viu, aşa cum fusese cîndva o umbră nesăţioasă de măreţii aparente, de realităţi înfricoşa!. toare; o umbră mai întunecată decît umbra nopţii şi drapată maiestuos în faldurile unei strălucitoare elocvente. Viziunea a părut să intre în casă, o dată cu mine: targa, purtătorii stafiei, gloata sălbatică de adoratori smeriţi, întunericul pădurilor, sticlirea apelor între meandrele sumbre, uruitul tobei ritmic şi înăbuşit, ca bătăile unei inimi. . . inimii întunecimilor cuceritoare. Era un moment de triumf al sălbăticiei, o năvală cotropitoare şi aprigă pe care trebuia s-o opresc, de unul singur, pentru ca să salvez alt suflet. Şi amintirea celor rostite de el acolo, departe, cu siluetele încornorate ce se vînzoleau la spatele meu, în vîlvătaia focurilor dinăuntrul pădurilor, frazele acelea trunchiate mi-au sunat din nou în auz, ca un ecou cobitor a rele, în simplitatea lor groaznică. îmi aduceam aminte chemarea lui blestemată, ameninţările lui spurcate, proporţiile colosale ale dorinţelor lui murdare, micimea, chinul, durerea furtunoasă a sufletului său. Şi o clipă mai tîrziu mi s-a părut că văd chipul acela recules şi molcom cu care mi-a spus într-o zi: „Maldărul ăsta de fildeş e cu adevărat al meu. Compania nu mi-a plătit nimic pentru el. L-am strîns singur, cu foarte mari riscuri personale. Mă tem c-or să încerce să spună că-i al lor. Hm . . . E o situaţie dificilă. Ce crezi că trebuie să fac ? . . • să mă împotrivesc? Ai? Eu nu vreau nimic alta decît dreptate . . .

Nu voia decît dreptate! Nimic alta decît dreptate!

Am sunat la uşa de mahon de la etajul întîi şi, pe cînd aşteptam, s-ar fi zis că mă privea el printr-un geam al uşii • • • că mă învăluia în privirea aceea imensă, atotcuprinzătoare, îmbtăţişînd, osîndind, urînd întregul univers. Mi s-a părut că aud strigătul acela şoptit: „Oroare! Oroare!..."

Amurgul cobora. Am aşteptat într-un salon impresionant cu trei ferestre înalte de la podea pînă-n tavan, ca trei coloan^{e} drapate în falduri luminoase. Spetezele şi picioarele curbe Ş^{l} aurite ale mobilei luceau cu unduiri vagi. Căminul înalt d^{e} marmură avea răceala şi albeaţa unui monument. Un pi^{alt}

$_{ar}$e adăsta masiv într-un ungher, cu luciri negre pe faţa-i etedă, asemenea unui sarcofag lustruit şi sumbru. O uşă înalta s-a deschis... s-a închis. M-am ridicat în picioare

Femeia a înaintat, toată în negru, palidă la chip, plutind spre mine în înserare. Era în doliu. Trecuse mai mult de un $_{a}$n de la moartea lui, mai mult de un an de cînd sosise vestea; părea însă că-şi va aminti şi va rămîne pentru vecie în doliu. *y[i'2i* luat amîndoua mîinile în mîinile ei şi a murmurat:

— Auzisem c-o să veniţi.
Am băgat de seamă că nu era foarte tînără . . . adică nu era o fetişcană. Avea o capacitate matură de fidelitate, de credinţă, de suferinţă. încăperea părea să se fi. întunecat mai mult, ca şi cum toată lumina tristă a acelui amurg înnorat s-ar fi strîns pe fruntea femeii. Părul blond, faţă palidă, tîmplele pure apăreau înconjurate de un nimb cenuşiu, de sub care mă priveau ochii ei întunecaţi. Privirea lor era fără ascunzişuri, adîncă, încrezătoare, caldă. îşi purta chipul mîhnit ca şi cum ar fi fost mîndră de acea durere, ca şi cum ar fi spus: „Eu . . . numai eu pot să-l jelesc aşa cum i se cuvine".
Dar chiar în timp ce ne strîngeam mîinile, pe faţa ei se ivise o expresie de durere atît de adîncă, încît mi-am dat seama că era una dintre acele făpturi ce nu sînt jucăria ,,timpului". Pentru ea, el murise cu o zi înainte. Şi, pe dumnezeul meu, impresia era atît de puternică, încît şi mie mi se părea că murise cu o zi înainte ... ba nu ... chiar în momentul acela. I-am văzut pe ea şi pe el în aceeaşi clipită, moartea lui şi jalea ei... da, am văzut jalea ei în chiar clipa morţii lui. înţelegeţi ? . . . I-am văzut împreună . . . i-am auzit împreună. Spusese, ţinîndu-şt îndelung suflarea: „Am supravieţuit", pe cînd urechile mele încordate păreau să audă clar, o dată cu tonul ei de deznădăjduită durere, şoapta care făcea bilanţul eternei lui condamnări. Mă întrebam ce căutam acolo, cu un soi de panică în inimă, ca Şi cînd aş fi dat buzna într-un cuib de taine crude, absurde, nepotrivit pentru o făptură omenească.
M-a condus spre un scaun. Ne-am aşezat. Am pus încetişor Pachetul pe o măsuţă iar ea şi-a lăsat mîna deasupra. , ~~ L-aţi cunoscut bine? a murmurat după o clipă de tăcere dureroasă.
Intimitatea se adînceşte repede acolo, i-am spus. L-am pe cît e cu putinţă unui om să cunoască pe altul. . .

— Şi l-aţi admirat, a adăugat ea. Era imposibil să-l cunost' şi să nu-l admiri. Nu-i aşa?
— Era un om neobişnuit, i-am răspuns într-o doară. Apoi, în faţa privirii ei rugătoare, care părea că pîndeşte
şi alte cuvinte pe buzele mele, am urmat:
— Era imposibil să nu-l. . .
— Iubeşti, a încheiat ea nerăbdătoare, tăindu-mi firul vorbei şi închizîndu-mi gura. Cît de adevărat! Cît de adevărat! Dar cînd te gîndeşti că nimeni pe lume nu l-a cunoscut atît de bine ca mine . . . M-am bucurat de toată încrederea-i nobilă.' Eu l-am cunoscut cel mai bine!
— L-aţi cunoscut cel mai bine, am repetat eu.
Şi poate că aşa era. Dar cu fiecare cuvînt rostit, încăperea se făcea din ce în ce mai întunecată, şi numai fruntea ei netedă şi albă rămînea iluminată de flacăra nestinsă a credinţei şi a dragostei.
— Aţi fost prietenul lui, a urmat ea. Prietenul lui, a repetat apoi ceva

mai tare. Fără îndoială că aţi fost, dacă v-a încredinţat scrisorile şi v-a trimis la mine. Simt că pot să vorbesc cu dumneavoastră ... şi, ah ! trebuie să vă vorbesc . . . Aş dori ca dumneavoastră . . . dumneavoastră care aţi auzit ultimele lui cuvinte ... aş vrea să ştiţi că am fost vrednică de el... Asta nu-i mîn-drie . . . Da! . . . Sînt mîndră să-mi dau seama că l-am înţeles mai bine decît oricine pe pămînt. . . aşa-mi spunea chiar el. Şi de cînd a murit mama lui, eu nu mai am pe nimeni... pe nimeni... ca să ... ca să ...
O ascultam. întunericul se adîncea. Nu eram nici măcar sigur că-mi dăduse pachetul care trebuia. Bănuiam că el voise mai curînd să-mi dea în grijă alte hîrtii, pe care, după moartea lui, le văzusem în mîna directorului; le cerceta sub lampă. Şi fata vorbea de zor, uşurîndu-şi durerea, fiind sigură de simpatia mea; vorbea aşa cum un om însetat poate să bea, Auzisem că logodna cu domnul Kurtz nu fusese pe placul familiei ei. Nu era destul de bogat sau cam aşa ceva. Şi, într* adevăr, nu ştiu dacă n-a fost sărac toată viaţa. îmi dăduse sa înţeleg că fusese mînat acolo de sila lui de sărăcie.
— Cine nu i-ar fi prieten după ce-l auzea măcar o dată vor-' bind? spunea ea. Atrăgea oamenii spre el, scoţînd la luimna ce era mai bun în ei. S-a uitat lung la mine. Este darul celor mari, a urmat ea şi sunetul glasului scăzut părea întovărăşii de toate ecourile pline de mister, disperare şi durere pe car

I auzisem în viaţă . . . susurul apelor, foşnetul copacilor legă' naţi de vînt, murmurul gloatelor, răsunetul stins al vorbelor irigate departe, şoapta unui glas dincolo de o veşnică întunecime. Dar l-aţi auzit! Dumneavoastră ştiţi! a spus ea.
— Da, ştiu, am spus, cu ceva ca o deznădejde în inimă, dar plecîndu-mi capul înaintea crezului care o însufleţea, înaintea acelei mari iluzii mîntuitoare care strălucea cu o scîn-teiere nepămîntească în întuneric, în întunericul triumfător de care n-aş fi putut s-o apăr ... de care n-aş fi putut să mă apăr nici eu ...
— Ce pierdere pentru mine . . . pentru noi! . . . s-a corectat singură, cu o frumoasă generozitate. Apoi a adăugat într-un murmur: Pentru omenire.
Printre ultimele licăriri ale amurgului am zărit sticlirea ochilor ei plini de lacrimi... de lacrimi care nu cădeau.
— Am fost foarte fericită . . . foarte norocoasă . . . foarte mîndră ... a urmat ea. Prea norocoasă. Prea fericită dar numai pentru o clipă. Şi acum sînt nefericită pentru . . . pentru toată viaţa.
S-a ridicat; părul ei blond părea să strîngă toate rămăşiţele luminii într-un luciu de aur. M-am ridicat şi eu.
— Şi din toate astea, a continuat îndurerată, din tot ce a făgăduit, din toată măreţia lui, din mintea lui generoasă, din inima lui nobilă, n-a rămas nimic . . . nimic decît o amintire. Dumneavoastră şi cu mine . . .

— O să ne aducem întotdeauna aminte de el, am completat eu repede.
— Nu! a strigat ea. E cu neputinţă ca toate astea să se piardă ... ca astfel de viaţă să fie sacrificată pentru a nu lăsa nimic... nimic decît durere. Dumneavoastră ştiţi ce planuri uriaşe avea. Le cunosc şi eu ... poate că nu eram în stare să *e pricep . . . dar alţii le pricepeau. Ceva trebuie să rămînă. Măcar cuvintele lui ... cuvintele lui n-au murit! . . .
~ Cuvintele lui au să rămînă, am spus eu.
— Şi pilda lui, a şoptit ea ca pentru sine. Oamenii se uitau Cu stimă la el ... bunătatea lui se reflecta în orice act. Pilda lui . . . . ~~ într-adevăr, am spus. Şi pilda lui... Da, pilda lui! Uitasem asta . . .
.. ~~ Eu, însă, nu! Eu nu pot... nu pot să cred ... nu încă. . . Nu Pot să cred că n-o să-l mai văd niciodată ... că nimeni "° să-l mai vadă niciodată, niciodată, niciodată. . .
411
Şi-a întins braţele înainte ca după cineva care se retrag braţe înveşmîntate în negru şi cu mîini palide, încleştate, spV dunga de lumină ce pălea în fereastră.
„Să nu-l mai vezi niciodată!" Eu îl vedeam însă destul de bine. O să văd această stafie vorbitoare cîte zile oi mai avea-am s-o văd şi pe ea. Umbră tragică şi familiară, semănînd ui acest gest cu cealaltă umbră, de asemeni tragică, şi acoperită de vrăji neputincioase; şi aceea îşi întindea braţele goale, tuciurii deasupra sclipirii acelui fluviu infernal, fluviul întunericului
A spus deodată, foarte încet:
— A murit aşa cum a trăit.
— Sfîrşitul său, am spus eu simţind o mînie surdă învolbu-rîndu-se în mine, a fost pe deplin vrednic de viaţa lui.
— Şi eu n-am fost lîngă el, a murmurat ea.
Mînia mi s-a topit în faţa unui simţămînt de nesfîrşită milă.
— Tot ce s-a putut face . . . am mormăit eu.
— Vai, dar eu am crezut în el mai mult decît oricine pe lume . . . mai mult chiar decît mama lui, mai mult chiar decît... el însuşi. Avea nevoie de mine! De mine! . . . Aş fi păstrat ca pe o comoară fiecare suspin, fiecare cuvînt, fiecare semn, fiecare privire.
Am simţit o gheară rece pe piept.
— Nu trebuie ... nu ... am bolborosit eu, surd.
— Iertaţi-mă, vă rog. Am . . . am jelit atîta în tăcere . .. în tăcere . . . Dumneavoastră aţi fost lîngă el... pînă la sfîrşit? Mă gîndesc la singurătatea lui. Nimeni lîngă el care să-l înţeleagă aşa cum l-aş fi înţeles eu. Poate că nimeni care să audă . . .
— Pînă în ultima clipă, i-am spus cu glas şovăielnic. Am auzit ultimele lui cuvinte . . .
M-am oprit înfricoşat.
— Spuneţi-mi-le, vă rog, a murmurat cu un ton de-ţi sfîşia inima. Aş

vrea ... aş vrea . . . ceva . . . ceva ... cu care să-mi duc zilele . . .
Era cît pe-aci să-i strig: „Nu le auzi?" Amurgul le repeta în jurul nostru; era o şoaptă stăruitoare ca un ison, o şoaptă ce se stîrnea ameninţătoare ca prima şoaptă a vîntului *cind* răbufneşte: „Oroare! Oroare!"...
— Ultimul său cuvînt... ca să-mi duc zilele, stăruia ea- Dumneavoastră nu înţelegeţi că l-am iubit. . . l-am iubit • • • l-am iubit. . .
M-am recules cît am putut şi am spus rar:
— Ultimul cuvînt pe care l-a rostit a fost . . . numele dumneavoastră.
Am auzit un suspin uşor, apoi inima mi s-a oprit, ca înjunghiat de un strigăt fericit, groaznic, un strigăt de triumf neînchipuit şi de nespusă durere.
— Da, ştiam asta. . . eram sigură . . .
Ştia asta. Era sigură. Am auzit-o plîngînd. îşi îngropase fata în mîini. Mi s-a părut că toată casa o să se prăbuşească şi că cerul o să-mi cadă pe cap înainte să pot scăpa de acolo. Dar nu s-a întîmplat nimic. Cerurile nu se prăbuşesc pentru astfel de fleacuri! Şi mă întreb: S-ar fi prăbuşit cerul oare dacă i-aş fi făcut lui Kurtz dreptatea ultimă care i se cuvenea ? Nu-mi spusese el că nu voia decît dreptate? Dar n-aş fi putut! N-aş fi putut să-i spun ei adevărul. Ar fi fost prea negru . . . prea de tot negru . . .
Marlow s-a oprit şi a rămas locului fără contur, tăcut, ca un Buddha afundat în gînduri. Cîteva clipe n-a mişcat nimeni.
— Am pierdut primul flux, a spus deodată directorul. Mi-am ridicat capul. Largul mării era zăvorit de un banc
de nori negri, iar apele fluviului liniştit, ducînd departe, spre toate capetele pămîntului, curgeau sumbre sub un cer ca de plumb . . . curgeau, părînd să se îndrepte spre inima inimii unei uriaşe întunecimi.

UN AVANPOST AL PROGRESULUI

I

Doi albi aveau în sarcina lor Staţia comercială. Kayerts, şeful, era scurt şi gras; Carlier, adjunctul, era înalt, cu capul mare şi torsul foarte robust, cocoţat pe o pereche de picioare subţiri. Al treilea membru al administraţiei era un negru din Sierra Leone; susţinea în dreapta şi în stînga că pe el îl cheamă Henry Price, dar băştinaşii din josul rîului îi dăduseră, din cine ştie ce pricină, numele de Makola şi aşa îl ştiau toţi cei cu care se întîlnea în pribegiile lui prin ţară. Vorbea englezeşte şi franţuzeşte cu un accent cîntat, avea scriere frumoasă, se pricepea la contabilitate şi îndrăgea, în străfundul inimii, cultul „duhuri' lor rele". Nevastă-sa era o negresă din Loanda, foarte mătăhă-loasă şi foarte gălăgioasă. în bătătura locuinţei lui

joase, ca un şopron, trei plozi se zbenguiau la soare. Tăcut şi posac, Makola dispreţuia pe cei doi oameni albi. El avea în grijă o magazie *mică* de lut, cu acoperiş de buruieni uscate şi pretindea să ţină socoteala, cum se cuvine, la mărgelele, stămburile, basmalele roşii, sîrma de alamă şi alte mărfuri pe care le conţinea. Alături de magazie şi de coliba lui Makola se mai afla o singură clădire mare, în partea desţelenită a staţiei. Era îngrijit construită, din trestie, cu o verandă pe cîteşipatru părţi. Avea înăuntru trei odăi: una la mijloc unde se stătea peste zi, mobilată cu doua mese butucănoase şi cîteva scaune. Celelalte două erau dormitoarele oamenilor albi. Fiecare avea, drept mobilă, un pat Ş| o reţea împotriva ţînţarilor. Podeaua era ticsită cu lucruri aparţinînd albilor: cutii deschise şi pe jumătate golite, îmbrăcăminte orăşenească, bocanci vechi, fel de fel de obiecte neglijai-stricate, din care se adună pe nesimţite, grămezi, în jurul oamen-nilor dezordonaţi. Mai exista şi un mic locaş de reculegere iŞ oarecare depărtare de clădiri. înăuntru, sub o cruce înaltă Ş[1]

j pa rte de a mai sta dreaptă, odihnea omul care văzuse înce-
U ful tuturor acestor lucruri, cel care pusese la cale şi veghease construirea acestui avanpost al progresului. în ţara sa, fusese un pictor fără succes care, sătul să tot gonească după faimă
u stomacul gol, se aciuise aici datorită unor protecţii înalte. pusese primul şef al staţiei.

Makola, cu indiferenţa sa de tipul ,,v-am spus eu", l-a văzut pe energicul artist murind de friguri în casa abia terminata. Apoi a rămas pentru un timp singur cu familia lui, cu registrele lui, şi cu „Duhul răului'" care domneşte asupra pă-niîntutilor de sub ecuator. Se înţelegea foarte bine cu dumnezeul ăsta al lui. Poate că îl îmbunase, fâgăduindu-i mai mulţi albi care să-i fie, în curînd, oferiţi drept jucărie. în orice caz, cînd directorul ,,Marii companii comerciale" a sosit pe un vapor semănînd a cogeamite cutie de sardele peste care *fusese* trîntită o baraca teşită, a găsit staţiunea în ordine şi pe Makola, ca de obicei, harnic şi taciturn. Directorul a pus să se înfigă o cruce pe mormîntul primului agent comercial şi l-a numit în post pe Kayerts. Carlier a fost confirmat ca adjunct. Directorul era un bărbat neîndurător şi priceput, care, uneori, îşi îngăduia un umor sumbru, abia simţit. Le-a ţinut o cuvin-tare lui Kayerts şi Carlier, scoţînd în relief aspectul promiţător al staţiei lor. Cel mai apropiat post comercial se găsea cam la trei s'ute de mile depărtare. Era pentru ei un prilej excepţional să se distingă şi să realizeze cîştiguri din comerţ. Această numire era o favoare ce se făcea unor începători.

Kayerts se simţi mişcat pînă la lacrimi de bunătatea directorului. Va

încerca, spuse el, să-şi dea toată osteneala ca să îndreptăţească încrederea măgulitoare a directorului etc. . . etc.. . Kayerts fusese funcţionar în Administraţia Telegrafelor Şi Ştia să se exprime cum se cuvine. Carlier, un fost subofiţer într-o armată ce se bucurase de garanţii de nonagresiune din Partea mai multor puteri europene, era mai puţin impresionat. Dacă vor fi comisioane de încasat, cu atît mai bine; şi, aruncîn-du-şi privirea îmbufnată peste rîu, peste păduri, peste tufărişul "e nepătruns care părea să reteze staţia de restul lumii, se mulţumi să bombănească mofluz;

— Om vedea noi, curînd de tot!

A doua zi, după ce a aruncat pe mal cîteva baloturi de bum-°ac şi cîteva lăzi cu provizii, vaporul-tinichea a luat-o din loc, Pentru a nu se întoarce decît după şase luni. Pe punte, direc-

torul şi-a dus mîna la şapca în chip de salut către cei doi as care stăteau pe mal fluturîndu-şi pălăriile; apoi, întorcîndy.'* către un vechi slujitor al „Companiei" în drum spre central"6 i-a spus:

— Ia priveşte la ăştia doi imbecili. Trebuie să fie nebunia centru, ca să-mi trimită asemenea specimene! Le-am sp_u' indivizilor să planteze o grădină de zarzavat, să construiască clădiri şi îngrădituri noi, să amenajeze un loc de debarcare Pun rămăşag că n-or să facă nimic! N-or să ştie nici cum sâ înceapă. Totdeauna am gîndit că staţia de pe rîul ăsta nu-i de nici un folos, aşa că-s tocmai nimeriţi pentru aşa ceva!

— Or să se dea ei pe brazdă aici, a răspuns veteranul, zîm-bind liniştit.

— în tot cazul, şase luni am scăpat de ei, făcu directorul. Cei doi albi au urmărit din ochi vasul pînă cînd a ocolit cotul rîului, apoi au urcat braţ la braţ malul şi s-au întors la staţie. Erau de puţină vreme în ţara aceasta vastă şi întunecata; pînă atunci, se aflaseră numai în mijlocul altor oameni albi, sub ochiul şi îndrumarea superiorilor. Iar acum, nepăsători fiina ia freamătul subtil al naturii, se simţeau foarte singuri văzîndu-se deodată lăsaţi, de capul lor, faţă în faţă cu sălbăticia; o sălbăticie devenită mai stranie, mai neînţeleasă, prin licăririle misterioase ale vieţii pline de vlagă pe care i-o ghiceai. Ei erau cu desăvîrşire neînsemnaţi şi incapabili; existenţa lor devenea posibilă numai datorită înaltei organizări a mulţimilor civilizate. Puţini oameni îşi dau seama că viaţa lor, esenţa însăşi a caracterului lor, capacitatea şi îndrăzneala de care dau dovadă sînt doar expresia încrederii lor în siguranţa mediului înconjurător. Curajul, calmul, încrederea, emoţiile şi principiile, orice gînd însemnat sau neînsemnat aparţin, nu individului, ci mulţimii; mulţimii care crede orbeşte în forţa de neînvins a instituţiilor şi a moralei sale, în puterea poliţiei şi a opiniei publice. Dar contactul brusc cu barbaria neaoşă, nealterată, cu natura primitivă şi cu omul primitiv

stîrneşte în inimă tulburări neaşteptate, adînci. La sentimentul că eşti singurul din felul tău, la percepţia clară a singurătăţii gîndurilor şi senzaţiilor taie» la absenţa acelui „obişnuit" care înseamnă siguranţă, se adaugă prezenţa acelui „neobişnuit" care înseamnă pericol; o sugestie vagă, nebănuită şi respingătoare, a cărei năvală tulburătoare întărită imaginaţia şi oboseşte nervii civilizaţi ai nerodului» la fel ca şi pe ai înţeleptului.

418

JCayerts şi Carlier umblau braţ la braţ strîngîndu-se unul ijpgă altul, asemeni copiilor în întuneric; şi aveau acelaşi jjjjţămînt al pericolului, nu pe deplin neplăcut — pericol ceJ bănuieşti pe jumătate imaginar. Sporovăiau de zor pe *ton* familiar:

— Staţia noastră e frumuşel situată, spuse unul dintre ei. Celălalt încuviinţă cu entuziasm, stăruind cu amănunte asupra frumuseţii aşezării. Trecură apoi pe lîngă mormînt:

— Săracu' de el! a zis Kayerts.

— A murit de friguri, nu-i aşa? mormăi şi Carlier oprin-du-se brusc.

— Ce vrei, răspunse Kayerts indignat, am auzit că individul nu se ferea de loc de soare! Clima de aici nu-i cu nimic mai rea decît la noi atîta timp cît nu stai în soare, aşa spun toţi. Auzi, Carlier ?. . . Eu sînt şef aici şi ordinul meu e ca nu cumva să stai în soare!

îşi afirma superioritatea în glumă, dar în fond vorbea serios. La gîndul că ar fi trebuit, poate, să-l îngroape pe Carlier şi să rămînă singur, îl treceau fiorii. Simţi deodată că acel Carlier îi era mai preţios acolo, în mijlocul Africii, decît putea să-i fie un frate, oriunde în altă parte. Iar Carlier, prinzînd spiritul celor auzite, execută deodată un salut militar, răspunzînd cu glas voios:

— Am înţeles! La ordin, s' trăiţi dom' şef!

Apoi a izbucnit în rîs, l-a bătut uşor pe Kayerts pe spinare şi a urmat:

— Să vezi că viaţa o să ne treacă uşor aici! Stăm frumuşel şi strîngem fildeşul pe care o să-l aducă sălbaticii ăştia! La urma urmelor ţara asta îşi are şi părţile ei bune . . .

Rîseră amîndoi în gura mare pe cînd Carlier gîndea:

— Bietul Kayerts; i-aşa de gras şi de bolnăvicios! Ar fi groaznic să trebuiască să-l îngrop aici... E un om pe care-l respect. ..

Şi aşa, înainte să ajungă la veranda locuinţei au început să-şi spună unul altuia: „dragul meu" . . .

în prima zi au făcut multă treabă foindu-se de colo-colo cu ciocane, cuie şi cu stambă roşie, ca să pună perdelele, şi sa-şi aranjeze o locuinţă comodă şi plăcută, hotărîţi fiind să se instaleze confortabil pentru noua lor viaţă. O sarcină, însă, £a depăşea puterile lor! Ca să te iei cu adevărat la trîntă,

Şi cu cerinţe pur materiale, e nevoie de mai multă seni»

419

nătate a minţii şi de mai multă cutezanţă înaltă dectt îşi inc puise, în

general, oamenii. Nicicînd două fiinţe omeneşti fuseseră mai nepotrivite pentru astfel de luptă! Societatea nu din dragoste, dar din pricina nevoilor sale ciudate, avuses' grijă de aceşti doi oameni; nu le îngăduise nici o independentă de gîndire, nici o iniţiativă, nici o abatere de la rutină; şt le-o îngăduise sub ameninţarea pedepsei cu moartea. Puteau să trăiască numai cu condiţia de a fi nişte maşini. Iar acum ieşiţi de sub grija ocrotitoare a unor oameni cu tocul după ureche sau cu fireturi la mînecă, erau ca nişte prizonieri care liberaţi după mulţi ani de captivitate, nu mai ştiu ce să facă cu libertatea lor. Nici ei nu se pricepeau cum să-şi folosească însuşirile, amîndoi nefiind în stare, din lipsă de practică, de nici o iniţiativă proprie, de nici un gînd independent. După două luni, Kayerts spunea adesea:

— Dacă n-ar fi. fost Melie a mea, nu m-ai fi prins pe aici! Melie era fiica lui. El renunţase la postul pe care-l avea în „Administraţia Telegrafelor" deşi fusese foarte fericit acolo timp de şeptesprezece ani, numai ca să'i facă fetei o zestre. Nevastă-sa murise şi copilul fusese crescut de surorile lui. îi părea rău după străzile, caldarîmul, cafenelele, prietenii lui de atîţia ani; după toate lucrurile pe care le văzuse zi de zi; după toate gîndurile stîrnite de ambianţa familiară . . . gînduri care nu cer sforţări, gînduri monotone şi liniştite de funcţionar public; îi părea rău şi după toate bîrfeliie, micile duşmănii, înţepăturile blajine şi glumele mărunte ale birourilor publice. La rîndul lui, Carlier spunea:

— Dacă aş fi avut un cumnat cumsecade, să fi fost el un om cu inimă, n-aş fi eu aici!

După ce părăsise armata, devenise atît de odios familiei din pricina lenei şi a insolenţei, încît un cumnat, scos din fire, făcuse sforţări supraomeneşti ca să-i facă rost de o slujbă de agent clasa a doua, în acea „Companie comercială". Fără nici o lăscaie în buzunar, fusese nevoit să primească acest mijloc de trai îndată ce înţelesese limpede că nu mai putea stoarce nimic de la rudele lui. El, ca şi Kayerts, regreta viaţa de mai înainte. Regreta zăngănitul săbiei şi al pintenilor, în după' amiezele frumoase, glumele cazone, fetele din orăşelele de garnizoană; apoi, pe lîngă toate astea, îl mai rodea şi alt necaz: era, fără îndoială, un nedreptăţit. Asta îl făcea, cîteodata, ursuz. Dar cei doi bărbaţi se simţeau bine unul cu celălalt)

legaţi prin nerozia şi lenea lor comună. Amîndoi nu făceau nimic, dar absolut nimic, şi erau bucuroşi de trîndăvia pentru care erau plătiţi. Apoi, cu timpul, ajunseseră să nutrească şi va ca o afecţiune, unul pentru celălalt.

Trăiau ca orbii într-o încăpere mare, conştienţi numai de ceea ce venea în contact direct cu ei (şi nici atunci pe deplin conştienţi), nefiind în stare să vadă măcar aspectul general al lucrurilor. Rîul,

pădurea, tot ţinutul acela întins şi fremă-tînd de viaţă era ca un gol imens. Nici lumina strălucitoare a soarelui nu le dezvăluia nimic pe înţelesul lor. Lucrurile se iveau şi piereau din raza lor vizuală, fără de legături între ele, fără de ţel. Rîul părea să vină de „niciunde" şi să se îndrepte „nicăieri". Curgea printr-un hău. Din hăul ăsta veneau cînd şi cînd piroge, apoi oameni cu suliţe în mîini umpleau deodată curtea staţiei. Erau goi, de-un negru lucios ca smoala, împodobiţi cu scoici ca de zăpadă şi cu fire de alamă lucitoare; aveau braţe şi coapse perfecte. Vorba lor era o bolboroseală zgomotoasă, aspră; se mişcau demn, armonios şi săgetau priviri repezi, sălbatice, din ochii lor uimiţi şi fără de astîmpăr. Războinicii aceia se aşezau pe vine în şiruri lungi, pe cîte patru rînduri sau mai multe, în faţa verandei, în timp ce căpeteniile lor se tocmeau ore întregi cu Makola pentru un colţ de elefant. Kayerts stătea pe scaun şi privea jos, la tocmeală, neînţelegînd nimic. Se holba la ei cu ochii lui rotunzi, albaştri, şi-l chema pe Carlier:

— Hei, vino şi priveşte! priveşte la ăla de colo ... şi la celălalt, din stingă. Văzut-ai vreodată asemenea mutră?... Zău, ce bestie caraghioasă !

Carlier se umfla răsucindu-şi mustaţa şi, trăgînd dintr-o pipă scurtă de lemn, îndesată cu tutun din regiune, spunea, privind de sus şi binevoitor spre băştinaşi:

— Frumoase animale! Au adus ceva os ? Da ?. . . Păi era şi timpul! Priveşte la muşchii ăluia ... al treilea de la sfîrşit. Nu prea mi-ar plăcea să-mi tragă un pumn în nas. Braţe pe cinste dar picioarele nu fac parale de la genunchi în jos. N-ai Putea face cavalerişti din ei. Şi după ce-şi arunca ochii, cu satisfacţie, asupra propriilor lui gambe, încheia invariabil:

— Uf! Tare mai put! Dumneata, Makola! Ia turma asta ?i du-o la fetiş. (în toate staţiile magazia era numită „fetiş"' din pricina, poate, a duhului civilizator dinăuntru): dă-le cîte

ceva din gunoaiele pe care le ai acolo. Aş vrea să-l văd rria' degrabă plin cu fildeş, decît cu zdrenţe. Kayerts încuviinţa.

— Da, da. Du-te şi isprăveşte de pălăvrăgit acolo, domnule Makola. Cînd vei fi. gata, vin şi eu numaidecît, ca să cîntărim colţii. Trebuie să luăm bine seama. Apoi, întorcîndu-se către tovarăşul său: Ăsta-i tribul care trăieşte în josul rîului; straşnic de aromaţi! . . . Mi-aduc aminte c-au mai fost o dată aici înainte. Auzi ce hărmălaie? Mult mai trebuie să înghită omu în scîrnăvia asta de ţară! Mie-mi plesneşte capu!

Asemenea vizite fructuoase erau rare. Zile de-a rîndul cei doi pionieri ai comerţului şi progresului se tot uitau la curtea lor goală în strălucirea vibrantă a soarelui la zenit. în josul malului înalt, rîul curgea tăcut mai departe, scînteietor şi liniştit. Pe plajele din mijlocul

vadului, hipopotamii şi aligatorii se lăfăiau la soare, unii lîngă alţii. Şi, împrejurul micului petec de pămînt desţelenit al staţiei comerciale, se întindeau peste tot, departe, păduri uriaşe, ascunzînd în tăcerea grăitoare a măreţiei lor mute fatalele urzeli ale unei vieţi fantastice. Cei doi bărbaţi nu înţelegeau nimic, nu se gîndeau la nimic decît să treacă zilele care-i despărţeau de întoarcerea vaporului. Predecesorul lor le lăsase cîteva cărţi ferfeniţite. S-au agăţat de acele nefericite romane şi, cum nu citiseră niciodată nimic asemănător, noutatea i-a surprins şi înveselit. Apoi, zile întregi, au urmat discuţii nesfîrşite asupra păţaniilor şi personajelor. în miezul Africii au făcut cunoştinţă cu Richelieu şi cu d'Artagnan, cu „Ochiul Şoimului" şi cu Moş Goriot şi cu încă mulţi alţii. Toate aceste personaje închipuite au devenit subiecte de discuţii ca şi cum ar fi fost nişte prieteni vii. Nu dădeau crezare virtuţilor lor, le suspectau ţelurile, le condamnau succesele; erau scandalizaţi de duplicitatea lor sau se îndoiau de atîta curaj. înşiruirea crimelor îi umplea de indignare, pe cînd pasajele duioase sau patetice îi mişcau profund. Carlier îşi dregea glasul şi spunea cu ton soldăţesc:

— Ce prostii! . . .

Kayerts, cu ochii lui rotunzi, scăldaţi în lacrimi, cu obrajii grăsuni tremurînd, se freca pe capul chel şi declara:

— E o carte splendidă! Nici nu-mi trecea prin gînd că Pe lume există oameni atît de minunaţi!

Au mai găsit şi un număr vechi al unui ziar din patrie-Tipăritura aceea dezbătea într-un limbaj înalt ceea ce îi plăce[a]

g numească: „Expansiunea noastră colonială". Vorbea pe j$_{ar}$g despre drepturile şi îndatoririle civilizaţiei, despre cauza cfîntă a muncii civilizatoare şi ridica în slavă meritele acelora care pleacă în depărtări, ca să aducă lumină şi credinţă şi bunăstarea negoţului în locurile întunecate de pe pămînt. Carlier si Kayerts citeau, se minunau şi începeau să aibă mai multă încredere în ei. într-o seară, Carlier rosti cu un gest larg al braţului:

— Peste o sută de ani, aici o să fie, poate, un oraş. Diguri şi magazine şi cazărmi şi... şi cafenele cu biliard . . . Civilizaţie, domnule, şi virtute şi... şi de toate. Şi pe urmă cetăţenii or să citească precum că doi indivizi de treabă, Kayerts şi Carlier au fost primii oameni civilizaţi care au trăit chiar pe locuşorul ăsta ! . . .

Kayerts încuviinţa din cap:

— Da, şi e o mîngîiere să te gîndeşti la toate astea! Păreau să ii uitat pe răposatul lor predecesor; dar într-o

zi, Carlier s-a dus dis-de-dimineaţâ şi a înţepenit iar crucea, dîndu-i o poziţie verticală.

— Mă făcea să privesc cruciş de cîte ori treceam pe acolo, i-a explicat el lui Kayerts, la cafeaua de dimineaţă. Mă făcea saşiu, aşa de rău era aplecată. Dar am înfipt-o eu drept de tot! Şi zdravăn, fii

pe pace! M-am agăţat cu amîndouă mîinile de crucişetură. Nu clinteşte. Da, da, am făcut o treabă bună!
Din cînd în cînd Gobila venea să-i vadă. Gobila era căpetenia satelor din vecinătate. Era un bătrîn cărunt, uscăţiv Şi negru, cu o ţolă albă în jurul şalelor şi o piele răpănoasă de panteră atîrnîndu-i pe spinare. Se apropia făcînd paşi mari cu picioarele-i scheletice şi legănînd un băţ cît el de lung; cînd intra în încăperea cea mare a staţiei se aşeza pe vine în partea stingă a uşii. Stătea acolo privind la Kayerts şi se apuca uneori si vorbească fără ca celălalt să înţeleagă o iotă. Iar Kayerts « spunea din cînd în cînd, fără să-şi curme treburile:
— Cum merge, măi moşulică ?
îşi zîmbeau unul altuia. Celor doi albi le era drag de ară-tarea aceea bătrînă şi ciudată şi îi spuneau: Moş Gobila. Atitudinea lui Gobila era părintească şi părea că, într-adevăr, iubeşte Pe toţi albii. Toţi i se păreau a fi foarte tineri, semănîndleit unul cu *kl (afară doar de statură), şi mai ştia că erau cu toţii fraţi

între ei şi, de asemenea, nemuritori. Moartea pictorului c fusese primul om alb cunoscut mai îndeaproape, nu-i :cjru e cinase credinţa, fiind pe deplin convins că străinul alb se pr făcuse doar ca moare şi că se lăsase îngropat dintr-un îndern misterios al său, pe care n-avea nici o noimă să-l cercetez Poate că în felul ăsta pleca acasă, în ţara lui? ... în tot caztf aceştia doi de acum erau fraţii săi, iar el, Gobila, îşi trece-asupra lor dragostea-i ciudată. Cei doi albi răspundeau acestu" simţămînt într-un anume fel: Carlier îl bătea pe spinare Şj aprindea mereu chibrituri ca să-l distreze. Kayerts era oricine! gata să-l lase să miroasă din sticla lui de amoniac. Pe scurt se purtau aidoma cu cealaltă făptură albă, care se ascunsese într-o gaură, în pămint. Gobila îi cerceta cu luare-aminte. Poatt că cei doi erau aceeaşi fiinţă cu celălalt . . . sau numai unul dintre ei? Nu putea şti . . . adică limpezi misterul; dar râmînea mereu prietenos. Ca urmare a acestei prietenii femeile din satul lui Gobila veneau la şir, una după alta, prin iarba ca trestia, aducînd în fiecare dimineaţă la staţie păsări şi cartofi dulci şi vin de palmier şi, cîteodată, o capră. Compania nu aproviziona niciodată staţiile cum se cuvine şi agenţii comerciali aveau nevoie pentru traiul lor de acele resurse locale. Oamenii noştri le obţineau prin bunăvoinţa lui Gobila şi trăiau bine. Cînd şi cînd, unul dintre ei se îmbolnăvea de friguri; celălalt îl îngrijea atunci blînd şi devotat. Nu se gîndea mult Ia asta. Boala îi lăsa mai slăbiţi şi cu o înfăţişare schimbată în rău. Carlier avea ochii duşi în fundul capului şi devenea certăreţ. Kayerts avea o faţă trasă, fleşcăită şi pîntecele balonat, ceea ce-i dădea un aspect grotesc. Dar cum erau tot timpul împreună. nu-şi dădeau seama de schimbarea treptată a înfăţişării ca şi a dispoziţiei lor sufleteşti.
Au trecut aşa cinci luni.

Apoi, într-o dimineaţă, pe cînd Kayerts şi Carlier leneveau pe scaunele de pe verandă şi vorbeau despre vizita apropo a vaporului, un pîlc de oameni înarmaţi s-au ivit din pădure, înaintînd spre staţie. Erau străini prin acea parte a locului-înalţi, zvelţi, înfăşuraţi, potrivit portului lor de baştină. in pînză albastră cu ciucuri din cap pînă la călcîie, purtau flinte pe umărul drept şi gol. Maleola dăduse semne de nelinişte îi se repezise afară din maga:ie (unde-şi petrecea mai tot timp[11]"' ca să-i întîmpine pe oaspeţi. Aceştia au intrat în curte şi aU aruncat împrejur priviri cercetătoare, de batjocură. Conducă

torul lor, un negru vînjos şi hotărît, cu ochii injectaţi de sînge, *s,a* oprit în faţa verandei şi]e-a ţinut albilor o lungă cuvîntare. A gesticulat îndelung, apoi şi-a curmat brusc vorba.
Ceva în intonaţia, în răsunetul frazelor sale lungi, i-a sur-prins pe cei doi a]bi. Era ca o reminiscenţă a ceva dacă nu chiar familiar, oricum apropiat de cuvîntările oamenilor civilizaţi, ^ducea cu unul dintre acele graiuri imposibile pe care le auzim uneori în visele noastre.
— Ce limbă-i asta? a întrebat Carlier uluit. în primul moment credeam că individul a început să vorbească franţuzeşte. Oricum, este altfel de bolboroseală decît am auzit noi pînă acum !
— Da, a răspuns Kayerts. Hei Makola, ce spune ăla ? De unde vin? Cine sînt ăştia?
Dar Makola, care părea să stea pe jăratec, a răspuns repede:
— Nu ştiu. Vin de foarte departe. Poate că doamna Price îi va înţelege. S-ar putea să fie oameni răi.
După ce a aşteptat un moment, conducătorul i s-a adresat răstit lui Makola, care a clătinat negativ din cap. Apoi, după ce a mai privit o dată în jur, a dat cu ochii de coliba lui Makola şi s-a îndreptat într-acolo. în clipa următoare glasul doamnei Makola se auzea ciripind cu mare vioiciune. Ceilalţi veniţi — erau şase cu toţii — se vînzoleau nestînjeniţi, îşi băgau capul prin uşa magaziei, se strîngeau în jurul mormîntului, arătau cu înţeles spre cruce, purtindu-se, în general, ca la ei acasă.
— Nu-mi plac indivizii ăştia... şi eu cred, Kayerts, că trebuie să fie de pe coastă; au şi arme de foc, a spus Carlier. perspicace.
Nici lui Kayerts nu-i plăceau indivizii. Pentru întîia oară amîndoi îşi dădeau seama că trăiau în condiţii unde „neobişnuitul" poate fi periculos şi că nu era putere pe pămînt, în afară de ei înşişi, care să se interpună intre ei şi acel „neobişnuit". Simţindu-se agitaţi, au intrat înăuntru şi şi-au încărcat revolverele. Kayerts a spus:
— Trebuie să-i dăm ordin lui Makola să le spună să plece ■nainte de căderea serii.
Străinii au plecat în după-amiaza aceleiaşi zile după ce au 'nîncat prînzul pregătit pentru ei de doamna Makola. Matahala aceea de femeie era foarte tulburată şi a vorbit mult cu oaspeţii. Sporovăia

fără încetare cu vocea-i piţigăiată, arătînd
425
cînd şi cînd spre păduri şi spre rîu. Makola stătea deop$_{art}$ şi nu-şi lua ochii de la ei. Uneori se ridica şi şoptea cîte ceva neveste-si. I-a întovărăşit pe străini prin trecătoarea din spatel$_{e}$ terenului staţiei şi s-a întors încet şi foarte îngîndurat. Cînd albii i-au pus întrebări, a părut foarte ciudat; s-ar fi zis că nu-i înţelegea, că uitase limba franceză, s-ar fi zis că uitase chiar să vorbească. Kayerts şi Carlier au fost de aceeaşi părere: negrul băuse prea mult vin de palmier.
Au vorbit ei cîte ceva despre o pază pe care s-o efectueze cu rîndul, dar către seară totul a părut atît de liniştit şi paşnic încît s-au dus la culcare, ca de obicei. Toată noaptea au fost însă tulburaţi de bătaia tobelor, in sate. Un uruit surd şi pripit ce se auzea aproape era urmat de un altul, îndepărtat de tot... apoi totul a încetat. Dar în curînd s-au pornit scurte chemări, ba-ici, ba-colo, pe urmă toate s-au învălmăşit laolaltă, au crescut, au devenit puternice şi stăruitoare, s-au răspîndit departe, peste păduri, s-au rostogolit în noapte, necurmat, mereu-mereu, aproape şi departe, ca şi cum tot cuprinsul ar fi fost o tobă imensă rostogolindu-şi, asurzitor, chemarea către cer. Şi prin zgomotul adînc şi înspăimîntător, săgetau nişte strigăte neaşteptate, de parcă ar fi fost crîmpeie de cîntec într-o casă de nebuni; ţîşneau ascuţite şi înalte în jerbe de sunete discordante, ce păreau sâ se avînte sus de tot, deasupra pămîntului şi să gonească orice urmă de pace, sub stele.
Carlier şi Kayerts au dormit prost. Amîndoi aveau impresia că auziseră împuşcături peste noapte . . . dar nu puteau să cadă de acord în privinţa direcţiei. De dimineaţă Makola plecase undeva. S-a întors spre amiază cu unul dintre străinii din ajun şi a ocolit orice încercare a lui Kayerts să se apropie de el; s-ar fi zis că surzise.
Kayerts era nedumerit. Carlier, care coborîse la rîu să pescuiască, s-a întors şi a spus în timp ce-şi arăta prada:
— Negrii par să fie al naibii de agitaţi; mă întreb ce o tt cu ei? Am văzut vreo cincisprezece piroge traversînd rîul w timpul ăstor două ceasuri cît am stat la pescuit.
îngrijorat, Kayerts s-a mirat şi el:
— Aşa-i că Makola ăsta e foarte ciudat, astăzi ? Carlier şi-a dat atunci părerea:
— Să ne ţinem oamenii strînşi la un loc, în caz că s-ar pla ceva . . .
426
II
Directorul lăsase la staţie zece oameni. Deşi se angajaseră jn slujba Companiei pe timp de şase luni (fără să aibă habar $_{c}$\t ţine o lună în special, şi cu o slabă noţiune a timpului, în general), ei slujeau cauza progresului de mai bine de doi ani. Aparţinînd unui trib de pe meleaguri foarte îndepărtate ale acestei ţări de întuneric şi durere,

cei zece oameni nu se gîndeau să fugă de acolo, de teamă că, fiind străini şi pribegi, ar fi fost ucişi de locuitorii ţinutului; şi pe bună dreptate! Trăiau în colibe de paie pe coasta unei trecători năpădită de iarbă cît păpurişul, care se afla chiar îndărătul clădirii staţiei. Nu erau fericiţi căci tînjeau după incantaţiile festive, vrăjitoriile, sacrificiile omeneşti din ţinutul lor de baştină, unde-şi aveau părinţii, fraţii, surorile, căpetenii admirate, vraci respectaţi, prieteni iubiţi şi alte legături socotite în general a fi omeneşti. în afară de aceasta, raţiile de orez ce li se dădeau de către întreprindere nu le plăceau, fiind o hrană necunoscută în ţara lor şi cu care nu se puteau deprinde. Ca urmare, erau lingavi şi nefericiţi. Dacă ar fi aparţinut oricărui alt trib, ei s-ar fi hotărît să moară . . . căci nimic nu e mai uşor unor anumiţi barbari decît să se sinucidă ... şi ar fi scăpat astfel de greutăţile descumpănitoare ale vieţii. Dar aşa cum aparţineau unui trib războinic, cu dinţii ascuţiţi, ei aveau mai multă tărie şi o duceau prosteşte de la o zi la alta, cu toate bolile şi durerile lor. Munceau foarte puţin şi-şi pierduseră splendida lor înfăţişare. Carlier şi Kayerts îi doftoriceau de zor, fără însă a izbuti să-i facă să arate ca înainte. In fiecare dimineaţă li se făcea apelul şi li se dădeau în sarcină diferite treburi: tăiatul ierbii, construitul gardului, doborîtul copacilor etc . . . etc. . . dar nici o putere pe lume nu i-ar fi putut îndemna să lucreze temeinic. Iar cei doi albi aveau, în realitate, foarte mică putere asupra lor.

In acea după-amiază Makola a venit pînă la clădirea mare 51 l-a găsit pe Kayerts urmărind cu privirea trei coloane groase ^e fum ce se ridicau deasupra pădurilor. — Ce înseamnă asta? întrebă Kayerts.

Ard nişte sate, răspunse Makola care părea să-şi fi recă- simţurile. Apoi a spus deodată: Avem foarte puţin fildeş, l a fost slab în aste şase luni. Vreţi încă puţin fildeş?

— Da, zise Kayerts nerăbdător. Se gîndea la profiturile prea mici.

— Oamenii aceia, care au venit ieri, sînt neguţători din Loanda şi au fildeş mai mult decît pot căra acasă la ei. Să cum păr ? Eu ştiu unde e tabăra lor.

— Desigur, a răspuns Kayerts. Ce-i cu negustorii aceia?

— Oameni răi, a spus Makola, în treacăt. Se luptă cu local-nicii şi prind femeile şi copiii. Sînt oameni răi şi au puşti, E mare zarvă în ţinut. Vreţi fildeş?

— Da, a răspuns Kayerts.

Un timp Makola n-a spus nimic. Apoi:

— Muncitorii ăştia ai noştri nu-s buni de nimic ! mormăi el privind în jur. Staţia e într-un hal fără hal, domnule. Directorul o să mîrîie. Mai bine aprovizionaţi-vă cu o grămadă bună de fildeş şi atunci nu mai zice nimic.

— N-am ce să fac! Oamenii nu vor să lucreze, spuse Kayerts. Şi cînd

ne poţi face rost de fildeş?
— Curînd de tot, răspunse Makola. Poate chiar la noapte. Lăsaţi pe mine domnule, şi nu mai ieşiţi din casă. Cred mai bine să le daţi ceva vin de palmier oamenilor noştri, să dănţuiască şi ei diseară. Să petreacă! Muncesc mai cu spor, mîme. E o mulţime de vin de palmier ... a dat puţin în acru ...
Kayerts a spus „da" şi Makola a cărat el singur nişte balerci mari la uşa colibei lui. Le-a lăsat acolo pînă spre seară iar doamna Makola le-a cercetat pe fiecare. Oamenii le-au primit către apusul soarelui. Pe cînd Kayerts şi Carlier se retrăgeau, pălă-laia unui rug mare se înălţa în faţa colibei negrilor angajaţi de Companie. Cei doi albi puteau auzi strigătele şi uruitul tobelor. Cîţiva bărbaţi din satul lui Gobila se alăturaseră slujitorilor staţiei şi petrecerea se desfăşura în mare voioşie.
La miezul nopţii, pe Carlier l-a deşteptat deodată un strigăt de om, foarte puternic; apoi s-a descărcat un foc de arma. Numai unul. Carlier s-a repezit afară şi a dat pe verandă "e Kayerts. Amîndoi erau uluiţi. Pe cînd o luau de-a curmezişul curţii ca să-l cheme pe Makola au văzut umbre mişcîndu-se în noapte. Cineva a strigat :
— Nu trageţi! Sînt eu, Price!
Şi deodată, Makola a răsărit lîngă ei:
— întoarceţi-vă-n casă, vă rog întoarceţi-vă . . . stăruia o să stricaţi totul. . .
— Sînt străini pe aici, a spus Carlier.

el,
— Nu face nimic ! Ştiu, a răspuns Makola. Apoi, în şoapta: g bine! Aduc fildeş ! Nu spuneţi nimic! Ştiu eu ce fac . . .
Cei doi albi s-au întors cam fără chef în casă dar n-au mai închis ochii. Auzeau paşi, şoapte, gemete. S-ar fi zis că un cîrd J, oameni intrau, lăsau lucruri grele, jos, la pămînt, se cioro-vâiau îndelung, apoi plecau. Iar ei stăteau întinşi pe patul lor tare şi gîndeau:
— Makola ăsta e nepreţuit. . .
De dimineaţă, Carlier a ieşit în curte, cu ochii cîrpiţi de somn şi a tras de sfoara clopotului mare. Slujitorii staţiei se prezentau în fiece dimineaţă la apel, de cum auzeau clopotul. Dar în dimineaţa aceea n-a venit nimeni. A ieşit şi Kayerts, căscînd. Şi amîndoi l-au văzut dincolo de curte pe Makola, ieşind din colibă, în mîini cu un lighean de tinichea plin cu apă săpunată. Makola, negru civilizat, era foarte grijuliu de curăţenia sa trupească. A aruncat dibaci clăbucii peste o biată javră gălbuie, apoi întorcîndu-se cu faţa spre locuinţa agenţilor comerciali, a strigat de departe:
— Toţi oamenii au plecat, noaptea trecută!
f îl auziseră foarte limpede dar în uimirea lor au strigat amîndoi deodată: -Cum?
Apoi s-au uitat lung, unul la altul. l — Ia te uită bucluc, a mormăit

Carlier.
— De necrezut, a bolborosit Kayerts.
— Mă duc să văd pe la colibe, a mai spus Carlier, depăr-tîndu-se cu paşi mari.
Cînd s-a apropiat Makola, l-a găsit pe Kayerts singur.
— Nici nu-mi vine să cred, exclamă Kayerts înlăcrămat. Aveam grijă de ei, parcă ar fi fost copiii noştri.
— S-au dus cu oamenii de pe coastă, a urmat Makola după un moment de şovăială.
— Ce-mi pasă mie cu cine s-au dus . . . brute nerecunoscătoare ! . . . continuă celălalt.
Apoi, cu o bănuială subită şi privind aspru la Makola a
— Ia spune-mi mie, ce ştii?. . .
Makola a ridicat din umeri, privind în pămînt:
— Ce ştiu eu? Mă gîndesc doar aşa . . . Nu veniţi să vedeţi «ideşul pe care l-am luat ? Un maldăr grozav! N-aţi văzut nicio-
aşa ceva

'■(:'
S-a îndreptat către depozit. Kayerts îl urma în chip mecanic gîndind la dezertarea de necrezut a oamenilor. Pe pămînt, în faţa porţii, se aflau şase colţi de elefant, neînchipuit de frumoşi
— Şi ce-ai dat în schimb? a întrebat Kayerts, după ce a cercetat cu mare mulţumire grămada.
— N-a fost un negoţ obişnuit, a răspuns Maleola. Au adus fildeşul şi mi l-au dat. Eu le-am spus să ia ce le place mai mult în staţie. E o marfă grozav de frumoasă. Nici o staţie n$_u$ se poate lăuda cu asemenea colţi. Neguţătorii aceia aveau mare nevoie de cărăuşi iar oamenii noştri tot nu erau buni de nimic aici. Fiindcă n-a fost negoţ, n-am făcut nici înregistrări; totu] e în ordine!
Kayerts plesnea aproape de indignare.
— Cum! a început să strige, eu cred că i-ai vîndut pe oamenii noştri pentru colţii ăştia!
Makola stătea nepăsător şi tăcut.
— Am să ... am să ... eu am să ... gîngăvea Kayerts. Tu! Fiară !. . . urlă el.
— Am făcut cel mai bun lucru pentru dumneavoastră şi pentru Companie, a urmat Makola imperturbabil. Şi de ce ţipaţi aşa ? Ia priviţi puţin la colţul ăsta!
— Te concediez! O să te reclam. . . Nici nu vreau să mă uit la colţi! îţi interzic să te atingi de ei! îţi poruncesc să-i arunci în rîu! Fiară . . . fiară! . . .
— Dumneavoastră v-aţi înroşit foarte tare, domnule Kayerts. Dacă vă enervaţi aşa, în soare, o să vă prindă frigurile şi muriţi. . . muriţi ca primul şef! ... a rostit Makola în chip impresionant.
Au rămas tăcuţi uitîndu-se lung unul la celălalt cu priviri încordate,

parcă s-ar fi străduit să se vadă de la mari depărtări-Kayerts s-a cutremurat. Makola nu voise să spună mai mult decît spusese, dar vorbele lui îi păreau lui Kayerts încărcate de o grea ameninţare! S-a întors brusc şi a intrat în casă. Makola s-a retras în sînul familiei; iar colţii adăstînd în faţa magazi[el] arătau grozav de mari şi de preţioşi sub razele soarelui.

Carlier s-a întors îndărăt, pe verandă.

— Au plecat cu toţii, ai ? l-a întrebat Kayerts cu glas înăbuşit' dintr-un ungher depărtat al încăperii celei mari. N-ai mai pe nimeni?

— Ba da, a spus Carlier; am găsit pe unul dintre oamenii lui Gobila; zăcea mort în faţa colibelor . . . fusese împuşcat! ^*xa* auzit noi peste noapte împuşcătura. . .

Kayerts a ieşit repede pe verandă. Şi-a găsit prietenul privind încruntat peste cuprinsul curţii, la colţii rămaşi lîngă jnagazie. Amîndoi au stat cîtva timp tăcuţi. Apoi Kayerts i--a relatat convorbirea lui cu Makola. Carlier n-a spus nimic. La prînz au mîncat foarte puţin. Abia au schimbat, în ziua aceea, cîteva vorbe. O mare tăcere părea să apese greu peste staţie, pecetîuindu4e buzele. Makola n-a deschis magazia. Toată ziua n-a făcut decît să se joace cu copiii lui. Se întinsese cît era de lung pe o rogojină în faţa uşii şi plozii îl călăreau pe piept şi se căţărau peste tot, pe el. Era o privelişte înduioşătoare. Doamna Makola trebăluise toată ziua, gătind mîncare ca de obicei. La cină, cei doi albi au mîncat ceva mai bine. După aceea, Carlier şi-a aprins pipa şi a pornit spre magazie; a rămas multă vreme cu ochii pironiţi la colţii de elefant, a atins unul sau doi cu piciorul, ba chiar a încercat să-l ridice pe cel mai mare, apu-cîndu-l de capătul mai subţire. S-a întors apoi la Kayerts care nu se mişcase de pe verandă, s-a aruncat pe un scaun şi a spus:

— înţeleg. S-au năpustit asupra lor pe cînd dormeau buştean după ce băuseră vinul acela dat de Makola, cu voia dumi-tale. Treabă ticluită din vreme! Pricepi ? Şi mai rău, încă, e că unii dintre oamenii lui Gobila se aflau acolo şi desigur c-au fost răpiţi şi ei. Unul mai puţin beat s-a trezit şi l-au împuşcat fiindcă se trezise. A naibii ţară! .. . Şi ce-o să faci acum *1*

— Nu ne putem atinge de fildeş, vezi bine! a spus Kayerts.

— Sigur că nu! a încuviinţat Carlier.

— Sclavia e un lucru groaznic, s-a bîlbîit Kayerts cu glas tremurător.

— înspăimîntător... ce suferinţe! a mormăit Carlier cu [c]onvingere.

Credeau în vorbele lor. Fiecare om se poate arăta plin de respect faţă de anumite spuse ale lui sau ale altuia. Cît despre "Simţăminte" oamenii nu ştiu, cu adevărat, nimic. Vorbim [c]U indignare sau cu entuziasm; vorbim despre împilare, cru-^ crimă, devotament, sacrificiu-de-sine şi nu cunoaştem real, dincolo de cuvinte. Nimeni nu ştie ce înseamnă ţ sau sacrificiul. . . afară, poate, de victimele

tainicului al acestor iluzii.
431
A doua zi dimineaţa cei doi albi l-au văzut pe Makola foi du-se de colo-colo ca să aşeze în curte balanţa cea mare pent cîntărit fildeşul. Carlier a şi izbucnit îndată:
— Ce are de gînd scîrnăvia aia murdară? şi s-a repezit î curte. Kayerts l-a urmat. Stăteau şi priveau. Makola nici nu-i lua în seamă. După ce a potrivit cîntarul, a încercat să ridice un colţ. Era foarte greu. A privit neputincios, fără să scoată un cuvînt şi toţi trei au stat aşa, ca un minut, în jurul cîntarului la fel de muţi şi nemişcaţi ca trei statui. Deodată, Carîier a spus •
— Apuca bine, Makola, de capătul celălalt... bestie.' Şi au săltat împreună colţul de elefant. Kayerts tremura din
tot trupul. Mormăia:
— Staţi! . . . ia staţi! . . .
Şi băgîndu-şi mîna în buzunar, a dat de un petec murdar de hîrtie şi un ciot de creion. S-a întors cu spatele la ceilalţi, ca şi cînd le-ar fi jucat un renghi, şi a notat pe tăcute greutăţile pe care Carlier i le striga inutil de tare. Cînd totul a fost gata, Makola şi-a şoptit sieşi:
— Soarele arde prea rău, aici, pentru colţi . . . Iar Carlier i-a spus lui Kayerts cu ton nepăsător:
— Ce zici şefule, ia să-i mai dau o mînă de ajutor ca să bage grămada în magazie.
Pe cînd se duceau îndărăt spre casă, Kayerts a murmurat cu un suspin:
— N-avem încotro . . . Şi Carlier i-a răspuns:
— E îngrozitor, dar aşa cum oamenii erau ai Companiei comerciale şi fildeşul e tot al Companiei comerciale. Trebuie să avem grijă de el!
— O să raportez desigur, directorului, a adăugat Kayerts.
— Desigur; să hotărască el, a încuviinţat Carlier.
La amiază au mîncat pe pofta inimii. Kayerts ofta din cînd în cînd. De cîte ori pomeneau numele lui Makola, îi adăugau un epitet de ocară. Asta le mai uşura conştiinţa. Makola şi'a luat de la sine un fel de mică vacanţă şi şi-a scăldat copii[1] m rîu. Nimeni din satele lui Gobila nu s-a mai apropiat de stap[e] în ziua aceea. Nimeni n-a mai venit a doua zi şi nici în :1U? următoare şi nici toată săptămîna. După cîte semne de viat dădeau, s-ar fi zis că oamenii lui Gobila erau morţi şi îngropat[1]' De fapt, ei jeleau pe cei pierduţi prin vrăjitoriile celor doi alW<
432
ₒare aduseseră oameni răi în ţinutul lor. Oamenii răi plecaseră, ^jar teama rămăsese. Teama rămîne întotdeauna. Un orn poate nimici orice înlăuntrui fiinţei sale: dragoste şi ură şi credinţă şi chiar îndoială, dar atîta vreme cît rămîne în viaţă, nu poate jiimici teama; teama subtilă, atotputernică, cumplită care-i pătrunde fiinţa; care-i colorează gîndurile; care i se furişează în inimă; care-i pîndeşte pe buze lupta pentru ultimc-i suflare. fu teama lui, blîndul Gobila oferea

şi mai multe sacrificii omeneşti „Duhurilor rele" care puseseră stăpînire pe cei doi prieteni albi. Inima lui era grea de durere. Unii războinici vorbeau despre pîrjol şi omor, dar bătrînul şi prudentul sălbatic îi sfătuise să se astîmpere. Cine putea să prevadă grozăviile dezlănţuite de acele fiinţe misterioase dacă le-ai fi întărîtat ? Trebuiau lăsate în pace! Poate că aveau să dispară, cu timpul, în pămînt, la fel cum dispăruse şi primul alb. Aşadar oamenii lui trebuiau să se ţină departe de ei, şi să nădăjduiască în mai bine. Kayerts şi Carlier nu au dispărut *ci* au rămas deasupra, pe pămîntul care li se părea, acum, mai întins şi cumplit de gol. Dar nu singurătatea absolută şi mohorîtă a staţiei îi impresiona atît de tare cît simţămîntul mut că ceva dinlăuntru! fiinţei lor pierise, ceva care pînă atunci îi ajutase să se apere şi care împiedicase sălbăticia să se amestece în inimile lor. Imaginile de acasă, amintirea unor oameni asemenea lor, a unor oameni care gîndeau şi simţeau aşa cum gîndeau şi simţeau şi ei. pe vremuri, toate se pierdeau în depărtări vagi, neclare, din pricina strălucirii orbitoare a unui soare şi cer fără nori. Şi atît de mare era tăcerea pustiului înconjurător încît deznădejdea şi sălbăticia păreau că şi-i apropie tot mai mult, că-i atrage uşor, că veghează asupra lor, că-i învăluie cu grijă tiranică, părintească şi... odioasă.

Zilele se schimbau în săptămîni, apoi în luni. Oamenii lui Gobila băteau tobele şi urlau la fiecare lună nouă — ca şi altădată — dar nu se mai apropiau de staţie. Makola şi Carlier •u încercat, odată, într-o pirogă, să lege iar relaţiile, dar au fost primiţi cu o ploaie de săgeţi şi au trebuit să o zbughească îndărăt « staţie, ca să-şi scape pielea. întîmplarea provocase în ţinutul din susul şi josul fluviului o fierbere care n-a încetat zile întregi. Vaporul întîrzia. La început cei doi albi vorbeau despre întîr-*iere în treacăt, apoi îngrijoraţi, apoi mohorîţi. Se îngroşa filuma. Rezervele se împuţinau. Carlier zvîrlea undiţa, stînd Pe mal dar, apa era scăzută şi peştele se ţinea în larg. Nu îndrăz-

J ."•

neau nici să se depărteze de staţie ca să vîneze. Ba mai rnuli-în pădurea de nepătruns nu se găsea vînat. O dată Carlier împuşcat un hipopotam în apa rîului. Dar n-avusese bare" să-l tragă la mal şi bestia se scufundase. Cînd a ieşit iar la suprafaţă apele l-au dus departe şi oamenii lui Gobila i-au pescuit rămăşiţele. Pentru ei fusese prilej de sărbătoare naţională dar Carlier îşi ieşise din fire de necaz şi vorbea despre nevoia de a extermina pe toţi negrii înainte ca ţara să poată fi locuită Kayerts visa tăcut, cu gîndul aiurea; petrecea ore întregi cu ochii la fotografia micii lui Melie: o fetiţă cu cozi lungi, cînepii, *şi* un chip cam sanchiu. Lui i se umfiaseră picioarele şi abia putea să mai umble. Carlier, măcinat de friguri, nu putea să-şi mai

dea ifose, dar se bălăbănea de colo pînă colo cu aerul că el tot mai era „dat dracului", aşa cum stă bine unui om care nu-şi uită „hoţomanu lui de regiment". Glasul îi răguşise, devenise sarcastic, înclinat să spună lucruri neplăcute. Asta numea el: ,,ca să fiu sincer cu dumneata" . . .

Cu multă vreme înainte, ei îşi calculaseră procentele ce li se cuveneau din negoţ, punînd la socoteală şi ultima sumă din afacerea încheiată de „ticălosul ăla de Makola". Se înţeleseseră între ei să nu pomenească nimic despre „chestia aceea". La început Kayerts şovăise. îi era teamă de director.

— Las' c-a văzut el lucruri şi mai grozave rnuşamalizate, susţinea Carlier, cu un hohot răguşit. Nu te teme! N-o să-ţi rămînă recunoscător dacă trăncăneşti. Nu-i el mai bun ca dumneata sau ca mine! Şi cine altul o să vorbească dacă noi doi ne ţinem gura ? Nu-i nimeni aici!

Tocmai asta era buba! Nu era nimeni acolo; şi, rămînînd doar ei singuri cu păcatele lor, au devenit, cu fiecare zi, mai degrabă o pereche de complici decît de prieteni credincioşi. De opt luni nu mai avuseseră nici o veste de acasă. în fiecare seară ziceau: „Mîine vedem vaporul". Dar unul dintre vapoarele Companiei naufragiase iar de celălalt avusese nevoie directorul, ca să viziteze staţiuni foarte îndepărtate şi foarte importante, pe malurile fluviului celui mare. Socotea că staţia aceea de nimic şi oamenii aceia de nimic puteau să aştepte. în timpul acesta Kayerts şi Carlier trăiau cu orez fiert fără sare şi blestemau Compania, întreaga Africă şi ziua în care se născuseră. Trebuie ca cineva să fi trăit cu asemenea dietă ca să-şi dea seama ce lucru cumplit poate deveni necesitatea de a-ţi înghiţi hrana, v[1] nu rămăsese absolut nimic în staţie decît orez şi cafea; în[ce]'

J

puseră să bea cafeaua fără zahăr. Kayerts încuiase în cutia **lui ■tinielr** cincisprezece bucăţele *dv* zahăr, împreună cu o jumătate de sticlă de coniac, ,,pentru cine ştie ce caz de boală" explica el. Carlier fusese de aceiaşi părere.

— Cînd eşti bolnav, încuviinţase el, orice supliment de felul ăsta îţi dă viaţă.

Şi aşteptau. O iarbă stufoasă începu a năpădi curtea. Clo-potul nu mai suna niciodată. Zilele treceau încet, tăcute, înnebunitoare. Cînd cei doi albi îşi vorbeau, mai mult mîrîiau; iar *tăcerile lov* erau amarnice, mînjite parcă de toată amărăciunea gîndurilor lor.

într-o zi, după un prînz cu orez fiert, Carlier a pus jos ceaşca de cafea, fără s-o fi gustat, şi a spus:

— Dă-o naibii.' Hai să bem şi noi o dată o cafea ca lumea! Adu rahăru ăla, Kayerts.[1]

— în ca: de boală ... a murmurat Kayerts fără să-şi ridice ochii.

—- în caz de boală ... l-a maimuţărit Carlier. Bravo! Asta-i bună! . . .

Uite că sînt bolnav!
— Nu eşti mai bolnav ca mine, şi eu o beau fără zahăr, a spus Kayerts cu glas liniştit.
— Haide, haide! . . . scoate zahărul ăla, traficant de sclavi ce eşti!
Kayerts şi-a ridicat repede ochii: Carlier zîmbea neruşinat. Şi deodată lui Kayerts i s-a părut că nu-l mai văzuse niciodată pe omul acela. Cine era ? Nu ştia nimic despre el! De ce era oare în stare! Şi s-a simţit străfulgerat în fiinţa lui de o mare emoţie, ca în faţa a ceva nevisat, periculos, definitiv. A izbutit totuşi să vorbească liniştit:
— Gluma asta e de foarte prost gust. Te rog să n-o mai faci niciodată . . .
— Glumă! s-a repezit Carlier, săltîndu-se de pe scaun. Sînt flămînd . . . sînt bolnav ... eu nu glumesc! Nu pot să sufăr ipocriţii. Dumneata eşti un ipocrit. Eşti un traficant de sclavi. Şi eu sînt un traficant de sclavi. Nu există decît traficanţi de sclavi în ţara asta afurisită. Dar oricum, eu vreau să 3rn azi zahăr la cafea.
— Iar eu îţi interzic să-mi vorbeşti pe tonul ăsta, i-a spus Kayerts, cu un glas în care se simţea hotărîre.
— Cine?. . . Tu? ... a strigat Carlier sărind în sus. S-a ridicat şi Kayerts. 43f>
— Sînt şeful dumitale, începu el încercînd să-şi stăpîneascS tremurul glasului.
— Ce? a urlat celălalt. Cine e şef? Aici nu e nici un şef Aici nu e nimic, nu e nimic decît tu şi cu mine. Mişcă şi dă zahărul. .. măgar burtos !
— Ţine-ţi gura! . . . Ieşi afară de aici! . . . a ţipat Kayerts Te concediez, canalie . . . canalie ! . ..
Carlier a pus mîna pe un scaun. Arăta, dintr-o dată, cît putea fi de periculos.
— Tu, fleşcăitură, ţivil bun-de-nimic ... na, încasează! a urlat el.
Kayerts s-a trîntit sub masă şi scaunul a izbit în peretele de trestie al odăii. Apoi, cum Carlier încerca să răstoarne masa, Kayerts, în disperarea lui, s-a năpustit orbeşte, cu capul în jos, ca un porc încolţit şi, trîntindu-şi prietenul la pămînt, a dat buzna pe verandă, apoi în odaia lui. A zăvorit uşa, a înşfăcat revolverul, şi a aşteptat gîfîind. în mai puţin de un minut, Carlier lovea furios cu piciorul în uşă, răcnind.
— Dacă nu aduci zahărul, te împuşc pe loc, ca pe un cîine. Ia seama . .. unu . . . doi. . . trei. . . Nu vrei ? . . . Nu ?... O să-ţi arăt eu ţie cine-i şeful. . .
Kayerts, gîndind că uşa o să se prăbuşească, ieşi pe brînci printr-o deschizătură pătrată a odăii, ce slujea drept fereastră. în felul acesta punea toată lăţimea casei între ei. Dar celălalt nu era, pesemne, destul de voinic pentru a sparge uşa şi Kayerts l-a auzit cum alerga în jurul casei. A început atunci să alerge şi el, voiniceşte, cu picioarele-i umflate.

Alerga cît putea de iute, strîngînd revolverul şi neputînd încă să priceapă ce se îmtîmpla cu el. Vedea rînd pe rînd casa lui Makola, magazia, fluviul, trecătoarea şi tufişurile scunde; apoi a văzut din nou toate astea pe cînd alerga a doua oară în jurul casei. Şi iarăşi au mai fulgerat toate în urma lui. • • Deşi în dimineaţa aceea n-ar fi putut străbate măcar un yard fără să geamă! . . . .
Şi acum alerga. Alerga destul de iute, aşa ca să nu-l poată vedea celălalt!
Dar pe cînd îşi spunea năpădit de slăbiciune şi disperare: „înainte să mai sfîrşesc o dată ocolul casei, cad mort", l-a auijt pe celălalt cum se poticneşte greoi şi se opreşte. S-a oprit şi eJ-Era în spatele casei iar Carlier în faţă, ca la început! L-a auzit căzînd pe un scaun şi înjurînd, apoi, deodată, i s-au muiat şi
436
lui picioarele şi a lunecat jos, ca şi cum s-ar ti aşezat pe pămînt cu spinarea rezemată de perete. Gura îi era la fel de uscată ca cenuşa iar faţa îi era jilavă de sudoare ... şi lacrimi. De ce oare toate astea ?. . . îşi spunea că nu putea fi ceva real; îşi spunea că visează... îşi spunea că era pe cale să înnebunească! După cîteva clipe şi-a mai venit în fire. Din ce se luaseră oare la ceartă ? ^h, zahărul! . . . Dar ce absurd! . . . O să i-l dea. . . lui nu-i trebuia zahăr. Şi începu să se salte pe picioare cu un simţămînt brusc de securitate. Dar înainte de a se înţepeni mai bine pe tălpi, un gînd plin de bun-simţ i-a trecut prin minte, un gînd care-i răpea orice speranţă. îşi spuse: „Dacă cedez acum brutei
Ue soldăţoi, mîine o să înceapă iar grozăvia ... şi poimîine . . .
|zi de zi... o să aibă mereu alte pretenţii, o să mă calce în picioare, o să mă chinuiască, o să facă din mine sclavul lui. . . şi voi fi. pierdut! Pierdut! Vaporul o să întîrzie, cine ştie cît. . . poate nici n-o să mai vină!" . . . Tremura atît de tare îneît a trebuit să se aşeze iar pe jos. Se cutremura de disperare. Simţea
■Jpă nu poate, că n-o să se mai poată mişca, şi înnebunea la gîndul care i se năzărise, că situaţia nu avea nici o ieşire ... că moartea şi viaţa deveniseră, într-o clipă, la fel de apăsătoare şi de groaz-
nice
Deodată l-a auzit pe celălalt împingînd îndărăt scaunul; a sărit şi el în picioare cu o uşurinţă uimitoare. A ascultat şi a -rămas buimăcit. Trebuia să fugă iar ! La dreapta sau la stingă?. . . (Auzi paşi. Se repezi la stînga, strîngînd revolverul şi, în aceiaşi «clipă — aşa i se păru — se izbiră unul de celălalt. Au ţipat fflmîndoi de uimire. S-a pornit şi o detunătură ca de explozie Intre ei: o năvală de foc roşu, şi fum gros. Asurzit şi orbit, Kayerts dădu îndărăt gîfîind:
— Sînt lovit... s-a isprăvit totul.
Se aştepta ca celălalt să se apropie ... să se bucure de agonia lui. S-a agăţat zdravăn de un par al acoperişului:

— S-a sfîrşit! . . .
Pe urmă a auzit un trosnet de partea cealaltă a casei ca jşi cum cineva s-ar fi rostogolit deodată peste un scaun... şi fce urmă, tăcere. N-a mai fost nimic. El nu murise. îşi simţea poar umărul ca smuls din loc şi-şi pierduse revolverul. Era dezarmat şi pierdut! îşi aştepta soarta. Celălalt nu făcea nici ^n zgomot. Era desigur o stratagemă! Va veni acum spre el, iproţăpindu-se. De care parte? Poate că-l şi ţintea, chiar în clipa aceea.

După cîtva timp de groază nebuna, fără noimă, s-a hotârît să-şi înfrunte soarta. Era pregătit pentru orice capitulare.' A luat-o pe după colţul casei, sprijinindu-se cu o mînă de perete-a făcut cîţiva paşi, şi... cît p-aci să leşine! Văzuse pe podea' de după celălalt colţ, două tălpi cu vîrful în sus. Două picioare albe, goale, în papuci roşii. A simţit un rău de moarte în tot trupul şi cîtva timp n-a mai văzut decît întuneric beznă în fata ochilor. Apoi înaintea lui a apărut Makola care i-a spus liniştit:
— Hai, vino, domnule Kayerts. A murit!
Kayerts izbucni în lacrimi de recunoştinţă: o criză de plîns cu hohote spasmodice. După un timp s-a trezit stînd pe un scaun şi privind la Carlier care zăcea întins pe spate. Makola, în genunchi, era aplecat asupra cadavrului.
— Ăsta-i revolverul dumneavostră ? a întrebat Makola în timp ce se ridica.
— Da, a răspuns Kayerts; apoi a adăugat repede: Alerga după mine ca să mă împuşte ... ai văzut şi dumneata !
— Da, am văzut, a spus Makola. Dar aici nu-i decît un revolver. Unde-i al lui?
— Nu ştiu, a şoptit Kayerts cu un glas care, dintr-o dată, abia se mai auzea.
— O să mă duc să-l caut, a urmat Makola încetişor.
Şi a pornit să facă ocolul verandei pe cînd Kayerts stătea liniştit şi privea la cadavru. Celălalt s-a întors cu mîinile goale, a rămas pe gînduri, apoi a intrat în odaia mortului şi a ieşit repede cu un revolver pe care i l-a vîrît lui Kayerts sub ochi. Kayerts a strîns pleoapele. Toate i se învîrteau în jur. Viaţa i se părea mai îngrozitoare şi mai grea decît moartea. Trăsese într-un om neînarmat!
După ce s-a gîndit o clipă, Makola a spus încetişor, arătîna spre omul care zăcea acolo, cu ochiul drept zburat din orbită:
— El a murit de friguri.
Kayerts s-a uitat la Makola cu ochii împietriţi.
— Da, a repetat acesta gînditor, păşind peste cadavru. Cred c-a murit de friguri. îl îngropăm mîine.
Şi s-a îndepărtat încet spre nevastă-sa care-l aştepta, lăsîn-du-i pe

cei doi oameni albi singuri pe verandă.
Venise noaptea şi Kayerts stătea nemişcat pe scaun. Stătea liniştit de parcă ar fi. înghiţit o doză de opium. Violenţa emoţii' lor prin care trecuse îi stîrnea un simtămînt de istovire şi senina' tate. îşi dăduse seama, într-o singură şi scurtă după-amiaz[a]>
438
u adincurile groazei şi disperării iar acum găsea odihnă în şedinţa că viaţa nu mai avea.nici o taină pentru el; şi nici —.! Şedea lîngă cadavru, gîndind; gîndind neîncetat, gînduri cu totul noi. Părea că se descătuşase pe de-a-de sine. Vechile sale idei, convingeri, tot ce-i plăcea şi [c]e nu-i plăcea, lucruri ce respecta şi lucruri ce detesta, îi apăreau tu sfîrşit în adevărata lor lumină! îi apăreau uşuratice, copilă-jeşti, false şi ridicole. Se bucura de noua lui înţelepciune în vreme ce stătea lîngă omul pe care-l ucisese. Discuta cu el însuşi despre toate lucrurile de sub soare cu acea luciditate smintită *re se poate observa la unii ieşiţi din minţi. îşi zicea, în momentele acelea, că mortul de acolo fusese, oricum, o bestie primejdioasă; că oamenii mureu în fiecare zi cu miile; poate cu altele de mii. . . cine poate spune ?.. . şi că faţă de numărul va, moartea aceea nu putea să aibă nici o importanţă; nu putea sa aibă nici o importanţă, cel puţin pentru o făptură ■re gîndeşte ... Iar el, Kayerts, era o făptură care gîndea. Crezuse toată viaţa lui, pînă în momentul acela, în o mulţime de nerozii, ca şi restul muritorilor . .. toţi nişte proşti! . . . Dar acum el gîndea! Ştia! Se simţea împăcat; era cot la cot cu cea mai înaltă înţelepciune! Pe urmă a încercat să-şi închipuie că el era mortul, Carlier fiind cel care stătea pe scaun şi îl privea; «cercarea lui izbuti atît de nesperat de bine îneît, după cîteva clipe, nu mai ştia nici el sigur cine era mort şi cine trăia. Totuşi, lest succes nemaipomenit al imaginaţiei sale îl buimăcise; irintr-o sforţare mintală isteaţă şi propice, s-a salvat tocmai la ■mp de pericolul de a deveni Carlier! îi sărise inima din loc l-l trecuseră sudorile la gîndul acelui mare pericol. Carlier! Ce bestie cumplită!. . . Ca să-şi vină în fire după aşa panică . . . leea ce nu era de mirare... a încercat să fluiere puţin. Apoi, leodată, a adormit sau a cerzut că adormise; dar, în tot cazul, ■ară se lăsase ceaţă şi cineva a fluierat în ceaţă. . .
Kayerts s-a ridicat. Se luminase de ziuă şi o pîclă grea cobo-Hse peste ţinut; o pîclă ce învăluia totul: pătrunzătoare, tăcută; Kcla de dimineaţă a ţărilor tropicale; pîcla ce stăruie şi omoară; pîcla albă şi ucigaşă, neprihănită şi otrăvitoare. Cînd s-a ridicat, Kayerts a văzut cadavrul: şi-a aruncat braţele în sus cu strigătul jtaului care, deşteptîndu-se din transă, se vede zăvorit pentru |ecie într-un mormînt.
— Ajutor! . . . Doamne Dumnezeule! . . .
439
Un răcnet neomenesc, tăios şi prelung a spintecat ca pumnal ascuţit

linţoliul alb de pe acel pămînt al durerii. Au$_{ffl}^{n}$ urmat alte trei scurte şi pripite iar pa urmă fuioarele de pj$_{c}$i-s-au rostogolit, netulburate, într-o tăcere atotcuprimătoar > După aceea văzduhul a mai fost sfîşiat de o groază de şuierătur repezi şi stridente, ca strigătele unei fiinţe exasperate, nemiloase Căci, de pe rîu, „Progresul" îl chema pe Kayerts. ,,Progresul" şi „Civilizaţia" şi toate celelalte „Virtuţi". Societatea îşi chema „fiul desăvîrşit" să vină, ca să i se poarte de grijă, ca să fie anchetat, judecat, condamnat; îl chema să vină îndărăt, la grămada aceea de gunoaie de la care se îndepărtase; să vină ca să se poată face dreptate!

Kayerts a auzit şi a înţeles. A coborît, poticnindu-se, de pe verandă, lăsîndu-l pe celălalt singurel, pentru întîia oară de cînd fuseseră aruncaţi acolo, împreună. Şi-a dibuit drumul prin ceaţă, implorînd, în neştiinţa sa, forţele cerului nevăzut să-i repare isprava. Iar Makola dădea goană prin ceaţă, strigînd în timp ce alerga:

— Vaporul! Vaporul! Nu pot să vadă . . . Vestesc staţia . .. Mă duc să trag clopotul! Duceţi-vă jos domnule, la debarcader ... Eu sun . . .

Şi a dispărut. Kayerts stătea liniştit. Privea în sus. Pîcla se vălmăşea coborînd deasupra capului său. Privea în jur ca un om care-şi rătăcise drumul; şi deodată a văzut o umbră întunecată, o pată în formă de cruce, prin puritatea învolburată a ceţei. Cînd a început să se împleticească într-acolo, clopotul staţiei bălăngănea înfrigurat, în chip de răspuns la chemarea gălăgioasă şi nerăbdătoare a vaporului.

Directorul administrativ al „Marii Companii Civilizatoare' (căci noi ştim că civilizaţia urmează comerţului) a pus cel dintn piciorul pe pămînt şi, deodată, nici n-a mai văzut vaporul-Jos, pe rîu, pîcla era fantastic de deasă; sus, în staţie, clopotul suna fără încetare şi fără ruşine . . .

Directorul a strigat în gura mare spre vapor:

— Nu-i nimeni în vale să ne primească; s-o fi întîmpl^{at} ceva, deşi sună de zor. Veniţi mai bine şi voi! . . .

Şi începu să urce cu greu malul pieptiş. Căpitanul şi ^{cir}' maciul bărcii veneau în urma lui. Cu cît se căţărau mai sus, ceaţa se subţia şi puteau să-l distingă pe director la bună dă

Be de ei. Deodată, l-au văzut repe:indu-se înainte şi .-,trigîn-■Je peste umăr:

— Repede ! Repede, spre casa ! Am găsit pe unul dintre ei! Repede, căutaţi-l pe celălalt.

Găsise pe unul dintre ei! Dar chiar el, omul care trecuse «in atîtea şi atîtea, era oarecum tulburat de descoperirea lui. Jtătea şi se scotocea prin buzunare (după un briceag), în vreme ♦ Kayerts atîrna în faţa lui spînzurat de cruce cu o curea de «le. Se urcase, fără îndoială, pe mormîntul înalt şi îngust 3, după ce legase un capăt al

curelei de braţul crucii, îşi dăduse (Jrumul. . . Vîrfurile picioarelor erau numai la două degete je pămînt, braţele îi atîrnau ţepene în jos : părea că luase poziţia: drepţi", dar cu un obraz stacojiu lăsat pe umăr. Şi, necuviin-jos, scotea o cogeamite limbă umflată Directorului său administrativ.